

International
Labour
Organization

► Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu za Crnu Goru

Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu za Crnu Goru

Copyright © International Labour Organization 2021

Prvo izdanje 2021.

Autorska prava na publikacije Međunarodne organizacije rada zaštićena su u skladu sa Protokolom 2 uz Univerzalnu konvenciju o autorskom pravu. I pored toga, dozvoljeno je bez odobrenja umnožavati kraće odlomke iz ovih publikacija ukoliko se pritom navede izvor. Zahtjeve za dobijanje prava na umnožavanje ili prevođenje treba uputiti jedinici Publikacije MOR-a (Prava i dozvole), Međunarodna organizacija rada, CH-1211 Ženeva 22, Švajcarska, ili putem imejla na sljedeću adresu: rights@ilo.org. Međunarodna organizacija rada pozdravlja ovu vrstu zahtjeva.

Biblioteke, ustanove i drugi korisnici registrovani kod organizacije za ostvarivanje prava umnožavanja mogu sačinjavati kopije u skladu sa dozvolama koje su im izdate za tu svrhu. Na sajtu www.ifrro.org mogu se naći informacije o organizaciji za ostvarivanje prava umnožavanja u vašoj zemlji.

ISBN: 9789220349052 (Web PDF)

Dostupno takođe na: Engleskom, "National Occupational Safety and Health Profile for Montenegro" (ISBN 9789220349113), Podgorica, 2021.

Oznake navedene u publikacijama MOR-a u skladu sa praksom Ujedinjenih nacija i način predstavljanja materijala u ovim publikacijama ne podrazumijevaju izražavanje mišljenja Međunarodne organizacije rada u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, oblasti ili teritorije ili njihovih organa vlasti, kao ni u vezi sa utvrđivanjem njihovih granica.

Odgovornost za mišljenja iznijeta u potpisanim člancima, studijama i drugim materijalima snose isključivo njihovi autori, a publikacija ne predstavlja odobrenje pomenutih mišljenja od strane Međunarodne organizacije rada.

Navođenje naziva preduzeća i komercijalnih proizvoda i procesa ne podrazumijeva odobrenje istih od strane Međunarodne organizacije rada, dok izostanak navođenja određenog preduzeća, komercijalnog proizvoda ili procesa nije znak neodobravanja.

Informacije o publikacijama MOR-a i digitalnim proizvodima mogu se naći na: www.ilo.org/publns.

Štampano u Crnoj Gori

► Sadržaj

1. Spisak tabela i grafikona	9
2. Skraćenice	11
3. Uvod	13
4. Zakoni i propisi, kolektivni ugovori	14
Zakonodavni sistem zaštite i zdravlja na radu	14
Zaštita i zdravlje na radu u Ustavu	14
Glavni zakoni o ZZNR.....	15
Zakoni u kojima se obrađuju pojedini aspekti zaštite i zdravlja na radu.....	19
Glavni podzakonski akti o zaštiti i zdravlju na radu koje izdaju nadležni organi i standardi ZZNR	23
Ratifikovane konvencije MOR-a	29
5. Organ odgovoran za zaštitu i zdravlje na radu	30
Nacionalni nadzor i administracija ZZNR	30
Nacionalni tripartitni komitet za zaštitu i zdravlje na radu.....	31
Uloge drugih ministarstava u ZZNR i mehanizmi koordinacije i saradnje.....	31
6. Mehanizmi za osiguravanje usaglašenosti, uključujući sisteme inspekcije	32
Sistemi nadzora i inspekcije zaštite i zdravlja na radu na nacionalnom nivou	32
Broj inspektora, inspekcijske posjete i rezultati.....	33
7. Unapređenje zaštite i zdravlja na radu na nivou preduzeća, saradnja između menadžmenta, zaposlenih i njihovih predstavnika	39
Broj odbora za zaštitu i zdravlje na radu prema veličini preduzeća.....	39
Ostali vidovi unapređenja zaštite i zdravlja na radu na nivou preduzeća.....	39
8. Nacionalno tripartitno savjetodavno tijelo koje se bavi pitanjima zaštite i zdravlja na radu.....	39
9. Informacije i savjetodavne usluge o ZZNR	40
Putevi informisanja o ZZNR.....	40
Pružanje savjetodavnih usluga u vezi sa ZZNR.....	40
Spisak ovlašćenih organizacija za poslove zaštite i zdravlja na radu	42
Usluge higijene rada.....	42
Spisak organizacija koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine u Crnoj Gori	43

10. Edukacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.....	45
Pregled državnog sistema edukacije u oblasti ZZNR.....	45
Edukacija zaposlenih za bezbjedan rad.....	45
Broj kurseva obuke prema temi i regionu	46
11. Medicina rada.....	48
Zakonska regulativa u oblasti medicine rada.....	50
Strategija za unapređenje medicine rada u Crnoj Gori za period 2015–2020.	50
Lista ustanova koje pružaju usluge medicine rada.....	52
12. Istraživački rad u oblasti ZZNR.....	45
Institucije koje se bave istraživačkim radom u oblasti ZZNR.....	54
13. Mehanizmi za prikupljanje i analizu podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima i njihovim uzrocima	56
14. Saradnja sa sistemima osiguranja ili socijalnog osiguranja koji pokrivaju povrede na radu i profesionalne bolesti	58
Mehanizam saradnje	58
Broj povreda na radu i profesionalnih bolesti obuhvaćenih socijalnim osiguranjem	60
15. Podrška za zaposlene u mikro, malim i srednjim preduzećima	61
16. Mehanizmi podrške zaposlenim osobama ženskog pola	62
Posebni aranžmani za reproduktivno zdravlje i brigu o materinstvu	62
Posebni aranžmani za druge posebne potrebe ženskih radnika, uključujući prevoz za noćne radnike ili potrebe prilagođavanja zbog razlika u tjelesnoj veličini.....	63
17. Mehanizmi koordinacije i saradnje na nacionalnom i nivou preduzeća, uključujući mehanizme za uređivanje nacionalnih programa	64
Mehanizmi koordinacije i saradnje na nacionalnom nivou uključujući mehanizme za uređivanje nacionalnih programa	64
Mehanizmi koordinacije i saradnje na nivou preduzeća	65
18. Tehnički standardi, kodeksi prakse i smjernice za zaštitu i zdravlje na radu.....	66
Transponovane direktive Evropske unije.....	66
19. Akcije na obrazovanju i podizanju svijesti o unapređenju preventivne kulture zaštite i zdravlja na radu, uključujući promotivne inicijative	71
Aktivnosti povodom Nacionalnog dana zaštite i zdravlja na radu.....	71
Nacionalna nagrada za zaštitu i zdravlje na radu.....	72

Obrazovanje za ZZNR u srednjim školama/stručnim školama, na univerzitetima.....	72
20. Specijalizovane tehničke, medicinske i naučne institucije povezane s različitim aspektima ZZNR, uključujući istraživačke institute i laboratorije koji se bave ZZNR.....	74
Spisak ovlašćenih organizacija za poslove zaštite i zdravlja na radu	74
Spisak organizacija koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine u Crnoj Gori	75
Spisak akademskih institucija povezanih sa ZZNR	75
Spisak nevladinih organizacija za zaštitu na radu	76
21. Osoblje kompanije angažovano u oblasti ZZNR.....	77
22. Statistika povreda na radu i profesionalnih bolesti.....	78
Statistika povreda na radu.....	78
Statistika profesionalnih bolesti	82
Problem neprijavlivanja, uzroci i procjene	84
23. Politike i programi specifični za industrijske grane povezane s opasnim zanimanjima	85
Građevina	85
Poljoprivreda	86
24. Mehanizmi za sprečavanje industrijskih katastrofa, zaštitu životne sredine i promociju javne bezbjednosti.....	86
25. Politike i programi ZZNR organizacija poslodavaca i radnika.....	87
Politike, programi i aktivnosti u ZZNR od strane organizacija poslodavaca.....	87
Politike, programi i aktivnosti u ZZNR koje organizuju sindikati	88
26. Redovne ili tekuće aktivnosti povezane sa ZZNR, uključujući međunarodnu saradnju.....	89
27. Finansijski i budžetski resursi u vezi sa ZZNR (centralni i lokalni nivo)	89
28. Analiza nedostataka u postojećem nacionalnom sistemu ZZNR i preporuke za oblasti koje bi trebalo uključiti u Nacionalni program ZZNR	90
Oblast propisa.....	90
Nacionalno tripartitno savjetodavno tijelo za ZZNR.....	91
Informacije i savjetodavne usluge o ZZNR	91
Edukacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.....	91
Medicina rada.....	92
Istraživački rad	92

Mehanizmi za prikupljanje i analizu podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima.....	92
Podrška za radnike zaposlene kod manjih poslodavaca	92
Aktivnosti na obrazovanju i podizanju svijesti o unapređenju preventivne kulture zaštite i zdravlja, uključujući promotivne inicijative.....	92
Zaključak o prioritetima	93
29. Posebni dio o Covid-19.....	94
Kratak rezime situacije	94
Preduzete zdravstvene mjere (zaključavanje, radni aranžman, socijalno udaljšavanje), aranžman za sumnjive i potvrđene slućajeve Covid-19).....	96
Mjere prevencije i ublažavanja od strane razlićitih vrsta radnika, uključujući zdravstvene radnike i drugih neophodnih radnika.....	97
Komunikacija	97
30. Aneks 1: Podaci o demografiji, pismenosti, ekonomiji i zaposlenosti.....	98
31. Aneks 2: Spisak osoba konsultovanih tokom izrade Nacionalnog profila.....	106
32. Reference	107

► 1. Spisak tabela i grafikona

Tabela 4.1. Status ratifikacije konvencija MOR-a u vezi sa funkcionisanjem sistema zaštite i zdravlja na radu	20
Tabela 18.1. Presjek stanja transponovanja direktiva EU u oblasti zaštite i zdravlja na radu	57
Tabela 22.1. Broj smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu u periodu 2011–2019.	70
Tabela 30.1. Osnovne demografske karakteristike stanovništva 2014–2019. godina.....	91
Tabela 30.2. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po polu (Popis iz 2011).....	91
Tabela 30.3. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po polu (2020)	92
Tabela 30.4. Zaposleni prema sektoru djelatnosti i polu (2020).....	92
Tabela 30.5. Broj i stopa nezaposlenih prema polu 2005–2020.....	93
Tabela 30.6. Struktura bruto dodate vrijednosti u % 2006–2012.	95
Tabela 30.7. Struktura bruto dodate vrijednosti u % 2013–2018.	96
Grafikon 6.1. Broj inspekcijskih pregleda	26
Grafikon 6.2. Prosječni broj inspekcijskih pregleda.....	27
Grafikon 6.3. Broj utvrđenih nepravilnosti.....	28
Grafikon 6.4. Procenat utvrđenih nepravilnosti po inspekcijskom pregledu.....	28
Grafikon 6.5. Iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR).....	29
Grafikon 6.6. Prosječni iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR) po jednoj nepravilnosti	29
Grafikon 22.1. Incidenca smrtnih i teških povreda na radu izražena na 100.000 zaposlenih (2011–2019).....	70
Grafikon 22.2. Incidenca smrtnih povreda na radu izražena na 100.000 zaposlenih (2017) EU+Crna Gora	71
Grafikon 22.3. Broj povreda na radu 2008–2018.....	71
Grafikon 22.4. Broj povreda na radu 2008–2018. prema sektorima	72
Grafikon 22.5. Broj profesionalnih oboljenja 1994–2019.....	73
Grafikon 29.1. Kretanje incidence slučajeva Covid-19 u Crnoj Gori.....	85
Grafikon 29.2. Kretanje broja oboljelih od Covid-19 u Crnoj Gori.....	86

Grafikon 29.3. Kretanje broja smrtnih slučajeva kod oboljelih od Covid-19 u Crnoj Gori.....	86
Grafikon 30.1. Ukupan broj stanovnika i distribucija po polu u 2011, 2016. i 2020. godini	89
Grafikon 30.2. Starosna distribucija stanovnika 2011, 2016. i 2020. godine.....	90
Grafikon 30.3. Bruto domaći proizvod u milionima EUR.....	94
Grafikon 30.4. Bruto domaći proizvod po stanovniku (EUR)	94
Grafikon 30.5. Realni rast BDP-a (%).....	95

► 2. Skraćenice

EU OSHA – Evropska Agencija za zaštitu i zdravlje na radu

IOSH – Institut zaštite i zdravlja na radu (Velika Britanija)

MOR – Međunarodna organizacija rada

UZNRCG – Udruženje zaštite na radu Crne Gore

BZR – Bezbjednost i zdravlje na radu

ZNR – Zaštita na radu

ZZNR – Zaštita i zdravlje na radu

SSCG – Savez sindikata Crne Gore

USSCG – Unija slobodnih sindikata Crne Gore

MONSTAT – Uprava za statistiku Crne Gore (nadležno tijelo za proizvodnju zvanične statistike)

BDP – Bruto društveni proizvod

► 3. Uvod

Program dostojanstvenog rada za državu Crnu Goru za period 2019–2021. poziva na usklađivanje nacionalnih, pravnih i institucionalnih okvira s međunarodnim standardima rada i pravnim tekovinama Evropske unije. Posebno, u okviru tekućeg pregovaračkog procesa u Poglavlju 19 (Socijalna politika i zapošljavanje) u pristupanju EU, Vlada Crne Gore zatražila je podršku MOR-a u oblasti međunarodnih standarda rada koji se odnose na zaštitu i zdravlje na radu i inspekciju rada.

Razvoj Nacionalnog profila za zaštitu i zdravlje na radu za Crnu Goru je jedan od koraka ka usklađivanju nacionalnog sistema zaštite i zdravlja na radu s međunarodnim standardima rada i direktivama EU i ima za cilj dalju ratifikaciju konvencija MOR-a, posebno ratifikaciju Konvencije o zaštiti i zdravlju na radu u rudnicima br. 176 i potvrđivanje Protokola 2002 uz Konvenciju o BZR br. 155.

Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu pruža pregled i najsavremenije informacije o postojećoj situaciji u oblasti zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori i koristi se kao dijagnostički dokument za procjenu praznina u nacionalnom sistemu zaštite i zdravlja na radu i identifikovanje prioriternih oblasti za nacionalno djelovanje u oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Pandemija Covid-19 se, od marta 2020. godine, veoma brzo razvila u zdravstvenu i ekonomsku krizu bez presedana, te je ponovo ukazala na značaj očuvanja bezbjednih i zdravih radnih mjesta. Iz tog razloga, u Profil zaštite i zdravlja na radu Crne Gore uključen je poseban odjeljak u kome se analizira uticaj Covid-19 na bezbjednost i zdravlje na radu.

Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu za Crnu Goru pripremio je prof. dr Petar Bulat u skladu sa smjernicama MOR-a. Ovaj konačni izvještaj je završen pod nadzorom Kenichi Hirosea, višeg specijaliste za socijalnu zaštitu, MOR Budimpešta, Arsenia Fernandez, specijaliste inspekcije rada i ZZR, LABADMIN/OSH, MOR Ženeva, i Tzvetomire Radoslavove, specijalistkinje za radno pravo i usaglašenost, LABADMIN/OSH, MOR Ženeva. Predstavnice kancelarije MOR-a u Crnoj Gori, Nina Krgović i Vesna Vukasović, pružile su dragocjenu pomoć u pripremi Profila.

Tokom pripreme Izvještaja konsultovani su predstavnici: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva zdravlja, Uprave za inspeksijske poslove, Instituta za javno zdravlje Crne Gore, Instituta za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu, Saveza sindikata Crne Gore, Saveza slobodnih sindikata Crne Gore, Unije poslodavaca Crne Gore i Udruženja zaštite na radu Crne Gore. Spisak kontaktiranih osoba nalazi se u Aneksu 2. Reorganizacijom državne uprave, odnosno objavljivanjem i stupanjem na snagu Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave (*Službeni list Crne Gore*, br. 118/20, 121/20, 001/21, 002/21, 029/21, 034/21), 7. decembra 2020. godine, a u periodu finalizacije radne verzije Profila, dio nadležnosti nekadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja u koje spada i nadležnost zaštite i zdravlja na radu preuzelo je Ministarstvo ekonomskog razvoja, dok je drugi dio preuzelo Ministarstvo finansija i socijalnog staranja.

Vjerujemo da će Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu Crne Gore poslužiti kao vrijedan izvor ključnih informacija kreatorima politike, vladinim zvaničnicima, zaposlenima, poslodavcima i stručnjacima iz oblasti ZZNR, u praćenju daljeg razvoja ZZNR i da će se koristiti kao osnova za formulisanje novog programa ZZNR Crne Gore.

► 4. Zakoni i propisi, kolektivni ugovori

Zakonodavni sistem zaštite i zdravlja na radu

Oblast zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori regulisana je Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu¹ i brojnim pravilnicima. Odredbe ovog zakona primjenjuju se na zaposlene koji rade na teritoriji Crne Gore kod pravnih lica i preduzetnika u svim djelatnostima, državnim organima, organima državne uprave, odnosno jedinicama lokalne samouprave, kao i na zaposlene koji su upućeni na rad u inostranstvo, ako su propisima zemlje prijema predviđene nepovoljnije mjere zaštite i zdravlja na radu od onih koje su predviđene ovim zakonom, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno. Zakon uključuje savremene pristupe regulisanja odnosa u oblasti ZZNR. U ovaj zakon unijeta je Direktiva Savjeta 89/391/EEZ².

Zakon o zaštiti i zdravlju na radu pruža opštu regulativu ZZNR, koja je detaljnije regulisana pravilnicima koji se mogu podijeliti na:

- » Opšte pravilnike;
- » Pravilnike koji se odnose na procjenu rizika, obrazovanje i ovlašćenja;
- » Pravilnike koji regulišu izloženost određenim štetnostima i opasnostima (kancerogene i mutagene materije, buka, vibracije, biološke materije, hemijske materije, ekrani, eksplozivna atmosfera, azbest);
- » Pravilnike koji regulišu zdravstvene aspekte;
- » Pravilnike koji se odnose na različite sektore (građevinarstvo, metalurgija, poljoprivreda, prerada kože, željeznica, prerada drveta, šumarstvo, kamenolomi i ciglane).

Najveći broj pravilnika koji su donijeti poslije 2004. i usvajanja Zakona o zaštiti i zdravlju na radu³ je baziran na aktuelnoj regulativi i savremenim standardima koji se primjenjuju u EU. Značajan broj pravilnika nije osavremenjen po donošenju Zakona o zaštiti na radu i Zakona o zaštiti i zdravlju na radu.

Zaštita i zdravlje na radu u Ustavu

Crna Gora je oblasti zaštite i zdravlja na radu posvetila više članova Ustava i na taj način istakla veliki značaj ove oblasti za crnogorsko društvo i državu.

Ustav⁴ Crne Gore, u članu 62, garantuje pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti. Ustav, članom

1 Zakon o zaštiti zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 34/2014 i 44/2018)

2 Direktiva Savjeta 89/391/EEZ, koja je izmijenjena Uredbom (EC) br. 1137/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. oktobra 2008. godine o prilagođavanju nekih akata za koje se koristi postupak određen u članu 251 Ugovora, Odluka Savjeta 1999/468/ES u vezi s regulatornim postupkom s pregledom. Takođe, u Zakon je unijet i dio Direktive Savjeta 92/57/EEZ od 24. juna 1992. o primjeni minimalnih sigurnosnih i zdravstvenih uslova na privremenim ili pokretnim gradilištima

3 Zakon o zaštiti na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, broj 79/04 i *Službeni list Crne Gore*, broj 26/10)

4 Ustav Crne Gore (*Službeni list Crne Gore* br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI)

64, definiše pravo zaposlenih na zaradu, kao i pravo na ograničeno radno vrijeme i plaćeni odmor. Posebno, u stavovima 3 i 4 člana 64 Ustava, se navodi da zaposleni imaju pravo na zaštitu na radu i da omladina, žene i invalidi uživaju posebnu zaštitu na radu.

Članom 65 Ustava, definisano je da se socijalni položaj zaposlenih usklađuje u Socijalnom savjetu. Socijalni savjet čine predstavnici sindikata, poslodavaca i Vlade. Za oblast zaštite i zdravlja na radu važni su članovi 67 i 68 Ustava, kojima se ističe da je socijalno osiguranje zaposlenih obavezno, da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život i kojim se jemči posebna zaštita lica s invaliditetom. U svjetlu zaštite i zdravlja na radu treba istaći i član 69 kojim se definiše da svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu, kao i da dijete, trudnica, staro lice i lice s invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu. Posebno značajna prava proističu iz člana 73 i 74 Ustava, kojim se ističe da majka i dijete uživaju posebnu zaštitu i da se djetetu jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Glavni zakoni o ZZNR

Kao što je već istaknuto, oblast zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori regulisana je Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu. Ovaj zakon ima sljedeća poglavlja:

1. *Osnovne odredbe* U okviru ovog poglavlja data je definicija zaštite i zdravlja na radu, istaknut je i definisan javni interes u ovoj oblasti, definisano je na koga se sve primjenjuje ovaj zakon, istaknuto je da je vaspitanje i obrazovanje u oblasti zaštite i zdravlja na radu sastavni dio opšteg i profesionalnog osposobljavanja; naglašeno je da mjere zaštite i zdravlja na radu ne mogu proizvesti nikakve troškove za zaposlenog i data je definicija pojmova koji se koriste u Zakonu.
2. *Opšti uslovi i mjere zaštite* Prvi dio ovog poglavlja (član 9 sa svim podčlanovima) fokusiran je na sektor građevine i veoma precizno definisanje obaveza projektanta, investitora i koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu. U narednom dijelu se definišu plan mjera zaštite i zdravlja na radu, prethodni i periodični pregledi i ispitivanja tehnoloških procesa i sredstava za rad, definišu rokovi za prijavu početka radova i provjera ispunjenosti mjera zaštite i zdravlja na radu iz tehničke dokumentacije.
3. *Prava, obaveze i odgovornosti poslodavca* U ovom segmentu zakona ekstenzivno i vrlo precizno su definisane obaveze poslodavca u obezbjeđivanju mjera ZZNR:
 - a. Sprovođenje mjera (izbjegavanje rizika; procjenjivanje rizika; eliminisanje rizika na izvoru; prilagođavanje rada i radnog mjesta zaposlenom; prilagođavanje tehničkom napretku; zamjena opasnih bezopasnim ili manje opasnim okolnostima; razvoj sveobuhvatne politike ZZNR; davanje prednosti kolektivnim mjerama zaštite i zdravlja na radu u odnosu na individualne mjere zaštite; davanje odgovarajućih uputstava i obavještenja zaposlenima);
 - b. Procjena rizika (Poslodavac je dužan da donese i posjeduje akt o procjeni rizika, da za sva radna mjesta procijeni rizike, utvrdi način i mjere za otklanjanje rizika i obezbijedi njihovo sprovođenje.);

- c. Zdravstveni pregledi (Poslodavac je dužan da obezbijedi zdravstveni pregled zaposlenih koji se raspoređuju na radna mjesta s posebnim uslovima rada, odnosno s povećanim rizikom i u slučajevima ponovnog angažovanja zaposlenog koji je odsustvovao s rada na tom radnom mjestu duže od godinu dana.);
 - d. Osposobljavanje zaposlenih i provjera osposobljenosti (Poslodavac je dužan da izvrši osposobljavanje zaposlenog kod zasnivanja radnog odnosa, raspoređivanja na drugo radno mjesto, uvođenja nove tehnologije, uvođenja novih ili zamjene sredstava za rad, promjene procesa rada i ponovnog raspoređivanja na rad poslije odsustvovanja koje je trajalo duže od godinu dana.);
 - e. Informisanje zaposlenih i njihovo učešće u pitanjima koja se odnose na zaštitu i zdravlje na radu;
 - f. Saradnja i konsultovanje sa zaposlenim, predstavnikom zaposlenih i sindikatom;
 - g. Prva pomoć, zaštita od požara i evakuacija zaposlenih (Poslodavac je dužan da preduzme potrebne mjere i odredi zaposlene za pružanje prve pomoći, zaštitu od požara i evakuaciju zaposlenih u zavisnosti od vrste radnog mjesta i djelatnosti, kao i od broja zaposlenih i prisustva drugih lica.);
 - h. Kolektivno osiguranje (Poslodavac je dužan da zaposlene obavezno osigurava od povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom.⁵);
 - i. Oslobođanje od odgovornosti (U slučaju da je kod poslodavca došlo do neočekivanih i nepredvidivih okolnosti koje su van kontrole poslodavca ili posebnih događaja čije posljedice nije bilo moguće izbjeći uprkos sprovedenim mjerama zaštite, poslodavac se oslobađa odgovornosti.).
4. *Prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih* U ovom dijelu su detaljno definisana prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih u oblasti ZZNR.
- a. Pravo da se upozna s mjerama ZZNR.
 - b. Pravo da se osposobljava za njihovo sprovođenje.
 - c. Pravo i obaveza da obavi zdravstveni pregled koji odgovara riziku na radnom mjestu.
 - d. Pravo na odbijanje rada u slučaju da postoje opasnosti po život i zdravlje.
 - e. Obaveza da primjenjuje propisane mjere zaštite i zdravlja na radu i da obavijesti poslodavca o pojavama koje bi mogle da ugroze njegovo i/ili zdravlje drugih zaposlenih.
 - f. Zabrana upotrebe sredstava zavisnosti i obaveza provjere da li je pod uticajem sredstava zavisnosti po proceduri poslodavca.
 - g. Zaposleni podliježe odgovornosti u slučaju nepridržavanja propisanih mjera ZZNR i neizvršavanja obaveza utvrđenih zakonom i aktima poslodavca.

⁵ Osiguranje od bolesti u vezi s radom je veoma kompleksno i teško je očekivati da bi pouzdana osiguravajuća kuća prihvatila da osigura zaposlene od bolesti u vezi s radom (na primjer povišenog krvnog pritiska ili alkoholizma).

5. *Organizovanje poslova zaštite i zdravlja na radu kod poslodavca* U ovom segmentu zakona definisana je organizacija poslova ZZNR prema kojoj je poslodavac dužan da organizuje stručne poslove u zavisnosti od organizacije, prirode i obima procesa rada tako što će odrediti, iz reda svojih zaposlenih, stručno lice ili organizovati stručnu službu za ZZNR. Ukoliko ne raspolaže adekvatnim kadrom, poslodavac je dužan da angažuje pravno lice ili preduzetnika koji ima ovlašćenje za obavljanje stručnih poslova. U ovom dijelu zakona definisana su prava stručnih lica, odnosno stručne službe, definisano je polaganje ispita za stručno lice i definisane su detaljno obaveze stručnog lica, odnosno stručne službe. U pretposljednem dijelu ovog segmenta definisana su ovlašćenja pravnih lica ili preduzetnika za obavljanje stručnih poslova, oduzimanje ovlašćenja i definisan je opseg poslova koji ovlašćena organizacija, odnosno, stručna služba obavljaju:

- a. Izrada akta o procjeni rizika, s predlogom mjera za njihovo otklanjanje;
- b. Periodični pregledi i ispitivanja sredstava za rad, električnih i drugih instalacija i sredstava i opreme lične zaštite na radu;
- c. Ispitivanje uslova radne sredine;
- d. Revizija tehničke dokumentacije s aspekta primijenjenosti mjera ZZNR;
- e. Osposobljavanje zaposlenih i provjeru osposobljenosti u oblasti ZZNR.

U posljednjem dijelu ovog segmenta zakona definisano je koje su ovlašćene ustanove za zdravstvenu zaštitu zaposlenih i njihovo učešće u ZZNR. U članu 49 Zakona, pored klasičnih zdravstvenih usluga (prethodni i periodični pregledi, zbrinjavanje povreda na radu), navode se edukativne usluge (upoznaje zaposlene s rizicima po zdravlje iz radnog okruženja i zdravstveno vaspitanje), utvrđivanje posebnih zdravstvenih uslova za obavljanje određenih poslova i učestvovanje u procjeni rizika na radnom mjestu (ali bez jasno navedenih zadataka u tom procesu).

6. *Faze izrade projekta i izvođenja radova* U ovom segmentu zakona, fokusiranom na građevinu kao djelatnost koja je prepoznata kao posebno opasna, definišu se mjere zaštite i zdravlja na radu u fazi pripreme i izrade projekta kao i izvođenja radova. Takođe, ovim segmentom su precizirani zadaci koordinatora u navedenim fazama.
7. *Evidencija, izvještaji, saradnja* U ovom segmentu članom 50 propisana je evidencija koju vodi i čuva poslodavac:
- a. O radnim mjestima s posebnim uslovima rada, odnosno povećanim rizikom;
 - b. O zaposlenim raspoređenim na radna mjesta, a posebno o zaposlenima raspoređenim na radna mjesta s posebnim uslovima rada, odnosno povećanim rizikom;
 - c. O povredama na radu, profesionalnim bolestima i bolestima u vezi s radom⁶;
 - d. O osposobljenosti zaposlenih;

6 Članom 50 poslodavac je obavezan da vodi evidenciju o bolestima u vezi s radom, međutim, zbog tajnosti medicinskih podataka, poslodavac nema podatke o bolestima. U slučaju da poslodavac na neki način dođe do informacije o bolestima zaposlenog, samo vođenje dokumentacije o bolestima u vezi s radom (povišeni krvni pritisak, narkomanija, šećerna bolest i druge bolesti) bi bilo u neskladu sa članom 27 Zakona o pravima pacijenata (*Službeni list Crne Gore* br. 40/2010 i 40/2011).

- e. O opasnim materijama koje se koriste u toku rada;
- f. O izvršenim ispitivanjima radne sredine;
- g. O izvršenim pregledima i ispitivanjima sredstava za rad i sredstava i opreme lične zaštite na radu;
- h. Izvještaj o zaštiti i zdravlju na radu zaposlenih razmotren od strane posloводства;
- i. O prethodnim i periodičnim zdravstvenim pregledima;
- j. O tehničkoj dokumentaciji (glavni projekti);
- k. O dokumentaciji iz zaštite i zdravlja na radu (atest, zapisnik o stručnom nalazu, uputstva za rukovanje i održavanje sredstava za rad i sl.).

Takođe, u ovom segmentu zakona, članom 51 utvrđena je obaveza poslodavca da pripremi Godišnji izvještaj o zaštiti i zdravlju na radu zaposlenih, da isti takav izvještaj pripremi na zahtjev inspektora. Poslodavac je dužan da najkasnije u roku od 24 sata od nastanka, pisano prijavi Inspekciji rada svaku smrtnu, kolektivnu, tešku i drugu povredu na radu, koja uzrokuje odsustvo zaposlenog s rada duže od tri radna dana, kao i opasnu pojavu koja bi mogla da ugrozi zaštitu i zdravlje zaposlenih. U narednom članu Zakona (52) obavezuju se Fond za zdravstveno osiguranje, Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore, ovlašćene zdravstvene ustanove za zdravstvenu zaštitu zaposlenih i druge zdravstvene ustanove da su dužni da u vezi s dostavljanjem podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima, bolestima u vezi s radom i invalidima rada, sarađuju s organom državne uprave nadležnim za poslove rada i da te podatke obezbjeđuju na zahtjev i mjesečno, a za svaku kalendarsku godinu, najkasnije do 28. februara naredne godine.⁷

8. *Nadzor* U dijelu Zakona koji se odnosi na nadzor definisano je da nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, propisa donijetih na osnovu njega i tehničkim i drugim mjerama koje se odnose na ZZNR, vrši inspektor rada za oblast zaštite i zdravlja na radu, ako zakonom nije određeno da nadzor u sprovođenju tih propisa u određenim djelatnostima vrše i drugi organi. Takođe, u ovom segmentu zakona, propisano je da nadzor nad stručnim radom ovlašćenih organizacija vrši organ državne uprave nadležan za poslove rada.
9. *Kaznene odredbe* Odredbama se reguliše sankcionisanje prekršaja od strane: pravnog, odgovornog lica i preduzetnika (kazne do 15000 EUR); investitora (kazne do 15000 EUR); koordinатора u fazi izrade projekta i u fazi izvođenja projekta (kazne do 2000 EUR); lakši prekršaj pravnog i odgovornog lica (kazne do 200 EUR) i zaposlenog (kazne do 1000 EUR).

Zakon o zaštiti i zdravlju na radu Crne Gore je gotovo u potpunosti usaglašen sa savremenim dostignućima u oblasti ZZNR, kao i s propisima EU.

Zakon o ZZNR je zadržao termin radnih mjesta s posebnim uslovima na radu (član 21). U Zakonu su ova radna mjesta definisana kao radna mjesta na koja mogu biti raspoređeni i obavljati poslove tih radnih mjesta samo zaposleni koji, pored opštih uslova za zasnivanje radnog odnosa, ispunjavaju i posebne uslove u pogledu pola, godina života, školske spremne, stručne ospos-

obljenosti, zdravstvenog stanja i psihičkih sposobnosti. U osnovi, definisanje radnih mjesta s posebnim uslovima rada je dobro rješenje jer savremeni koncept radnih mjesta s povećanim rizikom ne uključuje posebne zahtjeve. Međutim, sagledavajući i Pravilnik o poslovima s posebnim uslovima rada i uslovima koje treba da ispuni zaposleni za rad na tim poslovima,⁸ stiče se utisak da u regulativi postoji preklapanje pojmova radnih mjesta s povećanim rizikom i radnih mjesta s posebnim uslovima na radu. Takođe, treba istaći da je član 21 Zakona diskriminatoran jer sadrži ograničenja za zapošljavanje na radnim mjestima s posebnim uslovima na radu koja su u vezi s polom, godinama života, zdravstvenim stanjem i psihičkim sposobnostima. Međutim, već pomenuti Pravilnik o poslovima s posebnim uslovima rada, na moderan način reguliše ova ograničenja i u njemu nema diskriminatornih stavova. Član 21 Zakona bi, uz minimalnu korekciju, mogao da bude mnogo savremeniji.

Zakoni u kojima se obrađuju pojedini aspekti zaštite i zdravlja na radu

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju⁹ donijet je 2003. godine. Na osnovu odluka Parlamenta Crne Gore i odluka Ustavnog suda Crne Gore, Zakon je više puta mijenjan i dopunjavao. Posljednja izmjena bila je 2020. godine. Zakon ima petnaest poglavlja. U prvom poglavlju „Osnovne odredbe“ definisani su oblici penzijskog i invalidskog osiguranja u Crnoj Gori i način obezbjeđivanja sredstava. U narednom poglavlju „Osiguranici“ definisane su različite grupe osiguranika i sticanje statusa osiguranika.

Poglavlje Zakona „Lica kojima se obezbjeđuju prava za slučaj invalidnosti i tjelesnog oštećenja“ ima samo dva člana i njima su definisani slučajevi kada se priznaju prava na penzijsko i invalidsko osiguranje licima koja nijesu osigurana, odnosno koja obavljaju poslove za koje nijesu osigurana. U članu 14 Zakona navodi se da lica koja nijesu osigurana ostvaruju prava u slučaju invalidnosti i tjelesnog oštećenja prouzrokovanih povredom na radu ili profesionalnom bolešću ukoliko se nalaze na stručnom osposobljavanju, dokvalifikaciji ili prekvalifikaciji, učenici i studenti kada se nalaze na obaveznom proizvodnom radu, profesionalnoj praksi ili praktičnoj nastavi, lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora dok rade u ustanovi za izdržavanje kazne zatvora. Član 15 definiše prava osiguranika koji obavljaju poslove za koje nijesu osigurani. U članu se navodi da oni, u slučaju invalidnosti i tjelesnog oštećenja do kojeg je došlo usljed povrede na radu, ostvaruju prava na penzijsko i invalidsko osiguranje ukoliko je do povrede došlo tokom: akcija spašavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili nesreća; vojnih vježbi ili u vršenju drugih obaveza iz oblasti odbrane zemlje utvrđenih zakonom i na drugim poslovima i zadacima za koje je zakonom utvrđeno da su od opšteg interesa.

U poglavlju „Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja“ definisani su kriterijumi za ostvarivanje starosne penzije. Nju ostvaruju muškarci sa 66 godina života, a žene sa 64 godine života i najmanje 15 godina staža osiguranja. Takođe, nju ostvaruju i osiguranici kada navršše 40 godina staža osiguranja i 61 godinu života.

8 Službeni list Crne Gore br. 70/16

9 Službeni list Republike Crne Gore br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07 i 47/07 i Službeni list Crne Gore, br. 12/07, 13/07, 79/08, 14/10, 73/10, 78/10, 34/11, 39/11, 40/11, 66/12, 36/13, 38/13, 61/13, 06/14, 60/14, 10/15, 44/15, 42/16, 55/16 i 80/20

U ovom poglavlju definisana je invalidnost i invalidska penzija. Invalidnost postoji kad kod osiguranika zbog promjena u zdravstvenom stanju, koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, nastane potpuni gubitak radne sposobnosti, kao i kod zaposlenog osiguranika s djelimičnim gubitkom radne sposobnosti od najmanje 75%.

U okviru ovog poglavlja u članu 34 definisano je da se povredom na radu, u smislu ovog zakona, smatra povreda osiguranika koja se dogodi u direktnoj, uzročnoj, prostornoj i vremenskoj povezanosti s obavljanjem posla po osnovu koga je osiguran, prouzrokovana neposrednim i kratkotrajnim mehaničkim, fizičkim ili hemijskim dejstvom, naglim promjenama položaja tijela, iznenadnim opterećenjem tijela ili drugim promjenama fiziološkog stanja organizma.

Povredom na radu smatra se i povreda prouzrokovana na način propisan stavom 1 ovog člana koju osiguranik pretrpi pri obavljanju posla na koji nije raspoređen, ali koji obavlja u interesu poslodavca kod koga je zaposlen.

Povredom na radu smatra se i povreda prouzrokovana na način propisan stavom 1 ovog člana koju osiguranik pretrpi na redovnom putu od stana do mjesta rada i obratno, na putu preduzetom radi izvršavanja službenih poslova i na putu preduzetom radi stupanja na rad, kao i u drugim slučajevima utvrđenim Zakonom.

Povredom na radu smatra se i oboljenje osiguranika koje je nastalo neposredno ili kao isključiva posljedica nekog nesrećnog slučaja ili više sile za vrijeme obavljanja posla po osnovu koga je osiguran ili u vezi s njim.

Član 35 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju ističe da se povredom na radu smatraju i sljedeće povrede prouzrokovane na način predviđen u članu 34 ovog zakona:

- » Povreda koju osiguranik pretrpi u vezi s korišćenjem prava na zdravstvenu zaštitu;
- » Povreda lica tokom stručnog osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije, koja uputi Zavod za zapošljavanje Crne Gore;
- » Povreda učenika i studenata kada se, u skladu sa zakonom, nalaze na obaveznom proizvodnom radu, profesionalnoj praksi ili praktičnoj nastavi;
- » Povreda lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, dok rade u ustanovi za izdržavanje kazne zatvora (radionica, radilište i sl.);
- » U akcijama spašavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili nesreća;
- » U vojnoj vježbi ili u vršenju drugih obaveza iz oblasti odbrane zemlje utvrđenih zakonom;
- » Na drugim poslovima i zadacima za koje je zakonom utvrđeno da su od opšteg interesa.

Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju u članu 36 definisano je da su profesionalne bolesti, u smislu ovog zakona, određene bolesti nastale u toku osiguranja, prouzrokovane dužim neposrednim uticajem procesa i uslova rada na radnim mjestima, odnosno poslovima koje je osiguranik obavljao. Bolesti koje se smatraju profesionalnim bolestima definisane su Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti iz 2004. godine¹⁰.

Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju (članovi 30, 31 i 37), osiguranik kod koga nastane potpuni gubitak radne sposobnosti zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti stiče pravo na invalidsku penziju bez obzira na dužinu staža osiguranja. U članu 39 Zakona ističe se da se invalidska penzija u ovim slučajevima određuje u visini starosne penzije koja bi osiguraniku pripadala za 40 godina penzijskog staža (puna penzija). Takođe, članom 42 Zakona propisano je da, ako je usljed povrede na radu ili profesionalnog oboljenja došlo do smrti osiguranika, njegova porodica stiče pravo na porodičnu penziju bez obzira na dužinu staža osiguranja nastradalog. U poglavlju „Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja“ definisani su i kriterijumi za ostvarivanje porodične penzije, novčane naknade za tjelesno oštećenje i pravo na nadoknadu pogrebnih troškova.

U petom poglavlju Zakona definisano je usklađivanje vrijednosti penzija u odnosu na rast potrošačkih cijena i rast zarada. U šestom poglavlju „Penzijski staž“, pored staža osiguranja koji se računa s efektivnim trajanjem, definisan je staž osiguranja koji se računa s uvećanim trajanjem. Osiguranicima koji rade na naročito teškim, opasnim i štetnim po zdravlje radnim mjestima, kao i osiguranicima koji rade na radnim mjestima na kojima se poslije određenih godina života ne može uspješno obavljati profesionalna djelatnost, staž osiguranja računa se s uvećanim trajanjem. Step en uvećanja staža osiguranja zavisi od težine, opasnosti i štetnosti rada, odnosno od prirode posla, a može iznositi najviše 50%.

U preostalim poglavljima definisane su administrativne procedure ostvarivanja i korišćenja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, rad Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja, definisane su evidencije Fonda i finansiranje Fonda.

Zakon o radu Crne Gore¹¹, usvojen 2019. godine, ekstenzivno reguliše odnose zaposlenih i poslodavca. Zakon ima 15 poglavlja. U prvom poglavlju, „Osnovne odredbe“, date su definicije izraza korištenih u ovom zakonu i istaknuta zabrana diskriminacije, zabrana seksualnog uznemiravanja i mobinga. U ovom poglavlju definisane su obaveze poslodavca i obaveze i prava zaposlenih. U okviru obaveza zaposlenih navodi se i obaveza zaposlenog da obavijesti poslodavca o situacijama koje, po mišljenju zaposlenog, mogu da predstavljaju opasnost po život i zdravlje.

U drugom poglavlju, „Zasnivanje radnog odnosa“, definišu se uslovi za zasnivanje radnog odnosa. U okviru ovih uslova ističe se da poslodavac ne može da zasnuje radni odnos s licem mlađim od 15 godina. Takođe, za zasnivanje radnog odnosa s osobom mlađom od 18 godina neophodna je pisana saglasnost roditelja, uz uslov da rad ne ugrožava njegovo zdravlje, razvoj, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom. U ovom dijelu zakona navodi se da lice mlađe od 18 godina može da zaključi ugovor o radu samo na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje njegova sposobnost za obavljanje poslova za koje zaključuje ugovor o radu uz uslov da ti poslovi nijesu štetni za njegovo zdravlje. U ovom poglavlju zakona definisana je sadržina ugovora o radu, vrste ugovora o radu i obaveza poslodavca da prijavi zaposlenog na socijalno osiguranje (zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti).

U trećem poglavlju, „Prava i obaveze zaposlenih“, definisano je radno vrijeme i istaknuto da puno radno vrijeme iznosi 40 časova u radnoj sedmici uz mogućnost da poslodavac odredi

da je puno radno vrijeme kraće od 40 časova. Definirano je skraćeno radno vrijeme za radna mjesta na kojima, uz primjenu mjera zaštite i zdravlja na radu, nije moguće zaštititi zaposlenog od štetnih uticaja. Na tim radnim mjestima radno vrijeme se može skratiti srazmjerno štetnom uticaju uslova rada na zdravlje i radnu sposobnost zaposlenog, do 36 časova u radnoj sedmici. Propisani su i uslovi za obavljanje prekovremenog rada, kao i maksimalna dužina prekovremenog rada. U ovom poglavlju definiran je noćni rad, kao i obaveze poslodavca prema zaposlenima koji imaju noćni i smjenski rad. Takođe, u ovom poglavlju, propisana je obaveza obezbjeđivanja pauze u radu u najmanjem trajanju od 30 minuta. Zakon o radu propisuje i minimalnu dužinu godišnjeg odmora (20 dana). U ovom poglavlju je definisana obaveza poslodavca da izvrši osposobljavanje zaposlenog za bezbjedan rad.

U četvrtom poglavlju, „Zaštita zaposlenih u slučaju stečajnog postupka“, definisani su mehanizmi zaštite zaposlenih u slučaju stečaja poslodavca. U petom poglavlju, „Zaštita zaposlenih“, ističe se da zaposleni ima pravo na zaštitu i zdravlje na radu i navodi se da zaposlena lica s invaliditetom, zaposleni mlađi od 18 godina života i zaposlene žene imaju pravo na posebnu zaštitu. U ovom dijelu zakona posebna pažnja posvećena je zaštiti trudnica i dojilja, kao i zaštiti radnika mlađih od 18 godina. Navode se brojna ograničenja kao što su zabrana prekovremenog rada, zabrana rada noću. U ovom poglavlju definisana su i prava roditelja koji se staraju o djeci.

U poglavljima „Zaštita prava zaposlenih“ i „Odgovornost zaposlenih“ definisane su procedure za ostvarivanje prava zaposlenih, odgovornost zaposlenih i povrede radnih obaveza. U narednom poglavlju, „Prestanak radnog odnosa“, definisani su slučajevi u kojima dolazi do prekida radnog odnosa, otkazni rokovi, otpremnina i procedure za otkaz ugovora o radu.

U devetom poglavlju, „Kolektivni ugovori“, definisani su kolektivni ugovori, sadržaj kolektivnog ugovora, učesnici u pregovaranju i zaključivanju kolektivnog ugovora. U narednom poglavlju „Organizacije zaposlenih i poslodavaca“ definisana je sloboda udruživanja zaposlenih u sindikate i poslodavaca u udruženja poslodavaca. Najveći dio ovog poglavlja reguliše rad sindikata, informisanje sindikata od strane poslodavaca i zaštitu predstavnika sindikata. Poglavlje „Posebne vrste ugovora o radu“ reguliše specifične ugovore o radu kao što su: Privremeni i povremeni poslovi, Radno angažovanje u obrazovnim ustanovama i Dopunski rad. Preostala poglavlja Zakona o radu definišu nadzor nad primjenom, kaznene odredbe i prelazne i završne odredbe.

Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju (*Službeni list Crne Gore*, br. 06/16, 02/17, 22/17 13/18 i 67/19) uređuju se prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i ostvarivanje tih prava, finansiranje obaveznog zdravstvenog osiguranja, ugovaranje zdravstvene zaštite sa davaocima zdravstvenih usluga, kao i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (*Službeni list Crne Gore*, br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 i 82/2020) se uređuju organizacija, sprovođenje i pružanje zdravstvene zaštite, prava i dužnosti građana u ostvarivanju zdravstvene zaštite, društvena briga za zdravlje građana, prava i obaveze zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika, kvalitet zdravstvene zaštite, kao i druga pitanja od značaja za funkcionisanje zdravstvene zaštite.

Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (*Službeni list Crne Gore*, br. 56/09, 58/09, 40/11 i 55/16)

Zakon o rudarstvu (*Službeni list Crne Gore*, br. 65/08, 74/10)

Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza (*Službeni list Crne Gore*, br. 1/14)

Zakon o osiguranju (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 78/06 i 19/07 i *Službeni list Crne Gore*, br. 53/09, 73/10, 40/11, 45/12, 6/13 i 55/16)

Glavni podzakonski akti o zaštiti i zdravlju na radu koje izdaju nadležni organi i standardi ZZNR

Oblast ZZNR je, pored Zakona, regulisana i sa pedeset pravilnika kojima se bliže uređuje ova oblast. Kao što je već istaknuto, najveći broj pravilnika koji su donijeti poslije 2004. i usvajanja Zakona o zaštiti i zdravlja na radu baziran je na aktuelnoj regulativi i savremenim standardima koji se primjenjuju u EU. Međutim, još uvijek je na snazi značajan broj pravilnika donijet u SFRJ, a imajući u vidu da su mnogi donijeti prije više od pedeset godina, njihova mogućnost primjene u savremenim uslovima je krajnje upitna. Kako bi se stekao uvid, u daljem tekstu će pravilnici biti grupisani prema oblastima koje regulišu.

Opšti pravilnici iz oblasti zaštite i zdravlja na radu

1. Pravilnikom o mjerama zaštite i zdravlja na radu u radnoj sredini i radnoj okolini (*Službeni list Crne Gore*, br. 104/20) su definisani standardi i obaveze poslodavca u oblasti ZZNR s posebnim fokusom na zaštitu maloljetnika, trudnica i dojilja.¹²
2. Pravilnikom o mjerama zaštite prilikom upotrebe sredstava za rad (*Službeni list Crne Gore*, br. 27/15) propisuju se minimalne mjere zaštite za poslodavce i zaposlene prilikom svih aktivnosti koje se odnose na pokretanje ili zaustavljanje sredstva za rad, odnosno njegovo rukovanje, transportovanje, popravljavanje, izmjene kojima se ne mijenja namjena, održavanje, servisiranje i specifično čišćenje.¹³ Ovaj pravilnik je stupio na snagu, ali će se primjenjivati tek od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.
3. Pravilnikom o mjerama zaštite prilikom ručnog prenošenja tereta (*Službeni list Crne Gore*, br. 29/15) propisuju se mjere zaštite koje poslodavac treba da obezbijedi prilikom ručnog prenošenja tereta kada postoji rizik od nastanka povrede leđa zaposlenog. Pravilnikom su posebno zaštićene trudnice, porodilje i dojilje. Istaknuto je da radni proces treba da bude prilagođen starosti, polu, fizičkim i psihičkim mogućnostima zaposlenog.¹⁴
4. Pravilnikom o znakovima za zaštitu i zdravlje na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 24/15) propisuju se mjesta rada, kao i sredstva za rad na kojima je poslodavac dužan da postavi natpise, upozorenja i znakove zaštite i zdravlja na radu.¹⁵

12 U ovaj pravilnik prenesene su: Direktiva Savjeta 89/654/EEZ od 30. novembra 1989. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje na radnom mjestu, Direktiva Savjeta 94/33/EEZ od 22. juna 1994. godine o zaštiti mladih ljudi na radu i Direktiva Savjeta 92/85/EEZ od 19. oktobra 1992. godine o uvođenju mjera za poboljšanje sigurnosti i zdravlja trudnih radnica, te radnica koje su nedavno rodile ili doje na radnom mjestu.

13 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2009/104/EZ od 16. septembra 2009. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje na radu zaposlenog pri korišćenju sredstva za rad.

14 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Savjeta 90/269/EEZ od 29. maja 1990. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje na radu pri ručnom prenošenju tereta.

15 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Savjeta 92/58/EEZ od 24. juna 1992. godine o minimalnim zahtjevima za obezbjeđivanje znakova za zaštitu i zdravlje radnika na radu.

5. Pravilnikom o vođenju evidencija iz oblasti zaštite na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05) bliže se propisuje način vođenja i čuvanja evidencija definisanih članom 40 Zakona o zaštiti i zdravlju na radu. U prilogu Pravilnika se nalaze propisani obrasci za vođenje evidencija.
6. Pravilnikom o upotrebi sredstava i opreme lične zaštite na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 40/15) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite prilikom upotrebe sredstava i opreme lične zaštite na radu. U sastavu pravilnika nalazi se pregled opasnosti i štetnosti, odnosno rizika za zaštitu i zdravlje na radu koje zahtijevaju upotrebu sredstava i opreme lične zaštite na radu i nepotpuni popis sredstava i opreme lične zaštite na radu.¹⁶
7. Pravilnikom o pitanjima iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05) bliže se propisuju pitanja iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu kod poslodavca koji ima manje od 20 zaposlenih.

Opšti pravilnici iz oblasti zaštite i zdravlja na radu porijeklom iz SFRJ i SRCG koji su još u upotrebi

1. Pravilnik o mjerama i normativima zaštite na radu na oruđima za rad (*Službeni list SFRJ*, br. 18/91) je u primjeni do stupanja Crne Gore u Evropsku uniju.
2. Pravilnik o zaštiti na radu pri utovaru i istovaru tereta (*Službeni list SRCG*, br. 13/88).
3. Pravilnik o obezbjeđenju sredstava, ishrane i prevoza radnika od mjesta smještaja do mjesta rada i nazad (*Službeni list SRCG*, br. 5/86).
4. Pravilnik o opštim mjerama zaštite na radu od opasnog dejstva električne struje u objektima namijenjenim za rad, u radnim prostorijama i na radilištima (*Službeni list SRCG*, br. 6/86 i 16/86).

Pravilnici u vezi s procjenom rizika, edukacijom i ovlašćenjima

1. Pravilnikom o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 43/07) se propisuje način i postupak procjene rizika na radnom mjestu kod poslodavca s mjerama za sprečavanje, otklanjanje ili smanjenje rizika na najmanju moguću mjeru. U okviru Pravilnika posebna pažnja posvećena je zaštiti trudnica i dojilja, te Pravilnik sadrži poseban obrazac za procjenu rizika na radnom mjestu ovih kategorija, kao i spisak faktora i uslova za rad kod kojih nije dozvoljeno raspoređivanje trudnica i dojilja.
2. Pravilnikom o poslovima s posebnim uslovima rada i uslovima koje treba da ispuni zaposleni za rad na tim poslovima (*Službeni list Crne Gore*, br. 70/16) propisuju se poslovi s posebnim uslovima rada, kao i posebni uslovi koje treba da ispuni zaposleni za rad na tim poslovima.
3. Pravilnikom o načinu i postupku osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 57/06) uređuje se način i postupak osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad.

4. Pravilnikom o polaganju stručnog ispita za lica koja se bave poslovima zaštite na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05) utvrđuju se uslovi, način i program polaganja stručnog ispita za lica koja se bave poslovima zaštite na radu, kao i naknada troškova za polaganje tog ispita.
5. Pravilnikom o postupku i rokovima za vršenje periodičnih pregleda i ispitivanja sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 71/05) uređuje se postupak i određuju rokovi za vršenje periodičnih pregleda i ispitivanja sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine.
6. Pravilnikom o uslovima koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu i o postupku za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05) propisuju se uslovi koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice, u pogledu kadrova, organizacije, tehničkih i drugih uslova za dobijanje ovlašćenja za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu, kao i postupak za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova.
7. Pravilnikom o načinu upisa i brisanju iz registra ovlašćenih organizacija za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 70/15) uređuje se postupak upisa i brisanja iz registra ovlašćenih organizacija pravnih lica i preduzetnika koji, u skladu sa zakonom, imaju ovlašćenje za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu. Takođe, njime se ovlašćuje Ministarstvo rada da vodi registar u pisanoj formi, u obliku tvrdo ukoričene knjige čiji su listovi numerisani. Pravilnikom se predviđa da pored pisane forme, registar može da se vodi i u elektronskoj formi.

Pravilnici kojima se reguliše izloženost pojedinim štetnostima

1. Pravilnikom o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim i mutagenim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 60/16, 11/17, 43/18, 20/19, 21/20) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu uključujući i granične vrijednosti, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog kancerogenim ili mutagenim materijama.¹⁷
2. Pravilnikom o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti buci (*Službeni list Crne Gore*, br. 37/16) propisuju se mjere zaštite i zdravlja na radu koje poslodavac treba da obezbijedi radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom pri izloženosti zaposlenog buci.¹⁸
3. Pravilnikom o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti vibracijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 24/16) propisuju se mjere zaštite i zdravlja na radu koje poslodavac treba da obezbijedi radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog mehaničkim vibracijama.¹⁹

17 U ovaj pravilnik prenesene su Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća 2019/130 o izmjeni Direktive 2004/37/EZ o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti kancerogenim ili mutagenim materijama na radu i Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća 2019/983 o izmjeni Direktive 2004/37/EZ o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti kancerogenim ili mutagenim materijama na radu..

18 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2003/10/EZ od 6. februara 2003. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje radnika od rizika izlaganja fizičkim agensima (buka).

19 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2002/44/EZ od 25. juna 2002. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje radnika od rizika izlaganja fizičkim agensima (vibracijama).

4. Pravilnikom o mjerama zaštite i zdravlja na radu pri korišćenju opreme s ekranima (*Službeni list Crne Gore*, br. 16/16) propisuju se mjere zaštite i zdravlja na radu pri korišćenju opreme s ekranima.²⁰
5. Pravilnikom o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti biološkim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 62/17) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom koje su ili bi mogle nastati za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog biološkim materijama.²¹
6. Pravilnikom o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 81/16) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu uključujući i granične vrijednosti radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog hemijskim materijama.²²
7. Pravilnikom o mjerama zaštite od rizika izloženosti eksplozivnoj atmosferi (*Službeni list Crne Gore*, br. 027/17) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radnim mjestima na kojima se obavljaju poslovi pri kojima su zaposleni izloženi ili mogu biti izloženi riziku od eksplozivne atmosfere, uključujući i poslove na kojima se pri radu koriste transportna sredstva koja su namijenjena za upotrebu u potencijalno eksplozivnim atmosferama.²³
8. Pravilnikom o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti azbestu (*Službeni list Crne Gore*, br. 014/17) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu uključujući i granične vrijednosti, radi otklanjanja ili smanjenja rizika od nastanka povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom koje nastaju za vrijeme rada pri izlaganju zaposlenog azbestu.²⁴

20 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Savjeta 90/270/EEZ od 29. maja 1990. godine o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje na radu pri korišćenju opreme s ekranima.

21 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva 2000/54/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 18. septembra 2000. godine o zaštiti radnika od rizika povezanih s izlaganjem biološkim agensima na radu.

22 U ovaj pravilnik prenesene su Direktiva Evropskog Savjeta 1998/24/EZ od 7. aprila 1998. godine za zaštitu i zdravlje radnika od rizika izloženosti hemijskim materijama na radu; Direktiva Komisije 91/322/EEZ od 29. maja 1991. godine o ustanovljavanju indikativnih graničnih vrijednosti u vezi primjene Direktive Savjeta 80/1107/EEZ u vezi sa zaštitom radnika od rizika izloženosti hemijskim, fizičkim i biološkim štetnostima na radu; Direktiva Komisije 2000/39/EZ od 8. juna 2000. godine o ustanovljavanju prve liste indikativnih graničnih vrijednosti u vezi primjene Direktive Savjeta 98/24/EZ za zaštitu i zdravlje radnika od rizika izloženosti hemijskim štetnostima na radu; Direktiva Komisije 2006/15/EZ od 7. februara 2006. godine o ustanovljavanju druge liste indikativnih graničnih vrijednosti u vezi primjene Direktive Savjeta 98/24/EZ i kojom se mijenjaju Direktiva 91/322/EEZ i Direktiva 2000/39/EZ; Direktiva Komisije 2009/161/EZ od 17. decembra 2009. godine o ustanovljavanju treće liste indikativnih graničnih vrijednosti u vezi primjene Direktive Savjeta 98/24/EZ i kojom se mijenja Direktiva 2000/39/EZ.

23 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 1999/92/ES od 16. decembra 1999. godine o minimalnim zahtjevima za poboljšanje sigurnosti i zaštite zdravlja radnika potencijalno izloženih riziku od eksplozivnih atmosfera.

24 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2009/148/ES od 30. novembra 2009. godine o zaštiti radnika od rizika pri izlaganju azbestu na radu.

Pravilnici koji regulišu zdravstveni segment ZZNR

1. Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjava pravno lice za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih (*Službeni list Crne Gore*, br. 59/17) propisuju se bliži uslovi u pogledu kadra, organizacije, tehničkih i drugih uslova koje treba da ispunjava pravno lice za dobijanje ovlaštenja za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih.
2. Pravilnik o vrsti, načinu, obimu i rokovima za obavljanje zdravstvenih pregleda zaposlenih na radnim mjestima s posebnim uslovima rada odnosno s povećanim rizikom (*Službeni list Crne Gore*, br. 43/17) propisuje se vrsta, način, obim i rokovi za obavljanje zdravstvenih pregleda zaposlenih na radnim mjestima s posebnim uslovima rada, odnosno s povećanim rizikom, kao i u slučajevima ponovnog angažovanja zaposlenog koji je odsustvovao sa rada na tom radnom mjestu duže od godinu dana.
3. Pravilnikom o opremi i postupku za pružanje prve pomoći i organizovanju službe spasavanja u slučaju nezgode na radu (*Službeni list SFRJ*, br. 21/71) propisuju se postupak za pružanje prve pomoći i organizovanje službe spasavanja, materijal, odnosno oprema potrebna za pružanje prve pomoći, kao i uslovi koje u pogledu stručnosti treba da ispunjavaju lica za vršenje tih poslova.
4. Pravilnikom o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 18/93) propisuje se obrazac, sadržina i način izdavanja izvještaja o povredi na radu.
5. Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 66/04) utvrđuju se profesionalne bolesti, radna mjesta, odnosno poslovi na kojima se te bolesti pojavljuju i uslovi pod kojima se smatraju profesionalnim bolestima.

Pravilnici koji se odnose na građevinu

1. Pravilnikom o mjerama zaštite na radu na privremenim i pokretnim gradilištima (*Službeni list Crne Gore*, br. 20/19) propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu prilikom izvođenja radova na privremenim ili pokretnim gradilištima.²⁵
2. Pravilnikom o planu mjera zaštite i zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 38/19) propisuje se sadržaj plana mjera zaštite i zdravlja na radu koji se izrađuje prilikom izgradnje, rekonstrukcije, ili rušenja objekata.²⁶
3. Pravilnik o obliku i sadržaju prijave o početku radova na izgradnji, rekonstrukciji ili rušenju objekta (*Službeni list Crne Gore*, br. 18/21).
4. Pravilnikom o uslovima, programu i načinu polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora u fazi izvođenja radova (*Službeni list Crne Gore*, br. 67/18) utvrđuju se uslovi, program i način polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izvođenja radova, kao i visina troškova za polaganje tih ispita.

25 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Savjeta 92/57/EEZ od 24. juna 1992. o primjeni minimalnih sigurnosnih i zdravstvenih uslova na privremenim ili pokretnim gradilištima (osma pojedinačna direktiva u smislu člana 16 stava 1 Direktive 89/391/EEZ).

26 U ovaj pravilnik prenesena je Direktiva Savjeta 92/57/EEZ od 24. juna 1992. godine, o primjeni minimalnih sigurnosnih i zdravstvenih uslova na privremenim ili pokretnim gradilištima (osma pojedinačna direktiva u smislu člana 16 stav 1 Direktive 89/391/EEZ).

Pravilnici koji se odnose na sektore porijeklom iz SFRJ i SRCG koji su još u upotrebi

1. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu o tehničkim mjerama za razvijače acetilena i acetilenske stanice (*Službeni list SFRJ*, br. 6/67, 29/67, 27/69 i 52/90)
2. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u željeznicama (*Službeni list SRCG*, br. 11/88)
3. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri mehaničkoj preradi i obradi drveta i sličnih materijala (*Službeni list SRCG*, br. 9/88)
4. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u crnoj metalurgiji (*Službeni list SRCG*, br. 16/87)
5. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri proizvodnji i preradi obojenih metala (*Službeni list SRCG*, br. 31/86)
6. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u šumarstvu (*Službeni list SRCG*, br. 16/86)
7. Pravilnik o mjerama zaštite pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu (*Službeni list SFRJ*, br. 9/67, 35/67 i 35/72)
8. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri preradi i obradi kože, krzna i otpadaka od kože (*Službeni list SFRJ*, br. 17/70)
9. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri izradi eksploziva i baruta i manipulisanju eksplozivima i barutima (*Službeni list SFRJ*, br. 55/69)
10. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u poljoprivredi (*Službeni list SFRJ*, br. 34/68)
11. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri termičkom obrađivanju legura lakih metala u kupatilima s nitratnim solima (*Službeni list SFRJ*, br. 48/65)
12. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri ronilačkim radovima (*Službeni list FNRJ*, br. 36/58)
13. Pravilnik o tehničkim i zdravstveno-tehničkim zaštitnim mjerama na radovima pri hemijsko-tehnološkim procesima (*Službeni list FNRJ*, br. 55/50 prilog br. 9)
14. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u kudeljarama (*Službeni list FNRJ*, br. 56/47 i 36/50)
15. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u kamenolomima i ciglanama, kao i kod vađenja gline, pijeska i šljunka (*Službeni list FNRJ*, br. 69/48)
16. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u grafičkim preduzećima (*Službeni list FNRJ*, br. 56/47)
17. Naredba o zabrani upotrebe motornih benzina za odmašćivanje, pranje i čišćenje metalnih djelova predmeta od drugog materijala (*Službeni list SFRJ*, br. 23/67)

Ratifikovane konvencije MOR-a

Crna Gora je jula 2006. godine postala punopravni član Međunarodne organizacije rada i time je započeto preuzimanje, putem sukcesije, 68 konvencija čiji je potpisnik bila Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Nakon toga, Crna Gora je takođe potvrdila i Konvenciju o zaštiti materinstva, broj 183, Konvenciju o bezbjednosti i zdravlju u građevinarstvu, broj 167, Konvenciju o promotivnom okviru za bezbjednost i zdravlje na radu, broj 187 i Konvenciju o radu pomoraca iz 2006. godine. U tabeli je prikazan status ratifikacije konvencija MOR-a sa značajnim uticajem na funkcionisanje sistema zaštite i zdravlja na radu. (**Tabela 4.1**)

Tabela 4.1. Status ratifikacije konvencija MOR-a u vezi s funkcionisanjem sistema zaštite i zdravlja na radu

Konvencija broj:	Ratifikovana
013 Konvencija o bijelom olovu (slikarstvo), 1921.	2006.
045 Konvencija o radu pod zemljom (žene), 1935.	2006.
081 Konvencija o inspekciji rada, 1947.	2006.
115 Konvencija o zaštiti od zračenja, 1960.	Ne
119 Konvencija o zaštitama na mašinama, 1963.	2006.
129 Konvencija o inspekciji rada (poljoprivreda), 1969.	2006.
136 Konvencija o benzenu, 1971.	2006.
139 Konvencija o profesionalnom raku, 1974.	2006.
148 Konvencija o radnom okruženju (zagađenje vazduha, buka i vibracije), 1977.	2006.
155 Konvencija o zaštiti na radu, 1981.	2006.
161 Konvencija o zdravlju na radu, 1985.	2006.
162 Konvencija o azbestu, 1986.	2006.
167 Konvencija o bezbjednosti i zdravlju u građevinarstvu, 1988.	2015.
170 Konvencija o hemikalijama, 1990.	Ne
174 Konvencija o sprečavanju velikih industrijskih nesreća, 1993.	Ne
176 Konvencija o bezbjednosti i zdravlju u rudnicima, 1995.	Ne
183 Konvencija o zaštiti materinstva, 2000.	2012.
184 Konvencija o bezbjednosti i zdravlju u poljoprivredi, 2001.	Ne
185 Konvencija o ličnim dokumentima pomoraca (revidirana), 2003.	2017.
MLC 2006 Konvencija o radu pomoraca, 2006.	2015.
187 Konvencija o promotivnom okviru za zaštitu na radu, 2006.	2015.
188 Konvencija o radu u ribolovu, 2007.	Ne
189 Konvencija o domaćim radnicima, 2011.	Ne
190 Konvencija o nasilju i uznemiravanju, 2019.	Ne

► 5. Organ odgovoran za zaštitu i zdravlje na radu

Nacionalni nadzor i administracija ZZNR

Prema Uredbi o organizaciji i načinu rada Državne uprave (*Službeni list Crne Gore* br. 118/20 121/20 001/21, 002/21, 029/21, 034/21) i članu 11, Ministarstvo ekonomskog razvoja je odgovorno za poslove zaštite i zdravlja na radu. Prema navedenom članu Ministarstvo, između ostalog, vrši poslove uprave koji se odnose na: pripremu propisa iz oblasti radnih odnosa, zaštite i zdravlja na radu; tržišta rada i zapošljavanja; zarade i druga primanja iz rada i po osnovu rada, zaštitu građana Crne Gore na radu u inostranstvu. Takođe, zadaci ovog ministarstva su: davanje ovlaštenja za obavljanje poslova iz oblasti zaštite i zdravlja na radu i vođenje registra izdatih ovlaštenja.

U okviru Ministarstva ekonomskog razvoja funkcioniše Direktorat za rad i zapošljavanje koji je u suštini nadležan za poslove zaštite i zdravlja na radu. U ovom direktoratu formirane su tri direkcije, i to: Direkcija za radne odnose, Direkcija za poslove zaštite i zdravlja na radu i Direkcija za tržište rada. Zadaci Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu su:

- » Priprema nacрта, odnosno predloga zakona i podzakonskih akata iz oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Praćenje i primjena ratifikovanih konvencija i direktiva EU iz oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Neposredna saradnju sa MOR-om i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama u cilju sinhronizovanja i dinamiziranja reformskih procesa u ovoj oblasti sa standardima i smjernicama EU;
- » Praćenje, proučavanje i podsticanje razvoja zaštite i zdravlja na radu;
- » Praćenje i ocjenjivanje stanja zaštite i zdravlja na radu i priprema stavova za jedinstveno uređenje mjera zaštite i zdravlja na radu koje su regulisane propisima u oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Prikupljanje i analiziranje podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima i bolestima u vezi s radom;
- » Davanje mišljenja u vezi primjene zakona i podzakonskih akata;
- » Davanje mišljenja na inicijative za ocjenu ustavnosti i zakonitosti zakona i drugih propisa iz oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Organizovanje i polaganje stručnih ispita za sticanje zvanja stručnog lica za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu i vođenje registra;
- » Organizovanje i polaganje stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izvođenja radova;
- » Obradu zahtjeva i pripremu odobrenja za rad ovlaštenim organizacijama za poslove zaštite i zdravlja na radu koje svoju djelatnost obavljaju po odobrenju ovog ministarstva;

- » Vođenje registara o ovlaštenim organizacijama za oblast zaštite i zdravlja na radu koje obavljaju djelatnost po odobrenju ovog ministarstva i vršenje nadzora nad njihovim radom;
- » Izradu analiza, izvještaja i informacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Drugostepeni upravni postupak u skladu s propisima kojima se uređuje oblast zaštita i zdravlje na radu.

Nacionalni tripartitni komitet za zaštitu i zdravlje na radu

U Crnoj Gori ne postoji komitet za zaštitu i zdravlje na radu kao zasebno tijelo. Međutim, u okviru Socijalnog savjeta²⁷ postoji Radno tijelo za zaštitu i zdravlje na radu koje funkcioniše na osnovama tripartitnosti. Nažalost, prema Izvještaju²⁸, to radno tijelo ne funkcioniše u posljednjih nekoliko godina.

Uloge drugih ministarstava u ZZNR i mehanizmi koordinacije i saradnje

Ministarstvo ekonomskog razvoja je nosilac politike ZZNR u Crnoj Gori. Ostala ministarstva uređuju pitanja zaštite i zdravlja na radu u svojim domenima (Zakon o sigurnosti pomorske plovidbe predlaže Ministarstvo kapitalnih investicija, Zakon o Vojsci predlaže Ministarstvo odbrane itd.). Prije upućivanja u Sekretarijat za zakonodavstvo i Parlament Crne Gore, predlog Zakona se šalje državnim organima na mišljenje i eventualno usklađivanje. Tek nakon pribavljenog pozitivnog mišljenja, predlog Zakona ide u dalju proceduru – Sekretarijatu za zakonodavstvo, Socijalnom savjetu, odborima u Skupštini Crne Gore i na usvajanje Skupštini.

Podzakonska akta iz oblasti ZZNR donosi Ministarstvo ekonomskog razvoja na predlog Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu. Direkcija za poslove zaštite i zdravlja na radu, u zavisnosti od oblasti koja se reguliše podzakonskim aktom, formira radnu grupu u kojoj, pored predstavnika Ministarstva ekonomskog razvoja, učestvuju i predstavnici drugih ministarstava (Ministarstvo unutrašnjih poslova kod propisa koji regulišu eksplozivne sredine, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma kod privremenih i pokretnih gradilišta, hemijskih materija, azbesta,...), predstavnici Uprave za inspeksijske poslove, drugih institucija (Institut za razvoj i istraživanja iz oblasti zaštite na radu, Centar za ekotoksikološka ispitivanja, Institut za javno zdravlje kod bioloških materija) i civilnog sektora (Udruženje zaštita na radu Crne Gore je imalo svog člana u radnim grupama kod izrade svih propisa). Takođe, NVO Udruženje mladih s hendikepom Crne Gore i NVO Roditelji.me učestvovali su u pripremi Pravilnika o radnom mjestu – invalidna lica, trudnice, dojilje i porodilje.

27 Tripartitno tijelo je osnovano na osnovu Zakona o Socijalnom savjetu (*Službeni list Crne Gore* br. 44/2018) radi uspostavljanja i razvoja socijalnog dijaloga o pitanjima od značaja za ostvarivanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih i poslodavaca i uslova njihovog života i rada, razvoja kulture dijaloga, podsticanja na mirno rješavanje individualnih i kolektivnih radnih sporova i drugih pitanja koja proizilaze iz međunarodnih dokumenata, a odnose se na ekonomski i socijalni položaj zaposlenih i poslodavaca. Socijalni savjet čini osam predstavnika Vlade, osam predstavnika reprezentativnih sindikata i osam predstavnika reprezentativnih organizacija poslodavaca.

28 Zoran Stefanovski, Kiril Ristovski – Izvještaj o organizacionim i institucionalnim kapacitetima nacionalnih savjeta za bezbjednost i zdravlje na radu u zemljama IPA, projekat finansiran od strane EU.

► 6. Mehanizmi za osiguravanje usaglašenosti, uključujući sisteme inspekcije

Sistemi nadzora i inspekcije zaštite i zdravlja na radu na nacionalnom nivou

Do 1. 6. 2012. Inspekcija rada bila je dio Ministarstva rada i socijalnog staranja i podijeljena u dvije grupe: Inspekcija zaštite na radu i Inspekcija radnih odnosa. Rad ove dvije grupe koordinirao je pomoćnik ministra rada i nadziralo Ministarstvo rada. U periodu prije 1. 6. 2012. te dvije grupe su rijetko radile zajedno tokom procesa inspekcije. U procesu pristupanja EU izvršena je reorganizacija inspeksijskih službi tako što su one iz ministarstava 1. 6. 2012. premještene u Upravu za inspeksijske poslove. Formiranjem ove uprave omogućena je veća fleksibilnost i stvorena mogućnost za bolju saradnju inspeksijskih službi. Nakon sprovedene reorganizacije Inspekcija rada postaje dio Uprave za inspeksijske poslove čija je organizaciona struktura – četiri odjeljenja i veći broj sektora:²⁹

Sektor za zaštitu tržišta i ekonomije, igre na sreću i javne nabavke:

- Odsjek za tržišnu inspekciju,
- Odsjek za turističku inspekciju,
- Odsjek za inspekciju rada,
- Odsjek za metrološku inspekciju,
- Odsjek za inspekciju za igre na sreću,
- Odsjek za inspekciju za javne nabavke.

Sektor za zaštitu životne sredine, bezbjednosti i zdravlja ljudi, socijalne i dječje zaštite:

- Odsjek za zdravstveno-sanitarnu inspekciju,
- Odsjek za inspekciju šumarstva, lovstva i zaštite bilja,
- Odsjek za inspekciju socijalne i dječje zaštite,
- Odsjek za ekološku inspekciju,
- Odsjek za inspekciju za vode.

Sektor za zaštitu državnih resursa:

- Odsjek za inspekciju za stanovanje,
- Odsjek za geološku, rudarsku i inspekciju za ugljovodonike,
- Odsjek za elektroenergetsku inspekciju,
- Odsjek za termoenergetsku inspekciju.

Sektor za zaštitu djelatnosti od javnog interesa:

- Odsjek za inspekciju za prosvjetu,
- Odsjek za inspekciju za sport,
- Odsjek za inspekciju za zaštitu kulturnih dobara, kulturne baštine i arhivsku djelatnost,
- Odsjek za inspekciju za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i usluge informacionog društva.

Integracija Inspekcije rada u Upravu za inspekcijske poslove nije promijenila njihovu tradicionalnu podjelu na grupu poslova za nadzor u oblasti zaštite i zdravlja na radu i grupu poslova za nadzor u oblasti radnih odnosa zapošljavanja. Na veb stranici Uprave za inspekcijske poslove, nakon opšteg opisa Sektora za inspekciju rada, posebno su predstavljene aktivnosti grupe poslova za nadzor u oblasti zaštite i zdravlja na radu i grupe poslova za nadzor u oblasti radnih odnosa zapošljavanja.

U **Odsjeku za inspekciju rada** vrše se poslovi koji se odnose na: inspekcijski nadzor nad primjenom zakona, podzakonskih akata i drugih propisa iz oblasti radnih odnosa, zapošljavanja, zaštite i zdravlja na radu; preduzimanje i izvršenje upravnih i drugih mjera i radnji u cilju da se utvrđene nepravilnosti otklone i poslovanje uskladi s propisima; izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka, podnošenje krivičnih i drugih odgovarajućih prijava (iniciranje postupaka pred nadležnim organima); davanje inicijativa za izmjenu zakona, drugih propisa i opštih akata i predlaganje mjera za unapređivanje stanja u ovoj oblasti nadzora; pripremu analiza, izvještaja i informacija iz djelokruga rada odsjeka; ostvarivanje saradnje s drugim organima uprave, institucijama i privrednim subjektima; kao i druge poslove iz nadležnosti odsjeka.

U **Grupi poslova za nadzor u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja** vrše se poslovi koji se odnose na inspekcijski nadzor u pogledu pridržavanja zakona i drugih propisa i opštih akata iz oblasti radnih odnosa i zapošljavanja i preduzimanje upravnih i drugih mjera i radnji u cilju da se utvrđene nepravilnosti otklone i obezbijedi pravilna primjena propisa; izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka, podnošenje krivičnih i drugih odgovarajućih prijava (iniciranje postupaka pred nadležnim organima); priprema analiza, izvještaja i informacija iz djelokruga rada grupe poslova, kao i druge poslove iz nadležnosti inspekcije rada za ovu grupu poslova.

U **Grupi poslova za nadzor u oblasti zaštite i zdravlja na radu** vrše se poslovi koji se odnose na inspekcijski nadzor u pogledu pridržavanja zakona i drugih propisa i opštih akata iz oblasti zaštite i zdravlja na radu i preduzimanje upravnih i drugih mjera i radnji u cilju da se utvrđene nepravilnosti otklone i obezbijedi pravilna primjena propisa; vršenje uviđaja teških, kolektivnih i smrtnih povreda na radu; izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka, podnošenje krivičnih i drugih odgovarajućih prijava (iniciranje postupaka pred nadležnim organima); priprema analiza, izvještaja i informacija iz djelokruga rada grupe poslova, kao i druge poslove iz nadležnosti inspekcije rada za ovu grupu poslova.

Broj inspektora, inspekcijske posjete i rezultati

Prema podacima Uprave za inspekcijske poslove Crne Gore – Izvještaja o radu Uprave za inspekcijske poslove za 2019. godinu³⁰ broj sistematizovanih radnih mjesta za inspektore rada je 53 (37 za oblast radnih odnosa, uključujući i glavnu inspektorku i 16 za oblast zaštite i zdravlja na radu). Aktuelno je zaposleno ukupno 43 inspektora. U kadrovskoj strukturi inspekcije rada dominiraju pravnici, njih 32, koji su angažovani u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja. U oblasti zaštite i zdravlja na radu angažovano je 11 inženjera iz oblasti tehnike i tehnologije.

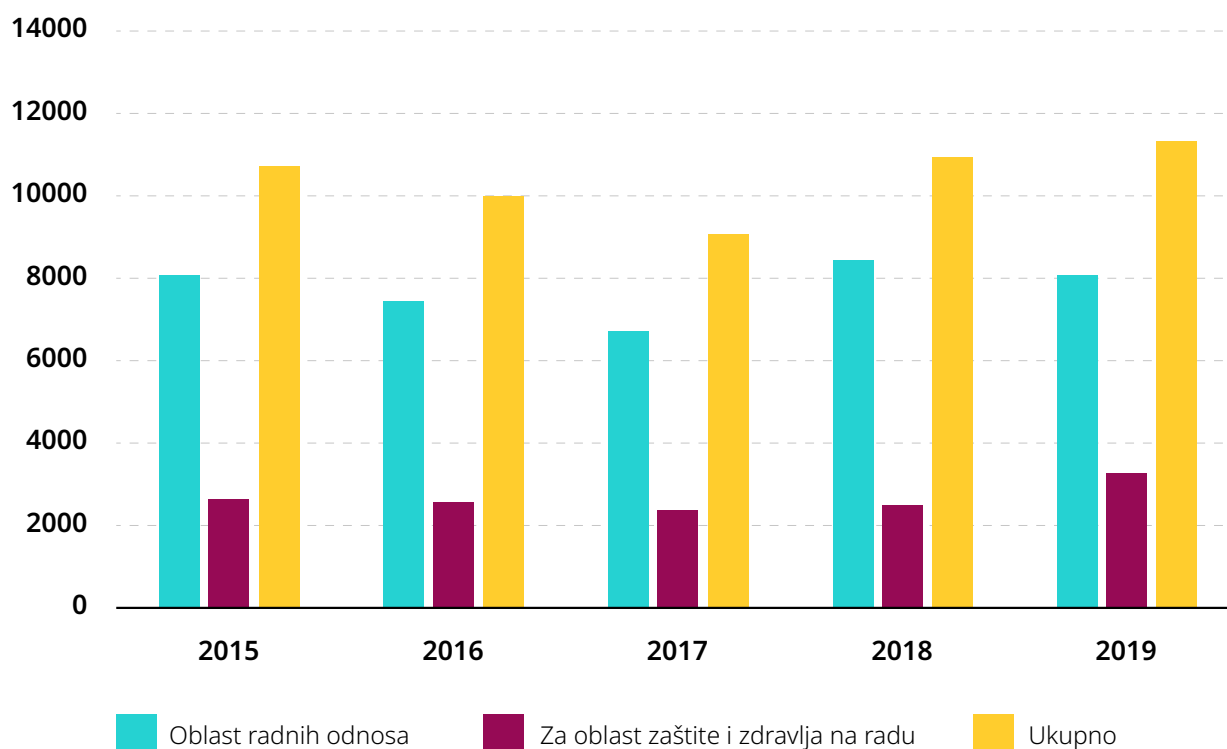
Prema članu 65 Zakona o državnim službenicima i namještenicima³¹ glavnog inspektora rada, uz saglasnost Vlade, postavlja starješina državnog organa – direktor Uprave za inspekcijske poslove, na vrijeme od pet godina. Inspektora koordinatora i inspektora postavlja starješina državnog organa – direktor Uprave za inspekcijske poslove, na vrijeme od pet godina. Treba primijetiti da postavljanje inspektora na određeni period nije u skladu sa članom 6 Konvencije MOR-a broj 81 o inspekciji rada i stabilnosti zaposlenja inspektora.

Rezultati analize odnosa broja inspektora rada s brojem zaposlenih zasnovanih na podacima MOR-a³² o ukupnom broju inspektora rada, ukazuju da je u Crnoj Gori situacija nešto povoljnija nego u drugim zemljama Evrope. Naime, na 100.000 zaposlenih angažovana su 23,33 inspektora što je više nego u Mađarskoj (17,85 inspektora na 100.000 zaposlenih), Sjevernoj Makedoniji (17 inspektora na 100.000 zaposlenih), Litvaniji (14,07 inspektora na 100.000 zaposlenih), Latviji (12,40 inspektora na 100.000 zaposlenih), Hrvatskoj (13,03 inspektora na 100.000 zaposlenih) i Portugaliji (5,21 inspektora na 100.000 zaposlenih).

Od ukupnog broja zaposlenih inspektora rada, 12 je s mjestom rada u Podgorici (glavna inspektorka rada, osam inspektora rada za oblast radnih odnosa i zapošljavanja i dva inspektora rada za oblast zaštite i zdravlja na radu), dok su ostali raspoređeni u drugim gradovima.

Prema podacima Uprave za inspekcijske poslove Crne Gore i izvještajima o radu Uprave za inspekcijske poslove za 2015, 2016, 2017, 2018. i 2019. godinu Inspekcija rada je u navedenom periodu imala svake godine, izuzev 2017, preko 10.000 inspekcijskih pregleda. Najmanje pregleda je bilo 2017. – 9130 pregleda, a najviše 2019. – 11430 pregleda. (grafikon 6.1. *Broj inspekcijskih pregleda*)

Grafikon 6.1. Broj inspekcijskih pregleda

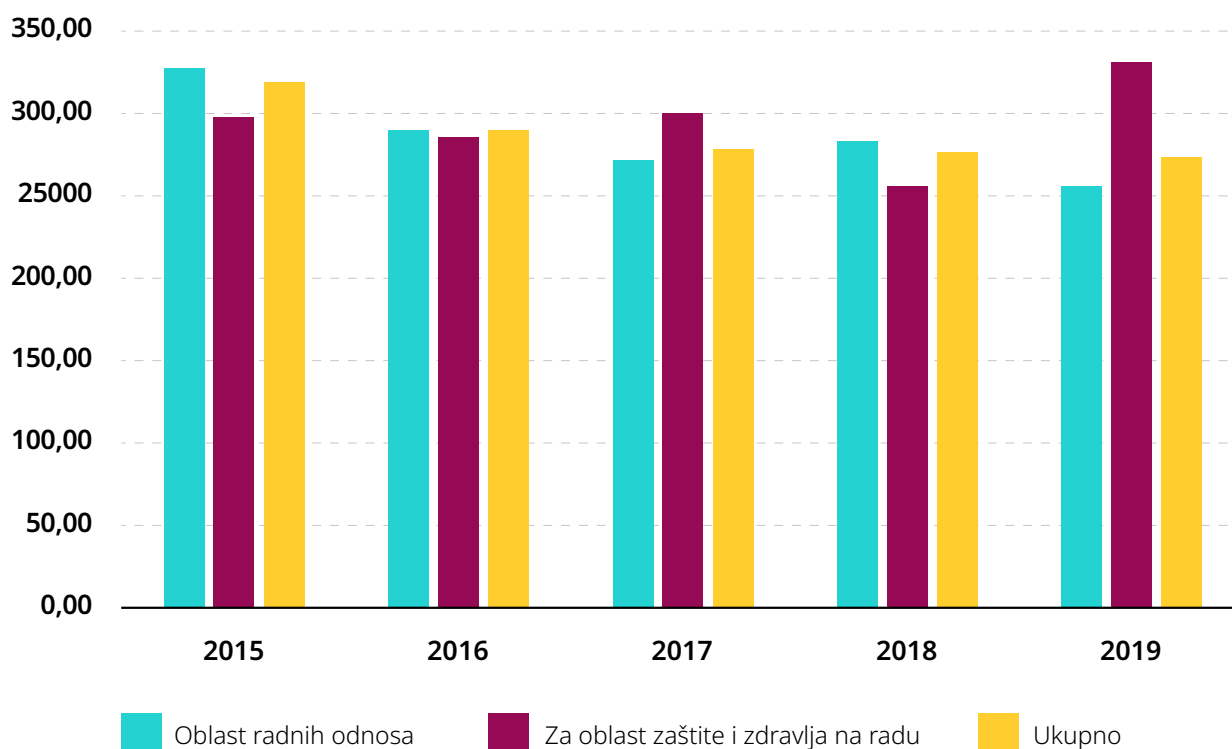

31 Zakon o državnim službenicima i namještenicima (*Službeni list Republike Crne Gore* br. 2/2018, 34/2019 i 8/2021)

32 Figures and Statistics on Labour Inspection Systems http://www.oit.org/labadmin/info/WCMS_141079/lang--en/index.htm

Tokom analiziranog perioda (2015–2019) inspektori su prosječno obavljali od 250 do 330 inspekcijskih pregleda godišnje (grafikon 6.2. *Prosječni broj inspekcijskih pregleda*). Prema MOR-u³³ to je znatno više nego u Poljskoj (62,99), Holandiji (77,3), Irskoj (126,06), Francuskoj (131,5) i Švajcarskoj (142,02) i samo manje od Španije (605,45) i Dominikanske Republike (427,67).

Grafikon 6.2. Prosječni broj inspekcijskih pregleda

Tokom inspekcijskih nadzora, u periodu 2015–2019. godina, svake godine utvrđeno je između 5000 i 6700 nepravilnosti. U 2015, u kojoj je i utvrđen najveći broj nepravilnosti 6695, dominirale su nepravilnosti iz oblasti radnih odnosa (4073). U periodu 2016–2019. može se reći da je broj nepravilnosti u oblasti radnih odnosa bio izjednačen s brojem nepravilnosti u oblasti zaštite i zdravlja na radu. Analizirajući grafikon 6.3. *Broj utvrđenih nepravilnosti* jasno se uočava tendencija rasta broja utvrđenih nepravilnosti u oblasti zaštite zdravlja na radu. Poređenjem procenta broja obavljenih pregleda u oblasti radnih odnosa i utvrđenih nepravilnosti, uočava se da je taj odnos značajno niži nego što je to slučaj u oblasti zaštite i zdravlja na radu (grafikon 6.4. *Procenat utvrđenih nepravilnosti po inspekcijskom pregledu*).

Najčešće nepravilnosti koje su utvrđene u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja su:

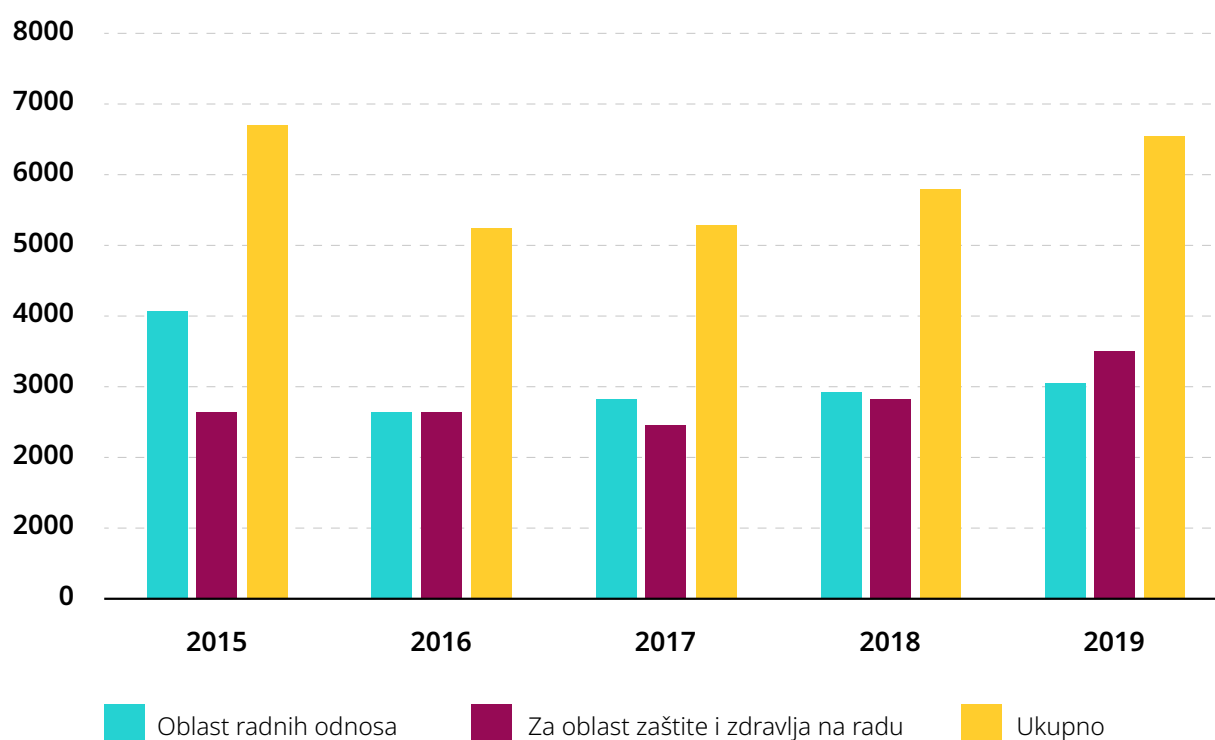
- » Angažovanje lica za obavljanje određenih poslova kod poslodavca bez zaključenog ugovora o radu i neprijavlivanje na obavezno socijalno osiguranje;
- » Radno angažovanje stranaca bez prethodno pribavljene dozvole za boravak i rad ili potvrde o prijavi rada;
- » Kašnjenje u isplati zarada i uplati doprinosa za obavezno socijalno osiguranje;
- » Radno angažovanje djece (starosti od 15 do 18 godina) u neformalnom radu i to uglavnom tokom sezone na primorju.

Najčešće nepravilnosti koje su utvrđene u oblasti zaštite i zdravlja na radu su:

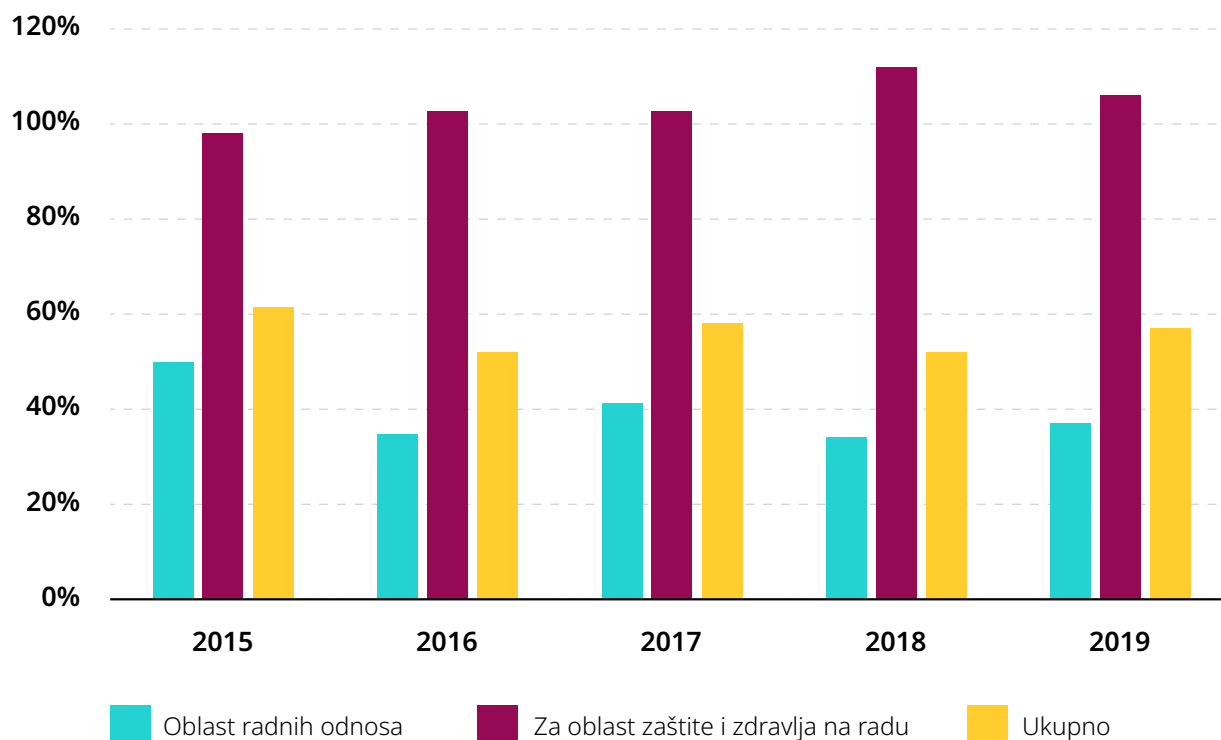
- » Ne daju se na upotrebu zaposlenima sredstva za rad sa stručnim nalazom i ocjenom da su na njima obezbijeđene propisane mjere zaštite i zdravlja na radu;
- » Ne obezbjeđuju se sredstva i oprema lične zaštite na radu;
- » Zaposleni rade bez uvjerenja o osposobljenosti za bezbjedan i zdrav rad;
- » Zaposleni rade bez ljekarskih uvjerenja o zdravstvenoj sposobnosti za radna mjesta s posebnim uslovima rada, odnosno povećanim rizikom;
- » Ne vodi se evidencija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu;
- » Ne preduzimaju se mjere iz oblasti određivanja zaposlenih za pružanje prve pomoći, zaštitu od požara i evakuaciju zaposlenih;
- » Neposjedovanje akta o procjeni rizika za sva radna mjesta.

U oblasti radnih odnosa prosječno svaki drugi ili treći pregled rezultuje utvrđenom nepravilnosti za razliku od oblasti zaštite i zdravlja na radu u kojoj prosječno svaki pregled rezultuje najmanje jednom utvrđenom nepravilnosti. Međutim, iznos izrečenih kazni prekršajnim nalogima ne korelira s navedenim podacima. Naime, ukupni iznos izrečenih kazni prekršajnim nalogima je višestruko niži za oblast zaštite i zdravlja na radu nego za oblast radnih odnosa (grafikon 6.5. *Iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR)*). Prosječna prekršajna kazna za uočenu nepravilnost iz oblasti radnih odnosa kretala se od 250 EUR u 2015. godini, do 452 EUR u 2019. U oblasti zaštite i zdravlja na radu prosječna prekršajna kazna za uočenu nepravilnost u 2015. bila je 101 EUR, da bi u narednim godinama pala na iznos od 81 do 82 EUR (grafikon 6.6. *Prosječni iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR) po jednoj nepravilnosti*).

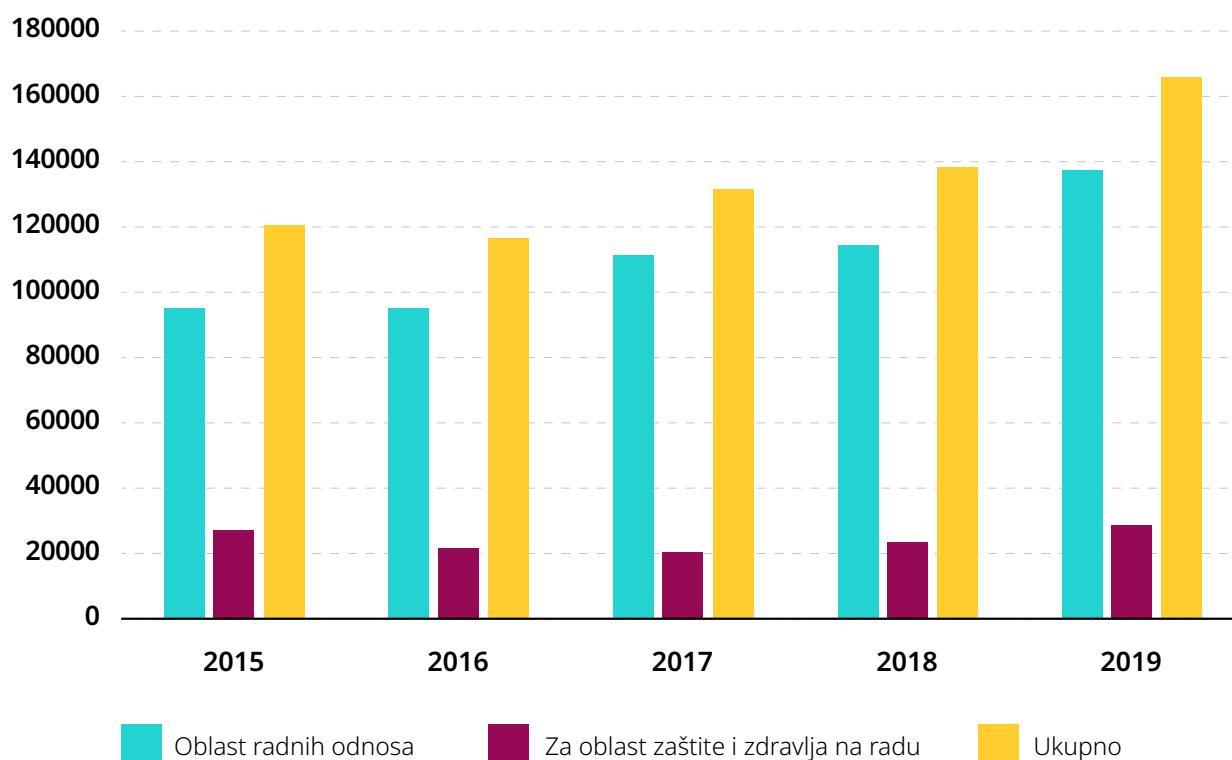
Grafikon 6.3. Broj utvrđenih nepravilnosti

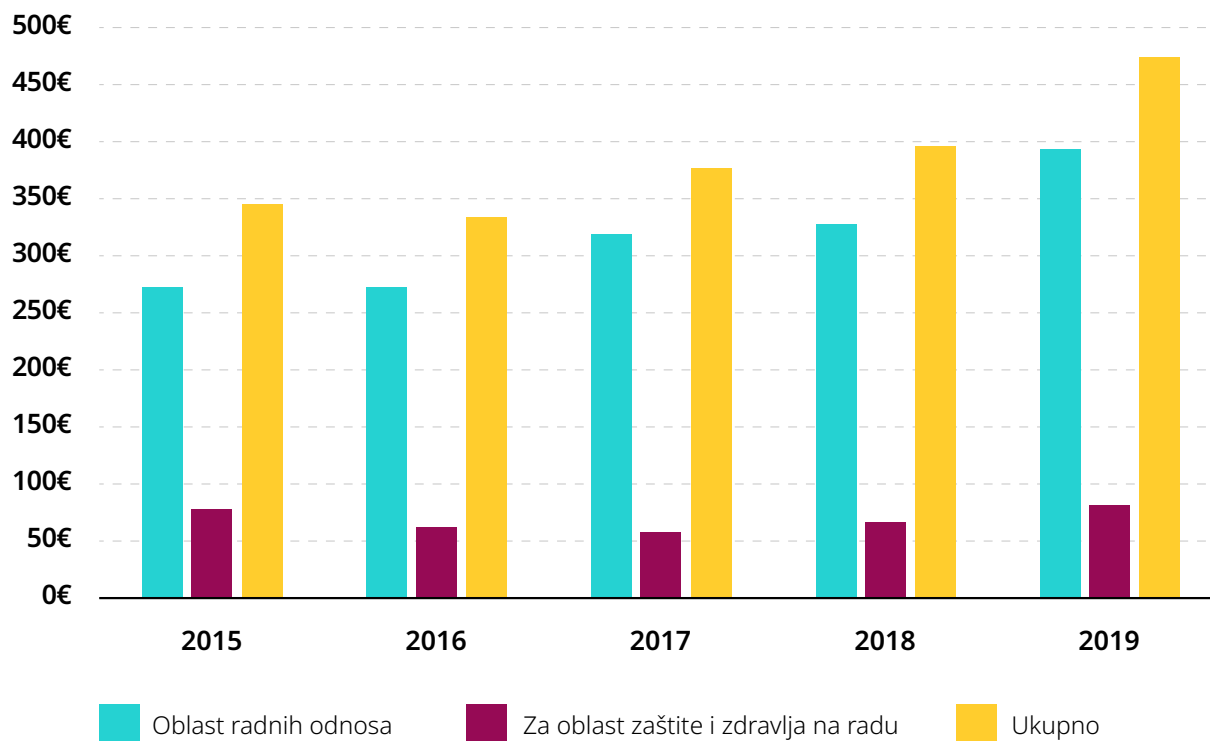
Grafikon 6.4. Procenat utvrđenih nepravilnosti po inspekcijskom pregledu

Grafikon 6.5. Iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR)

Grafikon 6.6. Prosječni iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima (EUR) po jednoj nepravilnosti

► 7. Unapređenje zaštite i zdravlja na radu na nivou preduzeća, saradnja između menadžmenta, zaposlenih i njihovih predstavnika

Broj odbora za zaštitu i zdravlje na radu prema veličini preduzeća

Ranijim zakonskim rješenjima je postojala opcija formiranja Odbora za ZZNR. Prema informaciji dobijenoj od koordinatora za grupu poslova za oblast zaštite i zdravlja na radu Uprave za inspeksijske poslove Vlade Crne Gore, mogućnost formiranja Odbora za ZZNR u praksi nije dala efekte. Aktuelni tekst Zakona o zaštiti i zdravlju na radu ne predviđa obavezu formiranja Odbora za ZZNR, mada je tokom rada na predlogu Zakona postojala veoma izražena tendencija Unije slobodnih sindikata da se poslodavcima nametne obaveza određivanja predstavnika zaposlenih ili Odbora ZZNR.

Ostali vidovi unapređenja zaštite i zdravlja na radu na nivou preduzeća

Aktuelni Zakon o zaštiti i zdravlju na radu u članu 26 propisuje: „Zaposleni kod poslodavca imaju pravo da izaberu jednog ili više predstavnika zaposlenih. Postupak izbora, način rada i broj predstavnika zaposlenih kod poslodavca, kao i njihov odnos sa sindikatom uređuje se kolektivnim ugovorom. Poslodavac je dužan da najmanje jednom predstavniku zaposlenih omogući odgovarajuće odsustvo s rada u trajanju od najmanje pet časova rada mjesečno, uz nadoknadu zarade i da pruži sva potrebna sredstva za obavljanje poslova u vezi sa zaštitom i zdravljem na radu.“

Takođe, članom 25 predviđena je obaveza poslodavca da predstavniku zaposlenih za ZZNR obezbijedi odgovarajuće oblike osposobljavanja tokom radnog vremena. Članom 24 definisana je saradnja i konsultovanje u oblasti ZZNR: sa zaposlenima, predstavnikom zaposlenih za ZZNR i sindikatom.

► 8. Nacionalno tripartitno savjetodavno tijelo koje se bavi pitanjima zaštite i zdravlja na radu

Crna Gora nema pravni okvir za uspostavljanje Nacionalnog savjeta za zaštitu i zdravlje na radu. Treba napomenuti da u okviru Socijalnog savjeta³⁴ postoji Radno tijelo za Zaštitu i zdravlje na radu, ali prema Izvještaju³⁵ to radno tijelo ne funkcioniše u posljednjih nekoliko godina.

34 Tripartitno tijelo osnovano je na osnovu Zakona o Socijalnom savjetu (*Službeni list Crne gore* br. 44/2018) radi uspostavljanja i razvoja socijalnog dijaloga o pitanjima od značaja za ostvarivanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih i poslodavaca i uslova njihovog života i rada, razvoja kulture dijaloga, podsticanja na mirno rješavanje individualnih i kolektivnih radnih sporova i drugih pitanja koja proizilaze iz međunarodnih dokumenata, a odnose se na ekonomski i socijalni položaj zaposlenih i poslodavaca.

35 Zoran Stefanovski, Kiril Ristovski – Izvještaj o organizacionim i institucionalnim kapacitetima nacionalnih savjeta za bezbjednost i zdravlje na radu u zemljama IPA, projekt finansiran od strane EU.

► 9. Informacije i savjetodavne usluge o ZZNR

Putevi informisanja o ZZNR

Informacije iz oblasti ZZNR su, tradicionalno, nedovoljno zastupljene u društvu. U Crnoj Gori se ova pojava može povezati s relativnim nedostatkom nastave iz ove oblasti na svim nivoima školovanja, te posljedično postoji manjak zainteresovanosti za informacije iz ove oblasti. Na državnom nivou, u Crnoj Gori, informisanje i savjetovanje iz oblasti ZZNR je zadatak Direktorata za rad i zapošljavanje – Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu. Među ostalim, zadaci Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu su: izrada analiza, izvještaja i informacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu; praćenje, proučavanje i podsticanje razvoja zaštite i zdravlja na radu; prikupljanje i analiziranje podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima i bolestima u vezi s radom; davanje mišljenja u vezi primjene zakona i podzakonskih akata; davanje mišljenja na inicijative za ocjenu ustavnosti i zakonitosti zakona i drugih propisa iz oblasti zaštite i zdravlja na radu i vođenje registara o ovlašćenim organizacijama za oblast zaštite i zdravlja na radu koje obavljaju djelatnost po odobrenju ovog ministarstva i vršenje nadzora nad njihovim radom. Na internet stranici Ministarstva rada i socijalnog staranja, koje je bilo nadležno za poslove ZZNR i Ministarstva ekonomskog razvoja u dijelu koji se odnosi na aktivnosti Direktorata za rad i zapošljavanje postoje podaci o propisima iz oblasti ZZNR, podacima za ispit i ovlašćenim organizacijama. Međutim, iz izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja o radu i stanju u upravnim oblastima za 2017, 2018. i 2019. godinu sagledava se da je Direkcija za ZZNR bila veoma aktivna u oblasti davanja mišljenja, savjetovanja i podsticanja vidljivosti ZZNR.

Informacije o oblasti ZZNR mogu se naći i na internet stranici Instituta za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu (www.institutrz.com). Na ovoj internet stranici dominiraju informacije o uslugama koje pruža Institut.

Najviše informacija o oblasti ZZNR može se naći na internet stranici Udruženja zaštite na radu Crne Gore (www.uznr.me). Ova stranica ima aktuelne sadržaje, na primjer kompletan popis s linkovima za preuzimanje svih zakona i pravilnika koji regulišu oblast ZZNR. Takođe, kako je riječ o internet stranici Udruženja, na njoj se nalaze dnevno aktuelne informacije u vezi s aktivnostima Udruženja. Pohvalno je što se na njihovoj internet stranici mogu naći i neke od smjernica za unapređenje stanja u oblasti ZZNR (na primjer Priručnik o prevenciji i liječenju Covid-19 infekcije).

Pružanje savjetodavnih usluga u vezi sa ZZNR

Savjetovanje iz oblasti ZZNR je zadatak Direktorata za rad i zapošljavanje – Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu. Među ostalim, zadaci Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu su: davanje mišljenja u vezi s primjenom propisa. Iz izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja o radu i stanju u upravnim oblastima za 2017, 2018. i 2019. godinu sagledava se da je Direkcija za poslove ZZNR bila veoma aktivna u oblasti davanja mišljenja, savjetovanja. Nažalost, zahtjevi za stručno mišljenje i odgovori Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu nijesu javno dostupni na internet stranici Ministarstva.

Pored Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu, usluge savjetovanja iz ove oblasti obezbjeđuje stručno lice ili stručna služba za ZZNR, kao i relativno veliki broj ovlašćenih organizacija za ZZNR i preduzetnika za ZZNR. Treba istaći da je razvoj savjetovanja iz oblasti ZZNR dobio poseban zamah poslije 2004. i donošenja modernih zakona iz oblasti zaštite na radu (2004, 2010)³⁶ i Zakona o zaštiti i zdravlju na radu (2014. i 2018). Ovi zakoni i podzakonska akta proistekla iz njih, precizno su definisali uloge poslodavca u oblasti zaštite i zdravlja na radu zaposlenih i time stvorili mogućnosti za šire angažovanje stručnjaka. Trenutno u Crnoj Gori posluje 43 ovlašćenih organizacija za poslove zaštite i zdravlja na radu i 15 organizacija koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine.

Obavljanje poslova zaštite zdravlja na radu regulisano je Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu³⁷. Članom 38 određeno je da je poslodavac dužan da organizuje i obavlja stručne poslove u zavisnosti od organizacije, prirode i obima procesa rada, broja zaposlenih koji učestvuju u procesu rada, broja radnih smjena, procijenjenih rizika i broja lokacijski odvojenih jedinica. Takođe, ovim članom je regulisano da poslodavac, radi obavljanja ovih poslova može da:

- » Odredi stručno lice;
- » Organizuje stručnu službu za zaštitu i zdravlje na radu;
- » Angažuje pravno lice ili preduzetnika koji ima ovlašćenje za obavljanje stručnih poslova.

U članu 39 ovog zakona definisano je da je stručno lice, prije raspoređivanja na ove poslove, dužno da položi stručni ispit za lica koja se bave poslovima zaštite i zdravlja na radu. Takođe, definisano je da stručnjaci s najmanje pet godina iskustva u oblasti zaštite zdravlja na radu ne moraju da polažu stručni ispit ako ispunjavaju jedan od sljedećih uslova:

- » Imaju završen fakultet zaštite na radu;
- » Imaju naučni stepen magistra i doktora tehničkih nauka;
- » Imaju završenu specijalizaciju medicine rada;
- » Ako su, kao inspektori, vršili nadzor nad zaštitom na radu;
- » Imaju najmanje pet godina radnog iskustva na poslovima izrade propisa iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Članom 40 Zakona ekstenzivno su definisani poslovi koje obavlja stručno lice, odnosno stručna služba:

- » Savjetuje poslodavca pri planiranju, izboru i održavanju sredstava za rad i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu;
- » Savjetuje poslodavca kod opremanja i uređivanja radnog mjesta, uzimajući u obzir i uslove radne sredine;
- » Učestvuje u izradi stručne podloge za akt o procjeni rizika;
- » Organizuje prethodna i periodična ispitivanja uslova radne sredine (hemijskih, fizičkih i bioloških materija, eksplozivne atmosfere, azbesta, mikroklima i osvijetljenosti);
- » Organizuje periodične preglede i ispitivanja sredstava za rad, električnih i drugih instalacija;
- » Predlaže mjere za poboljšanje uslova rada, naročito na radnim mjestima s posebnim uslovima rada, odnosno povećanim rizicima;

36 Zakon o zaštiti na radu (*Službeni list Republike Crne Gore* 79/04 i *Službeni list Crne Gore* 26/10)

37 Zakon o zaštiti zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 34/2014 i 44/2018)

- » Na svim poslovima kod poslodavca prati primjenu mjera zaštite i zdravlja na radu i održavanja sredstava za rad i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu u ispravnom stanju;
- » Obezbjeduje uputstva za bezbjedan i zdrav rad i kontroliše njihovu primjenu;
- » Prati stanje u vezi s povredama na radu i profesionalnim bolestima, bolestima u vezi s radom, učestvuje u utvrđivanju njihovih uzroka i priprema izvještaje s predlozima mjera za poslodavca;
- » Priprema i učestvuje u osposobljavanju zaposlenih;
- » Predlaže mjeru zabrane rada na radnom mjestu ili upotrebe sredstva za rad, u slučaju kada utvrdi neposrednu opasnost po život ili zdravlje zaposlenog, o čemu odmah obavještava poslodavca i predstavnika zaposlenih;
- » Neposredno sarađuje, konsultuje se i koordinira po svim pitanjima iz oblasti zaštite i zdravlja na radu s ovlašćenom ustanovom za zdravstvenu zaštitu zaposlenih;
- » Vodi i stara se o evidencijama iz zaštite i zdravlja na radu;
- » Druge poslove koje mu odredi poslodavac.

Analizom poslova koje obavlja stručno lice ili služba uočava se da oni samo učestvuju u izradi stručne podloge za akt o procjeni rizika, čime se poslodavac za izradu akta o procjeni rizika upućuje na angažovanje ovlašćene organizacije ili stručne službe. Pravilnikom je definisano da ovlašćena organizacija za izradu akta o procjeni rizika mora da ima u radnom odnosu najmanje pet stručnih lica koja su različite visoke stručne spreme, odgovarajućeg tehničkog i drugog smjera, s najmanje tri godine radnog iskustva i položenim stručnim ispitom³⁸. Ovakvim pristupom svakako se povećava kvalitet procjene rizika, ali i izmješta proces procjene rizika van radne organizacije čime on može postati „nametnuti“ dokument.

Tradicionalno u Crnoj Gori poslove iz oblasti zaštite na radu i ispitivanja uslova radne sredine obavljaju organizacije koje nijesu formalno povezane s medicinom rada. U Strategiji razvoja medicine rada se, na nivou planiranih aktivnosti iz oblasti zaštite zdravlja na radu, predviđa procjena rizika na radnim mjestima i edukacija zaposlenih o rizicima na radnom mjestu. U samom tekstu se ne razrađuje saradnja s drugim disciplinama na procjeni rizika, a u dijelu koji se odnosi na edukaciju zaposlenih se navodi da bi se ona radila u saradnji s poslodavcima. Treba istaći da Dom zdravlja Podgorica već sada pruža usluge:

- » Izrade akta o procjeni rizika, s predlogom mjera za njihovo otklanjanje;
- » Osposobljavanja i provjere osposobljenosti za bezbjedan rad zaposlenih.

Spisak ovlašćenih organizacija za poslove zaštite i zdravlja na radu

1. Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu
2. Institut za crnu metalurgiju AD
3. Centar za ekotoksikološka ispitivanja – CETI
4. Elektroprivreda Crne Gore AD
5. Inginspekt DOO.
6. Tehno – Control DOO.

7. Montinspekt DOO
8. MMK Control DOO
9. Institut sigurnost DOO
10. JU Srednja elektrotehnička škola „Vaso Aligrudić“
11. JU Srednja stručna škola Rožaje
12. Lučić VM DOO
13. VU-TI Inženjering DOO
14. ING Promicom DOO
15. Rajrad DOO
16. Spinel DOO
17. Elektrocentar Lekić DOO
18. Komunalne usluge DOO
19. Lars fire DOO
20. Pro Inspect DOO
21. JZU Dom zdravlja Podgorica
22. Simes inženjering DOO
23. Liming projekt DOO
24. NCG Inženjering DOO
25. INZA Institut za upravljanje rizicima i naučnoistraživački rad D.O.O.
26. Fimal DOO
27. Bastion DOO
28. Decom Montenegro DOO
29. 3Z Inženjering DOO
30. D&D Ing DOO
31. Hotels Group Montenegro Stras DOO
32. Crnogorski elektrodistributivni sistem – CEDIS Podgorica
33. Montecontrol DOO
34. POP Projekt DOO
35. Bezbjednost DOO
36. ZOPT DOO
37. PAVONIK ENERGY” DOO
38. KVADRAT DOO
39. IVKON DOO
40. VOIP
41. MAM-ZAŠTITA NA RADU DOO
42. PORTONOVİ RESORT MENAGEMENT COMPANY DOO
43. CORDINATOR DOO

Usluge higijene rada

Kao što je već u prethodnom tekstu istaknuto, u Crnoj Gori postoji tradicija ograničene saradnje ustanova koje pružaju usluge ispitivanja uslova radne sredine i periodične preglede i ispitivanje sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu, kao i periodične preglede i ispitivanje električnih i drugih instalacija. Donošenjem savremenih propisa iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori došlo je do osnivanja velikog broja organizacija koje pružaju

ove usluge. Zakon o zaštiti i zdravlju na radu podrazumijeva da se ovim organizacijama izdaju ovlašćenja za pružanje usluga za koje ispunjavaju propisane uslove na period od tri godine, kao i da se po isteku tog perioda vrši ponovna provjera ispunjenosti uslova (član 41 Zakona). Zakonom je predviđena i mogućnost oduzimanja ovlašćenja u slučaju da organizacija prestane da ispunjava predviđene uslove (član 42 Zakona).

Poslove ispitivanja uslova radne sredine obavljaju organizacije koje ispunjavaju uslove definisane u članu 9 Pravilnika koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice za obavljanje stručnih poslova iz oblasti zaštite na radu i o postupku za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova³⁹. U tom članu se navodi da za poslove periodičnog ispitivanja uslova radne sredine (fizičkih, hemijskih, bioloških štetnosti, osvjetljenosti i mikroklima) organizacija mora da ima u radnom odnosu najmanje četiri stručna lica koja su različite visoke stručne spreme odgovarajućeg tehničkog i drugog smjera, s najmanje tri godine radnog iskustva i položenim stručnim ispitom. Takođe, u tom članu Pravilnika definisan je i ekstenzivni spisak tehničko-mjerne opreme koju organizacija mora da posjeduje, odnosno da ima u zakupu. Kako spisak tehničko-mjerne opreme potiče iz 2004. godine, ima osnova da se u narednom periodu osavremeni.

U Strategiji razvoja medicine rada se, na nivou planiranih aktivnosti Zavoda za medicinu rada Crne Gore, pominje praćenje uslova radne sredine, ali kako ta tačka nije dalje elaborirana, stiče se utisak da su autori Strategije smatrali da će koristiti rezultate drugih organizacija. Nasuprot tome, prema Pravilniku o bližim uslovima koje treba da ispunjava pravno lice za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih⁴⁰, da bi zdravstvena ustanova mogla da obavlja usluge iz oblasti zdravstvene zaštite zaposlenih ne pominje se da mora da ima opremu za higijenska mjerenja. Međutim, sagledavajući uslove definisane u članu 9 Pravilnika koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice za obavljanje stručnih poslova iz oblasti zaštite na radu i o postupku za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova, jasno je da je intencija Ministarstva ekonomskog razvoja da se poslovi ispitivanja radne sredine povjere specijalizovanim ustanovama, a ne Domu zdravlja.

Spisak organizacija koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine u Crnoj Gori

1. Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu
2. Institut za crnu metalurgiju AD Nikšić
3. Centar za ekotoksikološka ispitivanja – CETI
4. Inginspekt DOO
5. Tehno-control DOO
6. Montinspekt DOO
7. MMK Control DOO
8. Institut Sigurnost DOO
9. NCG Inženjering DOO
10. INZA – Institut za upravljanje rizicima i naučnoistraživački rad DOO
11. Crnogorski elektrodistributivni sistem – CEDIS
12. Montecontrol DOO
13. ZOPT DOO
14. D&D ING DOO
15. COORDINATOR DOO

³⁹ Službeni list Republike Crne Gore br. 67/2005

⁴⁰ Službeni list Crne Gore br. 59/2017

► 10. Edukacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu

Pregled državnog sistema edukacije u oblasti ZZNR

Prema raspoloživim podacima i izjavi predstavnika Ministarstva prosvjete u Crnoj Gori ne postoji posebna edukacija iz oblasti ZZNR na nivou osnovnih i srednjih škola. U okvirima srednjeg stručnog obrazovanja, za koje je ova oblast posebno važna, ne postoji poseban predmet vezan za ZZNR. Slična situacija je i sa visokoškolskim obrazovanjem, u kome ne postoje specifični programi koji bi vodili sticanju znanja i zvanja iz oblasti ZZNR. Usljed toga, najveći broj stručnjaka ZZNR edukovan je u regionalnim univerzitetskim centrima.

Edukacija zaposlenih za bezbjedan rad

Osposobljavanje zaposlenih za bezbjedan rad regulisano je Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu⁴¹ i Pravilnikom o načinu i postupku osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad⁴². Prema Zakonu, poslodavac je dužan da izvrši osposobljavanje zaposlenog kod zasnivanja radnog odnosa, raspoređivanja na drugo radno mjesto, uvođenja nove tehnologije, uvođenja novih ili zamjene sredstava za rad, promjene procesa rada i ponovnog raspoređivanja na rad poslije odsustvovanja koje je trajalo duže od godinu dana. Takođe, poslodavac je dužan da donese Program osposobljavanja zaposlenih. Zakonom je predviđeno da se osposobljavanje zaposlenih sprovodi u toku radnog vremena i da troškove osposobljavanja snosi poslodavac. Tokom osposobljavanja zaposleni treba da bude upoznat sa svim opasnostima na poslovima na kojima će biti angažovan, kao i o konkretnim mjerama zaštite i zdravlja na radu koje su potrebne radi otklanjanja opasnosti po život, odnosno oštećenje zdravlja. Zakonom je definisano da poslodavac koji angažuje zaposlene drugog poslodavca takođe ima obavezu da im da odgovarajuća uputstva o mogućim rizicima po život i zdravlje, kao i da ih upozna s mjerama zaštite i zdravlja na radu tokom obavljanja poslova za koje ih je angažovao.

Prema Zakonu, osposobljavanje zaposlenih poslodavac obavlja teorijski i praktično pri čemu se praktična osposobljenost provjerava na mjestu rada. Periodicitet provjere teorijske i praktične osposobljenosti zaposlenih određuje poslodavac Programom o osposobljavanju zaposlenih.

Prema Pravilniku o načinu i postupku osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad, Program osposobljavanja zaposlenih sadrži sljedeće elemente:

- » Cilj osposobljavanja;
- » Radna mjesta s ocjenom rizika, propisanim mjerama zaštite, uputstva za bezbjedan rad;
- » Uslove rada, sredstva za rad, sredstva i oprema lične zaštite na radu, opasne materijale i radna mjesta s posebnim uslovima rada;
- » Vrijeme trajanja osposobljavanja (posebno za teorijski, posebno za praktični dio);
- » Način i postupak izvođenja teorijskog i praktičnog osposobljavanja (tečaj-kurs, seminar, samoobrazovanje, predavanja, predavanja i razgovor, predavanja pomoću audio-vizuelnih sredstava, demonstracije, praktični rad);
- » Način provjere osposobljenosti za bezbjedan rad.

41 Službeni list Crne Gore br. 34/14 i 44/18

42 Službeni list Republike Crne Gore br. 57/06

U Pravilniku je definisano da se provjera osposobljenosti za bezbjedan rad iz teorijskog dijela po pravilu obavlja pisanim putem – testom. Provjera osposobljenosti za bezbjedan rad iz praktičnog dijela se obavlja na mjestu rada, tako što je zaposleni dužan da pokaže odgovarajuću spretnost i umješnost u bezbjednom obavljanju konkretnih poslova za koje se osposobljavao.

Pravilnikom (član 2) je istaknuto da poslodavac, bez obzira na broj zaposlenih, može da povjeri osposobljavanje za bezbjedan rad stručnom licu za poslove zaštite na radu ili ovlašćenom pravnom ili fizičkom licu za poslove zaštite na radu.

Broj kurseva obuke prema temi i regionu

Kako u Crnoj Gori nema visokoškolskih ustanova koje nude specifičan program edukacije iz oblasti ZZNR, kontinuirano usavršavanje stručnjaka iz oblasti ZZNR odvija se kroz kurseve, sastanke i edukacije koje organizuje UZNRCG. Takođe, jedan dio stručnjaka usavršava svoje znanje pohađajući regionalne i internacionalne kurseve i radionice. Kako su najvećem broju stručnjaka iz oblasti ZZNR dostupne samo edukacije koje organizuje UZNRCG u daljem tekstu će samo oni biti prikazani.

Kontinuirano usavršavanje stručnjaka iz oblasti ZZNR u organizaciji UZNRCG

UZNRCG je vodeći organizator kontinuiranog usavršavanja crnogorskih stručnjaka u oblasti ZZNR. Najčešće se kontinuirano usavršavanje organizuje kroz sastanke lokalnih stručnjaka kako bi kroz diskusiju unaprijedili ZZNR u Crnoj Gori. Pored sastanaka lokalnih stručnjaka, UZNRCG organizuje i regionalne sastanke o ZZNR kako bi unaprijedili ZZNR u Crnoj Gori i regionu. UZNRCG je, u saradnji s regionalnim ZZNR društvima, organizovao:

II međusektorski sastanak „Podizanje kapaciteta i jačanje uloge regionalnih građanskih organizacija u unapređenju uslova rada preko dijaloga s javnim institucijama“ – Cilj sastanka je bio da se identifikuju problemi u oblasti zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori sa stanovišta javnih institucija, stručnjaka iz oblasti zaštite na radu i predstavnika regionalnih građanskih organizacija. Takođe, cilj sastanka je bio i uloga medija u stvaranju preventivne kulture u oblasti zaštite i zdravlja na radu (Podgorica, 14. 3. 2017).

III međusektorski sastanak „Podizanje kapaciteta i jačanje uloge regionalnih građanskih organizacija u unapređenju uslova rada preko dijaloga s javnim institucijama“ – Cilj sastanka je bio identifikovanje problema u oblasti zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori iz ugla javnih institucija, stručnih lica iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, predstavnika građanskih organizacija, kao i uloga medija u kreiranju preventivne kulture kada je zaštita i zdravlje na radu u pitanju (Podgorica, 15. 3. 2017).

Treću konferenciju za regionalnu saradnju, od 26. do 28. oktobra 2017. godine u Bečićima (Crna Gora), uz moto „Izgradnja ZZNR za 21. vijek“. Na III konferenciji učestvovalo je oko 200 stručnjaka iz oblasti zaštite i zdravlja na radu iz Makedonije, Srbije, Kosova, Bugarske, Albanije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao i predstavnici MOR-a. Teme konferencije bile su:

- » Studija slučaja iz ZZNR – naučene lekcije,
- » Medicina rada – druga strana medalje,
- » Bezbjednost i zdravlje u građevinarstvu,
- » Stalni profesionalni razvoj,
- » ZZNR i kultura rada,
- » Onlajn interaktivna procjena rizika – naša budućnost ili naš fijasko,
- » Različiti aspekti ZZNR (pravni, sociološki, tehnički, ergonometrički, ekonomski itd.).

UZNRCG je uz podršku Ministarstva rada i socijalnog staranja Crne Gore organizovao niz seminara i drugih vidova edukacija:

- Seminar i okrugli sto „Pravilima sigurnosti do zdrave budućnosti“, Podgorica, 26. 9. 2019. i 31. 10. 2019.
- Dvodnevnu edukativnu radionicu za poslodavce radi njihovog upoznavanja sa zakonskom regulativom ZZNR i stanjem u ovoj oblasti u Crnoj Gori, Podgorica, 5. 12. 2019. i 6. 12. 2019.
- Dvodnevnu edukativnu radionicu za zaposlene radi njihovog upoznavanja sa zakonskom regulativom ZZNR i stanjem u ovoj oblasti u Crnoj Gori, Podgorica, 13. 2. 2020. i 14. 2. 2020.
- Onlajn konferenciju povodom Svjetskog dana zaštite i zdravlja na radu 28. 4. 2020. uz učešće 47 stručnjaka iz čitavog regiona. Cilj konferencije je bio da svi učesnici iznesu svoje viđenje o zaštiti i zdravlju na radu u vrijeme korone.
- Onlajn seminar 16. jula 2020. godine, na temu koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu na gradilištu – u fazi projektovanja i u fazi izvođenja radova. Cilj seminara je bio da učesnici dobiju esencijalne informacije iz teorije i prakse s aspekta koordinatora za zaštitu i zdravlja na radu na gradilištima, iz zemalja regiona.
- Webinar – Bezbjedan povratak na radna mjesta 21. 7. 2020. Cilj webinara bio je da se partnerima iz regiona Zapadnog Balkana predstavie raspoložive smjernice i alati za bezbjedan i zdrav povratak na radna mjesta.

► 11. Medicina rada

Medicina rada ima dosta dugu tradiciju u Crnoj Gori. U svojim počecima (1950), bila je organizovana kroz, tada, najmoderniji pristup – jedinstvo preventive i kurative. Takav pristup podrazumijevao je da su ljekari medicine rada bili zaduženi da vode računa o zdravlju zaposlenih i članova njihove porodice pružajući im kako preventivne, tako i kurativne (terapijske) usluge. Tokom godina, usljed razvoja medicine i razvoja društva, a samim tim i porastom zahtjeva za zdravstvenim uslugama, specijalisti medicine rada su se sve više bavili terapijom i potiskivali prevenciju u drugi plan. Promjene organizacije društva i države, privatizacija privrede i izmjene zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju doveli su do značajnih promjena u organizaciji rada i obimu usluga koje pružaju službe medicine rada. Preventivne aktivnosti medicine rada su postale isključivo obaveza poslodavaca, a kurativne aktivnosti su i dalje finansirane od Fonda zdravstvenog osiguranja Crne Gore. Ovo je rezultovalo da se značajan broj specijalista medicine rada Crne Gore opredijelio za pružanje kurativnih usluga, odnosno prelazak u porodičnu medicinu koja im je obezbjeđivala stabilno finansiranje. Od ukupnog broja specijalista medicine rada koji su zaposleni u javnim zdravstvenim ustanovama (34 specijaliste medicine rada), njih 22 se opredijelilo da pruža samo usluge porodične medicine. Tokom tranzicije iz medicine rada u porodičnu medicinu pojavio se nedostatak kadra medicine rada, pa je 12 specijalista medicine rada nastavilo da pruža usluge medicine rada pored usluga porodičnog ljekara. Pored navedenih 34 specijaliste medicine rada zaposlenih u javno-zdravstvenim ustanovama u Crnoj Gori, tu radi još osam specijalista medicine rada: četvoro je u penziji, ali i dalje rade (jedan u Domu zdravlja i troje u privatnim ustanovama medicine rada) i četvoro nije angažovano na poslovima zdravstvene zaštite, već rade u drugim institucijama (dvoje u Fondu penzijskog i invalidskog osiguranja, jedan u Fondu zdravstvenog osiguranja i jedan u Ministarstvu zdravlja Crne Gore). Starosna struktura specijalista medicine rada u Crnoj Gori je prilično nepovoljna. Prosječna starost specijalista medicine rada zaposlenih u domovima zdravlja je iznad 55 godina. U narednih pet godina troje specijalista medicine rada steći će uslove za starosnu penziju, a u narednih sedam godina i dodatnih 12. Povoljna okolnost je da je trenutno šestoro kolega na specijalizaciji medicine rada i da će 2021. njih troje završiti specijalizaciju.

Aktuelno, opseg usluga specijaliste medicine rada u Crnoj Gori uključuje dominantno procjenu radne sposobnosti i učešće u izradi zdravstvenih uslova koje moraju da ispunjavaju zaposleni za obavljanje određenih poslova na radnom mjestu. Specijalisti medicine rada imaju ovlaštenje za obavljanje pregleda radi izdavanja ljekarskih uvjerenja za vozače, za posjedovanje i nošenje vatrenog oružja. Zakonom o zaštiti zdravlja na radu⁴³ u članu 49 definisan je značajno širi spektar usluga ovlaštene ustanove za zdravstvenu zaštitu zaposlenih:

1. Učestvuje u procjeni rizika na poslovima i u radnoj okolini prilikom sastavljanja akta o procjeni rizika;
2. Upoznaje zaposlene s rizicima po zdravlje koji su povezani s njihovim radom i obavlja poslove zdravstvenog vaspitanja zaposlenih;
3. Utvrđuje i ispituje uzroke nastanka profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom;

4. Ocjenjuje i utvrđuje posebne zdravstvene uslove koje moraju da ispunjavaju zaposleni za obavljanje određenih poslova na radnom mjestu, u procesu rada ili za upotrebu, odnosno rukovanje određenim sredstvima za rad;
5. Vršiti prethodne i periodične zdravstvene preglede zaposlenih u skladu s propisima o zaštiti i zdravlju na radu;
6. Izdaje izvještaj o zdravstvenom pregledu o ispunjavanju zdravstvenih uslova rada na radnom mjestu s povećanim rizikom;
7. Sprovodi zdravstvenu zaštitu profesionalno oboljelih zaposlenih;
8. Organizuje prvu pomoć, spašavanje i evakuaciju u slučaju povređivanja zaposlenih ili havarija;
9. Utvrđuje uzroke nastanka invalidnosti zaposlenih na radu i predlaže mjere za njihovo otklanjanje, učestvuje u procesu profesionalne rehabilitacije i daje savjete pri izboru drugog odgovarajućeg posla prema preostaloj zdravstvenoj sposobnosti;
10. Predlaže poslodavcu mjere za poboljšanje zdravlja zaposlenih, a posebno onih koji su izloženi povećanim opasnostima od povreda na radu ili oštećenja zdravlja;
11. Savjetuje poslodavca pri izboru i testiranju novih sredstava za rad i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu s aspekta zaštite zdravlja zaposlenih;
12. Učestvuje u analizi povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom i o tome vodi odgovarajuću evidenciju;
13. Neposredno sarađuje i koordinira po pitanjima iz zaštite i zdravlja na radu sa stručnim licem, odnosno stručnom službom;
14. Druge poslove.

Pored usluga definisanih članom 49 Zakona o zaštiti zdravlja na radu, specijalisti medicine rada imaju ovlaštenje za obavljanje pregleda radi izdavanja ljekarskih uvjerenja za vozače, za posjedovanje i nošenje vatrenog oružja.

Aktuelno, specijalisti medicine rada se dominantno bave prethodnim i periodičnim pregledima, pregledima radi izdavanja ljekarskih uvjerenja za vozače, za posjedovanje i nošenje vatrenog oružja, u primorskim mjestima i pregledima pomoraca i voditelja čamca. Takođe, jedan broj specijalista medicine rada angažovan je na izradi posebnih zdravstvenih uslova za obavljanje određenih poslova prema članu 49 Zakona o zaštiti zdravlja na radu. Nažalost, u periodu rada na Nacionalnom profilu ZZNR Crne Gore nijesu bili dostupni podaci o broju godišnjih usluga medicine rada, kao ni o njihovoj strukturi. Prema izjavama specijalista medicine rada, oni gotovo sve vrijeme provode u svojim ordinacijama što posredno ukazuje da oni ne obilaze radna mjesta i da je njihovo učešće u procjeni rizika na radnom mjestu marginalno.

Zakonska regulativa u oblasti medicine rada

Kako usluge specijalista medicine rada zadiru u veliki broj različitih oblasti, njihov rad u Crnoj Gori regulišu sljedeći Zakoni:

- » Zakon o zaštiti i zdravlju na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 34/2014 i 44/2018),
- » Zakon o zdravstvenoj zaštiti (*Službeni list Crne Gore* br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 i 82/2020),
- » Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju (*Službeni list Crne Gore* br. 6/2016, 2/2017, 22/2017, 13/2018 i 67/2019),
- » Zakon o radu (*Službeni list Crne Gore* br. 74/2019),
- » Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (*Službeni list Crne Gore* br. 54/2003, 39/2004, 61/2004, 79/2004, 81/2004, 29/2005, 12/2007, 13/2007, 14/2007 – Odluka US Republike Crne Gore, 47/2007 i *Službeni list Crne Gore*, br. 79/2008, 7/2010 – Odluka US Crne Gore, 14/2010, 78/2010, 34/2011, 40/2011, 66/2012, 36/2013, 38/2013, 61/2013, 6/2014 – ispravka, 60/2014-I, 60/2014-II, 10/2015, 44/2015 – Odluka US Crne Gore, 42/2016, 55/2016 i 80/2020. Vidi: Odluku US Crne Gore - 11/2019),
- » Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima (*Službeni list Crne Gore* br. 33/2012, 58/2014, 14/2017 – odluka US i 66/2019),
- » Zakon o zabrani zlostavljanja na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 30/2012 i 54/2016),
- » Zakon o inspekciji rada (*Službeni list Crne Gore* br. 79/2008 i 40/2011),
- » Zakon o upravljanju otpadom (*Službeni list Crne Gore* br. 64/2011 i 39/2016),
- » Zakon o životnoj sredini (*Službeni list Crne Gore* br. 52/2016, 73/2019).

Pored navedenih zakona, rad specijalista medicine rada regulišu i brojni podzakonski propisi proistekli iz navedenih zakona. Treba istaći da je jedan od najčešće korišćenih pravilnika, Pravilnik o vrsti, načinu, obimu i rokovima za obavljanje zdravstvenih pregleda zaposlenih na radnim mjestima s posebnim uslovima rada odnosno s povećanim rizikom (*Službeni list CG*, br. 43/17), relativno skoro inoviran. Treba istaći i Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjava pravno lice za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih (*Službeni list Crne Gore* br. 060/2016) kojim se definišu neophodni kadar i oprema za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih iz kojih se sagledava intencija Ministarstva da medicina rada bude multidisciplinarna i da se u njoj obavlja timski rad.

Strategija za unapređenje medicine rada u Crnoj Gori za period 2015–2020.

U cilju unapređenja situacije u oblasti medicine rada, Vlada Crne Gore izradila je Strategiju za unapređenje medicine rada u Crnoj Gori za period 2015–2020. U njoj su prepoznati sljedeći glavni izazovi:

1. Nepostojanje adekvatne povezanosti u smislu horizontalne i vertikalne komunikacije, među pružaocima usluga medicine rada;
2. Nepostojanje multidisciplinarne saradnje između ključnih partnera u realizaciji aktivnosti na zaštiti zdravlja zaposlenih i zaštite na radu, prije svega između specijalista medicine rada, inženjera zaštite na radu, inspektora zaštite na radu, poslodavaca, sindikata;
3. Nepostojanje referentne nacionalne ustanove koja bi imala vodeću ulogu u istraživačkim djelatnostima i projektima, sprovođenju edukacije, obuka u cilju jačanja nacionalnih kapaciteta, generisanju relevantnih podataka i vršenju savjetodavne funkcije u oblasti medicine rada, kao i koordiniranju ukupnih aktivnosti na planu unapređenja zdravlja i zaštite na radu, uključujući i sistem upravljanja kvalitetom;
4. Nepostojanje odgovarajućeg sistema kontrole primjene postojeće zakonske regulative za zaštitu i zdravlje na radu, naročito od strane poslodavaca i to u malim i srednjim preduzećima, neformalnom sektoru i kod samozaposlenih;
5. Nerazvijenost informacionog sistema u dijelu koji se tiče usluga medicine rada;
6. Nepostojanje adekvatnog modela finansiranja usluga medicine rada;
7. Nepostojanje i/ili nepotpuna usklađenost podzakonskih akata potrebnih za punu implementaciju zahtjeva definisanih relevantnim direktivama EU.

U Strategiji za unapređenje medicine rada u Crnoj Gori za period 2015–2020. istaknut je strateški cilj – unapređenje i očuvanje zdravlja svih zaposlenih kroz razvijanje i implementaciju inovativnog organizacionog modela, fokusiranog na jačanje kadrovskih kapaciteta, uvođenje novih tehnologija, sistema i metoda menadžmenta, usmjerenih ka unapređenju uslova rada radi smanjivanja i sprečavanja povreda na radu i profesionalnih bolesti i povezanih ekonomskih i socijalnih gubitaka.

Kao prioritetni ciljevi Strategije navedeni su:

1. Jačanje politike koja se bavi zdravljem zaposlenih i zaštitom na radu, uključujući integrisanje zdravlja zaposlenih i zaštite na radu u druge sektorske politike i iznalaženje novih sinergija;
2. Implementacija relevantnih propisa;
3. Obezbjedjivanje zdrave radne sredine;
4. Razvoj zdravih načina rada i promocije zdravlja na radu;
5. Poklanjanje posebne pažnje vulnerabilnim kategorijama (trudnice, mladi, stari, migranti) u cilju iznalaženja adekvatnog rješenja, društveno i kulturološki prihvatljivog, radi unapređenja njihovog zdravlja i zaštite na radu;
6. Unapređenje usluga medicine rada;
7. Organizovanje medicine rada u skladu s BOHS (Basic Occupational Health Services);
8. Obezbjedjivanje podrške u pružanju usluga medicine rada, uključujući formiranje Zavoda za medicinu rada Crne Gore;

9. Razvoj standarda u zaštiti zdravlja zaposlenih koji su zasnovani na savremenoj stručnoj i naučnoj procjeni rizika;
10. Razvoj ljudskih resursa potrebnih za pružanje usluga medicine rada;
11. Promovisanje multidisciplinarnosti u cilju unapređivanja zdravlja zaposlenih i zaštite na radu;
12. Uspostavljanje sistema za prikupljanje i obradu podataka, uz razvoj novih informacionih sistema;
13. Unapređenje istraživačke djelatnosti;
14. Razvijanje svijesti o značaju zdravlja zaposlenih i zaštite na radu kroz javno informisanje.

Jedan dio aktivnosti iz Strategije je već sproveden, a kao vjerovatno najznačajniji je podatak da je Ministarstvo zdravlja tokom 2019.⁴⁴ završilo izradu Elaborata o osnivanju Zavoda za medicinu rada Crne Gore. Ministarstvo zdravlja je, prepoznajući značaj medicine rada, 15. 7. 2020. oformilo Radnu grupu za izradu Programa za unapređenje medicine rada 2021–2023. s Akcionim planom za 2021–2022. godinu.

Lista ustanova koje pružaju usluge medicine rada

Prema podacima dobijenim od Ministarstva zdravlja Crne Gore sljedeće ustanove pružaju usluge medicine rada:

Javne zdravstvene ustanove:

1. Dom zdravlja Bar,
2. Dom zdravlja Berane,
3. Dom zdravlja Bijelo Polje,
4. Dom zdravlja Budva,
5. Dom zdravlja Cetinje,
6. Dom zdravlja Danilovgrad,
7. Dom zdravlja Herceg Novi,
8. Dom zdravlja Kolašin,
9. Dom zdravlja Kotor,
10. Dom zdravlja Mojkovac,
11. Dom zdravlja Nikšić,
12. Dom zdravlja Plav,
13. Dom zdravlja Pljevlja,
14. Dom zdravlja Podgorica,
15. Dom zdravlja Rožaje,
16. Dom zdravlja Tivat,
17. Dom zdravlja Ulcinj.

Privatne zdravstvene ustanove:

1. PZU „Bona Mente“ – Podgorica,
2. PZU „Codra“ – Podgorica,
3. PZU „Dijagnostič“ – Podgorica,
4. PZU „Dr Vuksanović“ – Bar,
5. PZU „Nova medicina rada“ – Podgorica,
6. PZU Poliklinika „Feniks Medika“ – Podgorica,
7. PZU „Stojović“ – Herceg Novi,
8. PZU „Trim Medical“ – Nikšić,
9. PZU „Moj doktor“ – Nikšić,
10. PZU „Naša medicina“ – Podgorica

► 12. Istraživački rad u oblasti ZZNR

Institucije koje se bave istraživačkim radom u oblasti ZZNR

Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu je jedini institut koji se bavi ovom oblašću u Crnoj Gori. Osnovan je 1969. godine kao Zavod za energetiku koji je poslovao kao jedinica u sastavu Tehničkog fakulteta u Titogradu (tadašnji naziv za Podgoricu). Poslije nekoliko organizacionih promjena, 2000. godine je formiran pod aktuelnim nazivom od strane Univerziteta Crne Gore i Vlade Republike Crne Gore. Na veb sajtu Instituta (www.institutrz.com) navode se sljedeće djelatnosti:

- » Izrada analiza uticaja objekata na životnu i radnu sredinu;
- » Ispitivanje i atestiranje uređaja, opreme i postrojenja sa stanovišta zaštite na radu;
- » Ispitivanje i atestiranje uređaja, aparata i opreme za domaćinstvo i radne prostorije;
- » Periodični pregledi i ispitivanje mašina, oruđa i uređaja za rad, električnih instalacija i instalacija fluida;
- » Periodični pregledi i ispitivanje sredstava unutrašnjeg transporta;
- » Periodični pregledi i ispitivanja sudova pod pritiskom i pripadajuće opreme (ventili i sl.);
- » Elektroenergetska ispitivanja objekata, instalacija i uređaja;
- » Ocjena o primijenjenim mjerama protiveksplozivne zaštite kod električnih i gromobranskih instalacija;
- » Pregled i ispitivanje gromobranskih instalacija;
- » Električna mjerenja;
- » Podešavanje relejnih zaštita;
- » Mjerenje i ispitivanje uslova radne i životne sredine;
- » Izrada programa zaštite od požara;
- » Ispitivanje hidrantske mreže u funkciji zaštite od požara;
- » Izrada analiza u zonama opasnosti;
- » Izrada analiza o procjeni opasnosti i štetnosti na radu;
- » Izrada podloga za utvrđivanje radnih mjesta pod posebnim uslovima rada;
- » Izrada podloga za utvrđivanje radnog staža s uvećanim trajanjem;
- » Kontrola projekata sa stanovišta primijenjenih propisanih mjera zaštite na radu;
- » Nostrifikacija tehničke dokumentacije i uređaja kod uvoza mašina, alata i opreme;

- » Termotehnički konsalting i inženjering;
- » Izrada procjene uticaja zahvata na životnu sredinu;
- » Izrada programa zaštite životne sredine;
- » Izrada programa za sanaciju devastiranog prostora u životnoj sredini;
- » Ispitivanje uticaja tehničko-tehnoloških kapaciteta na životnu sredinu;
- » Projektovanje, kontrola tehničke dokumentacije, nadzor nad izgradnjom objekata, nadzor nad montažom opreme i instalacija;
- » Tehnički pregledi objekata;
- » Inženjering, vođenje projekata i druge tehničke aktivnosti;
- » Osposobljavanje zaposlenih koji obavljaju stručne poslove u oblasti zaštite na radu;
- » Osposobljavanje i obučavanje zaposlenih za bezbjedan rad (prije prvog raspoređivanja na posao, pri raspoređivanju na druge poslove, periodično u cilju usavršavanja znanja);
- » Izrada planova i programa za obuku zaposlenih za bezbjedan rad;
- » Obavljanje operativnih poslova za preduzeća koja nemaju organizovanu službu zaštite na radu;
- » Izdavanje knjiga, časopisa i drugih publikacija kojima se promovišu discipline iz djelatnosti Instituta.

Popis delatnosti Instituta ukazuje da je ova institucija više usmjerena ka aplikativnim aktivnostima u oblasti ZZNR, nego u pravcu naučno-istraživačkog rada u ovoj oblasti.

► 13. Mehanizmi za prikupljanje i analizu podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima i njihovim uzrocima

Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu⁴⁵ reguliše proces izdavanja Izvještaja o povredi na radu. U članu 2 naveden je sadržaj Izvještaja o povredi na radu, a u članu 3 navedeno je da se Izvještaj izdaje u četiri primjerka. Član 3 ističe da Fond zdravstvenog osiguranja zadržava dva primjerka, a da se ostali primjerci dostavljaju preduzeću koje jedan primjerak dostavlja zaposlenom, odnosno porodici povrijeđenog zaposlenog. Prema dostupnim podacima, jedan primjerak Izvještaja o povredama na radu ostaje u Fondu zdravstvenog osiguranja koji ih koristi u administrativne svrhe koje su u vezi s ostvarivanjem prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja. Drugi primjerak Izvještaja o povredi na radu dostavlja se Ministarstvu ekonomskog razvoja.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore, u sastavu organizacione jedinice Direktorata za rad, formiralo je Direkciju za poslove zaštite na radu 2013. godine. Među mnogobrojnim zadacima Direkcije za poslove zaštite na radu⁴⁶ nalazi se i prikupljanje i analiziranje podataka o povredama na radu.

Izazov u procesu analize podataka o povredama na radu predstavlja i sama forma Izvještaja o povredi na radu. Aktuelna forma izvještaja je zasnovana je na unosu slobodnog teksta u najvećem dijelu bez korišćenja šifarnika što otežava, pa čak i onemogućava analizu⁴⁷. Bogatstvo jezika, brojni sinonimi, korišćenje stranih riječi i izraza koji se koriste u popunjavanju Izvještaja onemogućavaju jednoznačno naknadno šifriranje. Takođe, u praksi se sreću nepotpuno, ali i nečitko popunjeni izvještaji. Navedeni izazovi čine naknadno unošenje podataka o povredama na radu izuzetno komplikovanim. U slučaju da se obezbijede finansijska sredstva za retrospektivnu analizu povreda na radu, rezultat analize bi mogao da pruži samo limitirane informacije o povredama na radu u Crnoj Gori.

Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, u članu 36, definisano je da su profesionalne bolesti, u smislu ovog zakona, određene bolesti nastale u toku osiguranja, prouzrokovane dužim neposrednim uticajem procesa i uslova rada na radnim mjestima, odnosno poslovima koje je osiguranik obavljao⁴⁸. Ova definicija profesionalnih bolesti nalazila se i u prethodnim verzijama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Crne Gore. Ovako definisane profe-

45 Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, 18/1993)

46 <https://mrs.gov.me/organizacija/direktoratzarad/>

47 Možda je najbolja ilustracija problema slobodnog unosa teksta u izvještaj primjer polja kvalifikacija povrede koje popunjava ljekar. U tom polju se očekuje binarni unos laka ili teška povreda. Međutim, često se nalaze unosi: veoma laka, srednje teška, jako teška i dr.

48 Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Crne Gore (*Službeni list Crne Gore*, br. 54/2003, 39/2004, 61/2004 – odluka US, 79/2004, 81/2004 – ispr., 29/2005 – dr. zakon, 14/2007 – odluka US i 47/2007 i *Službeni list CG*, br. 12/2007 – dr. zakon, 13/2007 – dr. zakon, 79/2008, 14/2010, 78/2010, 34/2011, 40/2011 – dr. zakon, 66/2012, 39/2011 – dr. zakon, 36/2013 – dr. zakon, 38/2013, 61/2013, 6/2014 – ispr., 60/2014, 10/2015, 44/2015 – odluka US, 42/2016, 55/2016 i 80/2020)

sionalne bolesti podrazumijevaju takozvanu „zatvorenu listu profesionalnih bolesti“ u kojima se kao profesionalne bolesti prepoznaju samo one koje se nalaze na listi profesionalnih bolesti. U Crnoj Gori je, Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti iz 2004. godine⁴⁹, utvrđena lista od 56 oboljenja koja se smatraju profesionalnim bolestima. Pravilnikom su, pored oboljenja, definisani i poslovi i radna mjesta na kojima se bolest pojavljuje, kao i uslovi za priznavanje bolesti kao profesionalne. Uslovi za priznavanje bolesti kao profesionalne su dati dosta uopšteno, te čak deset profesionalnih bolesti ima identične uslove za priznavanje. U Pravilniku, ali ni u drugim propisima, se ne navodi procedura utvrđivanja profesionalne bolesti, odnosno ne navodi se ko ima pravo da utvrdi profesionalno oboljenje, da li je to ljekar specijalista medicine rada ili je to pravo dato samo određenim ustanovama. Takođe, u propisima koji regulišu oblast profesionalnih bolesti ne navodi se obrazac prijave profesionalne bolesti, niti se navodi kome se profesionalna bolest prijavljuje. Sve ovo je rezultiralo nedostatkom podataka o profesionalnim bolestima koji onemogućava Direkciju za poslove zaštite na radu⁵⁰ da prikuplja i analizira podatke o profesionalnim bolestima.

49 Pravilnik o utvrđivanju profesionalnih bolesti (*Službeni list Republike Crne Gore*, 66/2004)

50 <https://mrs.gov.me/organizacija/direktoratzarad/>

► 14. Saradnja sa sistemima osiguranja ili socijalnog osiguranja koji pokrivaju povrede na radu i profesionalne bolesti

Mehanizam saradnje

Crna Gora ima veoma dobro regulisane mehanizme socijalnog osiguranja zaposlenih. Prema Zakonu o radu⁵¹ (član 29), poslodavac je obavezan da sa zaposlenim sklopi Ugovor o radu. Takođe, prema Zakonu o radu (član 33), poslodavac je dužan da prijavi zaposlenog na obavezno socijalno osiguranje danom stupanja na rad. Pod socijalnim osiguranjem se, prema članu 33, Zakona smatraju:

- » Zdravstveno osiguranje,
- » Penzijsko i invalidsko osiguranje,
- » Osiguranje od nezaposlenosti.

U slučaju povrede na radu ili profesionalnog oboljenja zaposleni ostvaruje prava uglavnom na osnovu Zakona o zdravstvenom osiguranju i Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju jer u Crnoj Gori ne postoji posebno osiguranje za slučaj povrede na radu ili profesionalnog oboljenja kao u nekim zemljama EU.

Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju⁵² u članu 34 definisano je da se:

Povredom na radu smatra povreda osiguranika koja se dogodi u direktnoj, uzročnoj, prostornoj i vremenskoj povezanosti s obavljanjem posla po osnovu koga je osiguran, prouzrokovana neposrednim i kratkotrajnim mehaničkim, fizičkim ili hemijskim dejstvom, naglim promjenama položaja tijela, iznenadnim opterećenjem tijela ili drugim promjenama fiziološkog stanja organizma.

Povredom na radu smatra se i povreda koju osiguranik pretrpi pri obavljanju posla na koji nije raspoređen, ali koji obavlja u interesu poslodavca kod koga je zaposlen.

Povredom na radu smatra se i povreda koju osiguranik pretrpi na redovnom putu od stana do mjesta rada i obratno, na putu preduzetom radi izvršavanja službenih poslova i na putu preduzetom radi stupanja na rad.

Povredom na radu smatra se i oboljenje osiguranika koje je nastalo neposredno ili kao isključiva posljedica nekog nesrećnog slučaja ili više sile za vrijeme obavljanja posla po osnovu koga je osiguran ili u vezi s njim.

Član 35 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju ističe da se povredom na radu smatraju i sljedeće povrede prouzrokovane na način predviđen u članu 34 ovog zakona:

⁵¹ Službeni list Crne Gore br. 74/2019

⁵² Službeni list Crne Gore, br. 54/2003, 39/2004, 61/2004 – odluka US, 79/2004, 81/2004 – ispr., 29/2005 – dr. zakon, 14/2007 – odluka US i 47/2007 i Službeni list CG, br. 12/2007 – dr. zakon, 13/2007 – dr. zakon, 79/2008, 14/2010, 78/2010, 34/2011, 40/2011 – dr. zakon, 66/2012, 39/2011 – dr. zakon, 36/2013 – dr. zakon, 38/2013, 61/2013, 6/2014 – ispr., 60/2014, 10/2015, 44/2015 – odluka US, 42/2016, 55/2016 i 80/2020.

- » Koju osiguranik pretrpi u vezi s korišćenjem prava na zdravstvenu zaštitu;
- » Lica tokom stručnog osposobljavanja, dokvalifikacije ili prekvalifikacije, koja uputi Zavod za zapošljavanje Crne Gore;
- » Učenika i studenata kada se nalaze na obaveznom proizvodnom radu, profesionalnoj praksi ili praktičnoj nastavi;
- » Lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, dok rade u ustanovi za izdržavanje kazne zatvora (radionica, radilište i sl.);
- » U akcijama spašavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili nesreća;
- » U vojnoj vježbi ili u vršenju drugih obaveza iz oblasti odbrane zemlje utvrđenih zakonom;
- » Na drugim poslovima i zadacima za koje je zakonom utvrđeno da su od opšteg interesa.

Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju u članu 36 definisano je da su profesionalne bolesti, u smislu ovog zakona, određene bolesti nastale u toku osiguranja, prouzrokovane dužim neposrednim uticajem procesa i uslova rada na radnim mjestima, odnosno poslovima koje je osiguranik obavljao. Bolesti koje se smatraju profesionalnim bolestima definisane su Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti iz 2004. godine⁵³.

Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju (članovi 30, 31 i 37), osiguranik kod koga nastane potpuni gubitak radne sposobnosti zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti stiče pravo na invalidsku penziju bez obzira na dužinu staža osiguranja. U članu 39 Zakona ističe se da se invalidska penzija u ovim slučajevima određuje u visini starosne penzije koja bi osiguraniku pripadala za 40 godina penzijskog staža (puna penzija). Takođe, članom 42 Zakona propisano je da, ako je usljed povrede na radu ili profesionalnog oboljenja došlo do smrti osiguranika, njegova porodica stiče pravo na porodičnu penziju bez obzira na dužinu staža osiguranja nastradalog.

Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju⁵⁴ predviđen je niz pogodnosti za zaposlene u slučaju povrede na radu ili profesionalnog oboljenja.

- » U Crnoj Gori, na osnovu člana 14 Zakona, pravo na usluge iz obaveznog zdravstvenog osiguranja stiče se poslije najmanje dva mjeseca osiguranja bez prekida ili četiri mjeseca s prekidima u posljednjih 12 mjeseci prije početka korišćenja ovog prava. Međutim, posebnom odredbom člana 14 u slučaju povrede na radu, ne primjenjuju se ova ograničenja.
- » Članom 16 Zakona, u stavu 21, definisano je da obavezna zdravstvena zaštita obuhvata: preglede, dijagnostiku, liječenje i rehabilitaciju zbog povrede na radu, profesionalne bolesti i bolesti u vezi s radom.
- » Članom 40 Zakona definisano je da se naknada zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad usljed profesionalne bolesti i povrede na radu, osim za posljedice koje su nastupile usljed profesionalne bolesti i povrede na radu, obezbjeđuje u visini od 100% od osnova za naknadu.

⁵³ Službeni list Republike Crne Gore, 66/2004

⁵⁴ Službeni list Crne Gore br. 6/2016, 2/2017, 22/2017, 13/2018 i 67/2019

Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju, u članu 60, predviđena je nadoknada štete Fondu zdravstvenog osiguranja usljed bolesti, povrede ili smrti osiguranika. Za štetu koju je prouzrokovao zaposleni na radu ili u vezi s radom odgovara poslodavac kod koga je zaposleni radio u trenutku prouzrokovanja štete, a ukoliko je zaposleni namjerno prouzrokovao štetu, Fond ima pravo na naknadu štete i neposredno od zaposlenog. Takođe, Fond ima pravo na naknadu štete i neposredno od društva za osiguranje kod koga su ova lica osigurana od odgovornosti za štetu prouzrokovanu trećim licima, u skladu s propisima o osiguranju. U članovima 61 i 62 Zakona definisani su uslovi kada Fond ima pravo na nadoknadu štete:

- » Ako su bolest, povreda ili smrt osiguranika nastali usljed toga što nijesu sprovedene mjere zaštite i zdravlja na radu ili druge mjere za zaštitu građana;
- » Fond ima pravo da zahtijeva naknadu štete od poslodavca i kada je šteta nastala usljed toga što je zaposleni stupio na rad bez propisanog prethodnog zdravstvenog pregleda, a kasnije se utvrdi zdravstvenim pregledom da zaposleni prema svom zdravstvenom stanju nije bio sposoban za rad na određenom radnom mjestu;
- » Ukoliko je šteta nastala usljed toga što nijesu dati podaci ili što su dati netačni podaci o činjenicama od kojih zavisi sticanje ili određivanje prava;
- » Ukoliko je isplata izvršena na osnovu netačnih podataka u prijavi o stupanju zaposlenog na posao ili što nije podnesena prijava o promjenama koje utiču na gubitak ili obim prava ili ako je prijava podnesena poslije propisanog roka.

Aktuelni propisi u Crnoj Gori za slučaj povrede na radu i profesionalnog oboljenja ne predviđaju druga, sem navedenih, davanja. Međutim, Zakonom o zaštiti zdravlja na radu⁵⁵ u članu 30 predviđena je obaveza poslodavca da obavezno osigura zaposlene od povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom. Takođe, u ovom članu stoji da premije za osiguranje padaju na teret poslodavca, a određuju se u zavisnosti od nivoa rizika od povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi s radom. Ovo osiguranje bi trebalo da pokrije druge štete koje su nastale kao posljedica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja na primjer, u slučaju smrti, odštetu članovima porodice, odnosno nadoknadu nematerijalnih troškova (gubitak roditelja, supružnika). Takođe, u slučajevima povrede na radu i profesionalnog oboljenja, trebalo bi da osiguranje nadoknadi nematerijalnu štetu kao što su pretrpljeni bol i strah, naruživanje i drugo. Međutim, kako sem obaveze osiguranja navedenog u članu 30 Zakona o zaštiti i zdravlju na radu, u podzakonskim aktima nijesu propisane svote na koje bi zaposleni trebalo da budu osigurani, oni su često upućeni na nagodbu s poslodavcem ili u parnični postupak što je i predviđeno u članu 112 Zakona o radu (stav 1 tačka 4).

Broj povreda na radu i profesionalnih bolesti obuhvaćenih socijalnim osiguranjem

Broj povreda na radu i profesionalnih oboljenja prikazan je u poglavlju 19. *Statistika povreda na radu i profesionalnih bolesti*.

► 15. Podrška za zaposlene u mikro, malim i srednjim preduzećima

Ako se izuzme Pravilnik o pitanjima iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu⁵⁶, propisima koji regulišu rad i radne odnose, kao i zaštitu i zdravlje na radu u Crnoj Gori, nije posvećena posebna pažnja zaposlenima u mikro, malim i srednjim preduzećima, samozaposlenima, ni migrantima. Zakonski propisi primjenjuju se na sve subjekte ravnopravno i nijesu predviđene posebne podrške za navedene grupe.

Pravilnikom o pitanjima iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu bliže se propisuju pitanja iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu kod poslodavca koji ima manje od 20 zaposlenih. Ovim pravilnikom se poslodavac koji ima manje od 20 zaposlenih obavezuje da u ugovor u radu unese mjere zaštite i zdravlja na radu, način obavljanja stručnih poslova zaštite na radu, način utvrđivanja i provjere zdravstvenog stanja zaposlenog koji radi na radnom mjestu s povećanim rizikom, odnosno s posebnim uslovima rada, način osposobljavanja i provjere osposobljenosti za bezbjedan i zdrav rad, korišćenje sredstava i opreme lične zaštite na radu.

► 16. Mehanizmi podrške zaposlenim osobama ženskog pola

Posebni aranžmani za reproduktivno zdravlje i brigu o materinstvu

U Crnoj Gori se velika pažnja posvećuje zaštiti reproduktivnog zdravlja, materinstva i potomstva, te se još u Ustavu Crne Gore⁵⁷ u članu 69 ističe da dijete, trudnica, staro lice i lice s invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda.

U Zakonu o radu⁵⁸, u članu 17, ističe se da zaposlena žena ima pravo na posebnu zaštitu za vrijeme trudnoće i porođaja. Zatim, u članu 50 stoji da trudnica, zaposlena žena koja ima dijete do pet godina života i samohrani roditelj koji ima dijete mlađe od sedam godina života, zaposleni roditelj, usvojitelj ili hranitelj, odnosno staratelj koji ima dijete sa smetnjama u razvoju i zaposleno lice s invaliditetom, ne mogu biti raspoređeni na rad u drugo mjesto van mjesta prebivališta, odnosno boravišta, bez njihove pisane saglasnosti. Članom 121 sprečava se diskriminacija i propisuje se da poslodavac ne može da odbije da zaključi ugovor o radu sa ženom zbog trudnoće niti joj zbog trudnoće, rođenja ili dojenja djeteta može ponuditi izmjenu ugovora o radu pod nepovoljnijim uslovima. U istom članu se navodi da poslodavac ne može da uslovljava zasnivanje radnog odnosa, odnosno zaključivanje Ugovora o radu dokazom o trudnoći, osim ako se radi o poslovima kod kojih postoji znatan rizik za zdravlje žene i djeteta utvrđen od strane nadležnog zdravstvenog organa. Prema članu 122 trudnica ima pravo na jedan dan odsustva sa rada u toku mjeseca radi obavljanja prenatalnih pregleda. Članom 123 propisano je da poslodavac ne može da otkáže Ugovor o radu trudnoj zaposlenoj i zaposlenom za vrijeme korišćenja prava na porodiljsko i roditeljsko odsustvo. Treba istaći član 124 kojim se propisuje obaveza poslodavca da ponudi raspoređivanje na drugo radno mjesto trudnici ili dojilji ako rade na poslovima na kojima postoji opasnost da ugroze svoj ili život i zdravlje djeteta i nerođenog djeteta. Ukoliko poslodavac nije u mogućnosti da joj obezbijedi drugi odgovarajući posao, zaposlena ima pravo na odsustvo sa rada, uz naknadu zarade koju bi zaposlena ostvarila da je na svom radnom mjestu. Članom 125 zabranjen je noćni i prekovremeni rad trudnicama, zaposlenoj koja je nedavno rodila i zaposlenoj koja doji, kao i ženama koje imaju dijete mlađe od tri godine. Članom 129 propisuje se pauza za dojenje djeteta u trajanju od dva časa dnevno, do navršene jedne godine života djeteta.

Zakon o zaštiti i zdravlju na radu⁵⁹, u članu 14, obavezuje poslodavca da obezbijedi posebnu zaštitu i zdravlje na radu zaposlenih žena za vrijeme trudnoće. Detaljniji mehanizmi zaštite dati su u Pravilniku o mjerama zaštite i zdravlja na radu u radnoj sredini i radnoj okolini⁶⁰. Članom 8 Pravilnika propisano je da poslodavac, pored mjera zaštite i zdravlja na radu iz članova 3 do 6 ovog pravilnika, treba da obezbijedi da trudnica, porodilja i dojilja ne bude izložena opasnim i štetnim materijama, radnim postupcima i radnim uslovima, ako iz procjene rizika proizilazi neprihvatljiv rizik za njeno zdravlje i zdravlje djeteta. U članovima 8 i 9 navedena je ekstenzivna

57 Službeni list Crne Gore br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI

58 Službeni list Crne Gore br. 74/2019

59 Službeni list Crne Gore br. 34/2014 i 44/2018

60 Službeni list Crne Gore br. 104/20

lista fizičkih, hemijskih i bioloških štetnosti, kao i uslova rada koji mogu negativno uticati na zdravlje trudnice, porodilje, dojilje i djeteta. U prilogu Pravilnika navedena je obaveza poslodavca da se trudnicama, porodiljama i dojiljama obezbijedi da u odgovarajućim uslovima mogu da legnu i da se odmore. Ovim pravilnikom implementira se Direktiva Savjeta 92/85/EEZ o uvođenju mjera za poboljšanje sigurnosti i zdravlja trudnih radnica, te radnica koje su nedavno rodile ili doje na radnom mjestu.

U okviru Pravilnika o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu⁶¹ posebna pažnja posvećena je zaštiti trudnica i dojilja, te ovaj pravilnik sadrži poseban obrazac za procjenu rizika na radnom mjestu ovih kategorija, kao i spisak faktora i uslova za rad kod kojih nije dozvoljeno raspoređivanje trudnica i dojilja.

Posebni aranžmani za druge posebne potrebe ženskih radnika, uključujući prevoz za noćne radnike ili potrebe prilagođavanja zbog razlika u tjelesnoj veličini

Kao što je već istaknuto, u propisima iz oblasti rada i radnih odnosa u Crnoj Gori se posebna pažnja posvećuje zaštiti žena, reproduktivnog zdravlja, materinstva i potomstva. U okviru prilagođavanja opterećenja mogućnostima ove populacije pravilnikom o mjerama zaštite prilikom ručnog prenošenja tereta⁶², u članu 5, propisuje se da kumulativna masa tereta koji podižu i nose žene ne smije da bude veća od 4.000 kg u toku osmočasovnog radnog vremena. Takođe, tim članom, nalaže se poslodavcu da organizuje rad tako da trudnice, porodilje i dojilje ručno ne prenose teret. Takođe, u prilogu broj 2, tačka 2 tabelarno se daje najveća dozvoljena masa za ručno prenošenje tereta za radnice u odnosu na njihovu starost. U ovaj pravilnik ugrađena je Direktiva Savjeta 90/269/EEZ o minimalnim zahtjevima za zaštitu i zdravlje na radu pri ručnom prenošenju tereta.

⁶¹ Službeni list Republike Crne Gore br. 43/07 i 14/14

⁶² Službeni list Crne Gore br. 29/15

► 17. Mehanizmi koordinacije i saradnje na nacionalnom i nivou preduzeća, uključujući mehanizme za uređivanje nacionalnih programa

Mehanizmi koordinacije i saradnje na nacionalnom nivou uključujući mehanizme za uređivanje nacionalnih programa

Prema Uredbi o organizaciji i načinu rada Državne uprave (*Službeni list Crne Gore* br. br. 118/20 121/20, 001/21, 002/21, 029/21, 034/21) i članu 11, Ministarstvo ekonomskog razvoja je odgovorno za poslove zaštite i zdravlja na radu. Prema navedenom članu Ministarstvo, između ostalog, vrši poslove uprave koji se odnose na: pripremu propisa iz oblasti radnih odnosa, zaštite i zdravlja na radu; tržišta rada i zapošljavanja; zarade i druga primanja iz rada i po osnovu rada, zaštitu građana Crne Gore na radu u inostranstvu. Kako oblast zaštite i zdravlja na radu zadire u veliki broj drugih oblasti i kako bi se koordinirano razvijala i u drugim oblastima, Vlada Crne Gore donijela je Strategiju za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2016–2020. s Akcionim planom implementacije. Na ovom dokumentu radila je Radna grupa u kojoj su bili zastupljeni predstavnici svih zainteresovanih strana, kao i eksperti iz ove oblasti. Strategijom su definisani glavni izazovi i ključni strateški ciljevi. Ovaj dokument predstavlja polaznu osnovu za donošenje propisa u svim oblastima koji, između ostalog, regulišu i oblast zaštite i zdravlja na radu. Ministarstvo ekonomskog razvoja, kao nosilac politike ZZNR u Crnoj Gori, učestvuje u donošenju propisa iz drugih oblasti kroz davanje saglasnosti. Proces davanja saglasnosti podrazumijeva proces usaglašavanja propisa iz nadležnosti drugog ministarstva s aktuelnim propisima ZZNR, kao i sa Strategijom za unapređenje zaštite i zdravlja na radu. Sam proces je često dugotrajan jer se kroz više iteracija dolazi do rješenja. Međutim, ovaj proces je višestruko značajan. Njegov značaj ogleda se u kreiranju propisa koji su u saglasnosti s postojećim i planiranim propisima, ali i u promociji kulture zaštite i zdravlja na radu. Po dobijanju saglasnosti, u slučaju da se radi o Zakonu, predlog Zakona se upućuje u Sekretarijat za zakonodavstvo koji još jednom provjerava saglasnost predloženog Zakona s aktuelnim propisima. Poslije usklađivanja predloga sa Sekretarijatom za zakonodavstvo, predlog Zakona se upućuje Socijalnom savjetu, odborima u Skupštini Crne Gore, a zatim i Skupštini kako bi se razmotrilo njegovo usvajanje.

Podzakonska akta iz oblasti ZZNR donosi Ministarstvo ekonomskog razvoja na predlog Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu. Direkcija za poslove zaštite i zdravlja na radu, u zavisnosti od oblasti koja se regulišu podzakonskim aktom, formira Radnu grupu u kojoj, pored predstavnika Ministarstva ekonomskog razvoja, učestvuju i predstavnici drugih ministarstava (Ministarstvo unutrašnjih poslova kod propisa koji regulišu eksplozivne sredine, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma kod privremenih i pokretnih gradilišta, hemijskih materija, azbesta,...), predstavnici Uprave za inspeksijske poslove, drugih institucija (Institut za razvoj i istraživanja iz oblasti zaštite na radu, Centar za ekotoksikološka ispitivanja, Institut za javno zdravlje kod bioloških materija) i civilnog sektora (Udruženje zaštite na radu Crne Gore

je imalo svog člana u radnim grupama kod izrade svih propisa). Takođe, NVO Udruženje mladih s hendikepom Crne Gore i NVO Roditelji.me učestvovali su u pripremi Pravilnika o radnom mjestu – invalidna lica, trudnice, dojilje i porodilje.

Mehanizmi koordinacije i saradnje na nivou preduzeća

Zakonska regulativa Crne Gore ne definiše specifične mehanizme koordinacije i saradnje na nivou preduzeća. Kao što je već istaknuto, u Crnoj Gori ne postoji obaveza poslodavca da oformi Odbor za zaštitu i zdravlje na radu koji bi koordinirao aktivnosti u ovoj oblasti na nivou preduzeća. Aktuelni Zakon o zaštiti i zdravlju na radu⁶³ u članu 26 propisuje: „Zaposleni kod poslodavca imaju pravo da izaberu jednog ili više predstavnika zaposlenih. Postupak izbora, način rada i broj predstavnika zaposlenih kod poslodavca, kao i njihov odnos sa sindikatom uređuje se kolektivnim ugovorom“. Iz člana 24 Zakona, gdje stoji da „poslodavac, zaposleni, predstavnik zaposlenih i sindikat dužni su da sarađuju u postupku utvrđivanja njihovih prava, obaveza i odgovornosti koja se odnose na zaštitu i zdravlje na radu“, sagledava se obaveza saradnje i na taj način koordinacije aktivnosti u oblasti ZZNR.

► 18. Tehnički standardi, kodeksi prakse i smjernice za zaštitu i zdravlje na radu

Tehnički standardi, kodeksi prakse i smjernice za zaštitu i zdravlje na radu su u Crnoj Gori regulisani pravilnicima. Pravilnike koji regulišu oblast ZZNR donosi ministar za ekonomski razvoj. U izradi pravilnika ZZNR se posebna pažnja posvećuje uključivanju svih zainteresovanih strana, pa se po automatizmu jedno mjesto u radnoj grupi delegira Udruženju za zaštitu na radu. U zavisnosti od oblasti koja se pravilnikom uređuje, u sastav radne grupe se uključuju predstavnici drugih ministarstava, eksperti za oblast koja se uređuje i predstavnici nevladinih organizacija. Kako Crna Gora posebnu pažnju posvećuje Evropskim integracijama, pri izradi pravilnika polazna osnova su standardi primijenjeni u EU za oblast koja se uređuje. Gotovo svi pravilnici donijeti poslije 2014. godine su u vezi s EU standardima. Jedan dio pravilnika nastalih prije 2014. ima u sebi ugrađene EU norme, ali nije u potpunosti usaglašen s direktivama EU. Međutim, još uvijek je u primjeni značajan broj pravilnika koji su nastali prije više od 50 godina i koje je neophodno u dogledno vrijeme osavremeniti.

Transponovane direktive Evropske unije

U okviru pristupanja Evropskoj uniji Crna Gora je veliki broj propisa koji regulišu oblast zaštite i zdravlja na radu usaglasila s direktivama EU. Tabela 18.1. prikazuje presjek stanja transponovanja direktiva EU u oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Tabela 18.1. Presjek stanja transponovanja direktiva EU u oblasti zaštite i zdravlja na radu

EU Direktive	Zahtjevi u potpunosti transponovani	Djelimično transponovani	Namjera da se transponuje u skoroj budućnosti
Direktiva 89/391 - ZZNR „Okvirna direktiva“	Zakon o zaštiti i zdravlju na radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> br. 34/2014 i 44/2018)		
Direktiva 2009/104 / EC – upotreba radne opreme	Pravilnik o mjerama zaštite prilikom upotrebe sredstva za rad (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 27/15)		
Direktiva 99/92 / EC – rizici od eksplozivnih atmosfera	Pravilnik o mjerama zaštite od rizika izloženosti eksplozivnoj atmosferi* (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 27/17)		
Direktiva 92/58 / EEZ – znakovi bezbjednosti i/ili zdravlja	Pravilnik o znakovima za zaštitu i zdravlje na radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 24/15)		

EU Direktive	Zahtjevi u potpunosti transponovani	Djelimično transponovani	Namjera da se transponuje u skoroj budućnosti
Direktiva 89/656 / EEZ – upotreba lične zaštitne opreme	Pravilnik o upotrebi sredstava i opreme lične zaštite na radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 40/15)		
Direktiva 89/654 / EEZ – zahtjevi na radnom mjestu	Pravilnik o zaštiti i zdravlju na radnom mjestu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 40/15)		
Direktiva 91/322 /EEZ; 2000/39 /EZ; 2006/15 /EZ; 2009/161 /EU; 2017/164 / EU; 2019/1831 – indikativne granične vrijednosti izloženosti na radu	Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 81/16)		
Direktiva 2009/148 /EZ – izlaganje azbestu na radu	Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti azbestu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 14/17)		
Direktiva 2004/37 /EC – kancerogeni ili mutageni na djelu	Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim ili mutagenim materijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 60/16, 11/17, 43/18, 20/19)		
Direktiva 98/24 /EC – rizici povezani s hemijskim agensima na radu	Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> br. 81/16)		
Uredba (EZ) br. 1272/2008 – klasifikacija, obilježavanje i pakovanje supstanci i smješa (CLP)		Regulativa (EC) 1272/2008 (CLP) s pratećim amandmanima (ATP) je transponovana kroz: Zakon o hemikalijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br 51/17), Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu s globalno harmonizovanim sistemom UN (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 85/17) i Pravilnik o Listi klasifikovanih supstanci (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 11/18, 63/20)	

EU Direktive	Zahtjevi u potpunosti transponovani	Djelimično transponovani	Namjera da se transponuje u skoroj budućnosti
Uredba (EC) br. 1907/2006 – Registracija, procjena, odobrenje i ograničenje hemikalija (REACH)		Nacionalno zakonodavstvo je djelimično usklađeno s Regulativom (EC) 1907/2006 (REACH). Veći stepen usaglašenosti s odredbama REACH i aneksima koji su predmet harmonizacije postignut je donošenjem Zakona o hemikalijama (<i>Službeni list CG</i> , br. 51/17) i pratećim podzakonskim propisima. Odredbe u vezi s izradom i sadržajem Bezbjednosnog lista (Aneks II, REACH s amandmanima) su preuzete u nacionalno zakonodavstvo Pravilnikom o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 81/17,21/19). Odluke EK o supstancama koje podliježu postupku autorizacije (Aneks XIV, REACH) preuzete su u obliku Pravilnika o listi supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 65/17)	
Direktiva 2003/10 /EC – buka	Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti buci (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 37–16)		
Direktiva 2002/44 /EC – vibracije	Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti vibracijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 24–16)		
Direktiva 90/270 / EEZ – oprema za displej	Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu pri korišćenju opreme s ekranima (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 16–16)		
Direktiva 90/269 / EEZ – ručno rukovanje teretima	Pravilnik o mjerama zaštite prilikom ručnog prenošenja tereta (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 29/15)		

EU Direktive	Zahtjevi u potpunosti transponovani	Djelimično transponovani	Namjera da se transponuje u skoroj budućnosti
Direktiva 2000/54 / EC – biološki agensi na djelu	Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti biološkim materijama (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 62/2017)		
Direktiva 2003/88 /EC – radno vrijeme	Zakon o radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 074/19)		
Direktiva 94/33 /EC – mlađi radnici	Pravilnik o zaštiti i zdravlju na radnom mjestu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 40/15) i Zakon o radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 074/19)		
Direktiva 92/85 /EEZ – trudne radnice	Zakon o radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 074/19); Zakon o zaštiti i zdravlju na radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> br. 34/2014 i 44/2018); Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu u radnoj sredini i radnoj okolini (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 104/20); Pravilnik o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu (<i>Službeni list Republike Crne Gore</i> , br. 43/07)		
Direktiva 92/57 /EEZ – privremena ili pokretna gradilišta	Pravilnik o planu mjera zaštite i zdravlja na radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 38/19); Pravilnik o mjerama zaštite na radu na privremenim i pokretnim gradilištima (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 20/19)		
Direktiva 96/71 / EZ o upućivanju radnika			Biće transponovana kroz Zakon o strancima (do kraja 2021)
Direktiva 2002/14 / EC – informisanje i savjetovanje zaposlenih	Nije transponovana		
Direktiva 2009/38 / EC – Evropski radnički savjet	Nije transponovana		

EU Direktive	Zahtjevi u potpunosti transponovani	Djelimično transponovani	Namjera da se transponuje u skoroj budućnosti
Direktiva 2008/104 / EZ – rad preko agencija za privremeni rad	Zakon o radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 074/19)		
Direktiva 2006/54 /EC – jednake mogućnosti	Dio koji je u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja je transponovan kroz Zakon o radu (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 074/19)		Dio koji je u nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava biće transponovan kroz izmjene Zakona o zabrani diskriminacije
Direktiva 2000/78 /EC – jednak tretman	Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (<i>Službeni list Crne Gore</i> , br. 24/2019)		

► 19. Akcije na obrazovanju i podizanju svijesti o unapređenju preventivne kulture zaštite i zdravlja na radu, uključujući promotivne inicijative

Aktivnosti povodom Nacionalnog dana zaštite i zdravlja na radu

Udruženje za zaštitu na radu Crne Gore, koje broji 160 članova, je veoma aktivno u svim aspektima podizanja svijesti o značaju preventivnih aktivnosti u oblasti zaštite i zdravlja na radu. Udruženje je više puta predlagalo Ministarstvu rada i socijalnog staranja i Vladi Crne Gore da se u Crnoj Gori proglasi Nacionalni dan zaštite i zdravlja na radu, ali za sada nije odabran prigodni dan.

U okviru svojih aktivnosti na širenju kulture zaštite i zdravlja na radu ovo udruženje u saradnji s Ministarstvom rada i socijalnog staranja Crne Gore i MOR-om tradicionalno organizuje obilježavanje Svjetskog dana zaštite i zdravlja na radu svakog 28. aprila, počevši od 2015. godine. Prve godine obilježavanja Svjetskog dana zaštite i zdravlja na radu 2015. Udruženje je, uz pomoć ovlašćenih organizacija članica Udruženja, organizovalo besplatnu kontrolu elektro i gromobranskih instalacija u vrtićima, osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori (ukupno 48 objekata). Narednih godina je Svjetski dan zaštite i zdravlja na radu obilježavan seminarima i konferencijama na kojima su pored članova Udruženja učestvovali i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja Crne Gore, Uprave za inspekcijske poslove, EU OSHA, MOR-a, Unije poslodavaca i sindikata. Predstavnici Udruženja ističu skup organizovan 28. 4. 2018. pod motom „Zaštita i zdravlje na radu za sve aktere u procesu rada“ kao ilustraciju obilježavanja Svjetskog dana zaštite i zdravlja na radu (Fotografija 16.1). Svjetski dan zaštite i zdravlja na radu 2020. je, u skladu s epidemiološkom situacijom, organizovan onlajn – kroz regionalnu konferenciju na kojoj je bilo 47 učesnika iz svih zemalja Balkana, kao i predstavnici MOR-a i Svjetske zdravstvene organizacije.

Fotografija 16.1. Obilježavanje Svjetskog dana zaštite i zdravlja na radu 28. 4. 2018. – Podgorica

Pored obilježavanja Svjetskog dana zaštite i zdravlja, Udruženje obilježava svake godine i EU nedjelju zaštite i zdravlja na radu tokom posljednje nedjelje oktobra. EU nedjelja se takođe obilježava seminarima i konferencijama, ali i gostovanjima u televizijskim programima. Predstavnici Udruženja ističu obilježavanje EU nedjelje zaštite i zdravlja na radu 27–30. oktobra 2017. kada su organizovali veliku međunarodnu konferenciju „Gradimo zaštitu za XXI vijek“. Prema riječima predstavnika Udruženja, to je bila najveća konferencija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu ikada organizovana u Crnoj Gori. Prema njihovim podacima na konferenciji je učestvovalo preko 150 stručnjaka iz Crne Gore, Srbije, Slovenije, Velike Britanije, Hrvatske, Bugarske, Albanije, Makedonije i Kosova. Na konferenciji su učestvovali i predstavnici EU OSHA iz Bilbaoa i IOSH-a iz Velike Britanije.

Nacionalna nagrada za zaštitu i zdravlje na radu

Udruženje za zaštitu na radu Crne Gore već duži niz godina planira pokretanje Nacionalne nagrade za izuzetne rezultate u oblasti zaštite i zdravlja na radu, ali usljed limitiranih materijalnih sredstava Udruženja do ove godine nije bilo mogućnosti za realizaciju. Planirano je da se u decembru 2020. objavi poziv za predlaganje kompanija i pojedinaca koji su postigli izuzetne rezultate u oblasti zaštite i zdravlja na radu. Prema planu, na osnovu odluke komisije 28. aprila 2021. će se dodijeliti tri nagrade kompanijama i pojedincima koji su dali najveći doprinos zaštiti i zdravlju na radu.

Obrazovanje za ZZNR u srednjim školama/stručnim školama, na univerzitetima

Na osnovu podataka dobijenih od gospodina Mirze Gargovića, samostalnog savjetnika u Ministarstvu prosvjete Crne Gore, u programima srednjih škola za sada ne postoje posebni predmeti koji bi obrađivali oblast zaštite i zdravlja na radu. U srednjim školama se zaštita na radu izučava djelimično kroz neke od stručnih predmeta. Kod učenika koji obavljaju praktičnu nastavu u preduzećima, poslodavac je dužan da im na prvih nekoliko časova predstavi mjere zaštite i zdravlja na radu, prije nego što ih uvede u sam proces rada. Sagledavajući značaj ove oblasti, ali i Strategiju za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2016–2020.⁶⁴, on je izrazio očekivanje da će ona, uskoro, još više biti ugrađena u programe edukacije u srednjim školama.

Spisak državnih sistema za obuku iz zaštite i zdravlja na radu

Crna Gora ima veoma razvijen sistem univerzitetskog obrazovanja, a nastava se odvija u okvirima akreditovana četiri univerziteta i četiri fakulteta:

- » Univerzitet Crne Gore, državna ustanova visokog obrazovanja (www.ucg.ac.me)
- » Univerzitet Mediteran, privatna ustanova visokog obrazovanja (www.unimediterran.net)
- » Univerzitet Donja Gorica, privatna ustanova visokog obrazovanja (www.udg.edu.me)
- » Univerzitet Adriatik, privatna ustanova visokog obrazovanja (www.univerzitetadriatik.com)

64

Strategija za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2016–2020. Akcionim planom implementacije u tački 7.1.3. predviđa „podizanje svijesti o važnosti i postepeno uvođenje zaštite i zdravlja na radu u vaspitno-obrazovni sistem Crne Gore“.

- » Fakultet za crnogorski jezik i književnost, državna samostalna ustanova visokog obrazovanja (www.fcjk.me)
- » Fakultet za državne i evropske studije, privatna samostalna ustanova visokog obrazovanja (www.fdes.me)
- » Fakultet za poslovni menadžment, privatna samostalna ustanova visokog obrazovanja (www.fpm.me)
- » Fakultet za internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu, privatna samostalna ustanova visokog obrazovanja (www.hecmontenegro.com)

Iako je sistem univerzitetskog obrazovanja Crne Gore veoma diversifikovan, nema programa koji bi omogućili sticanje zvanja prvog, drugog ili trećeg stepena visokoškolskog obrazovanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu. Najveći broj stručnjaka, s formalnom edukacijom iz oblasti zaštite na radu, obrazovan je u zemljama iz okruženja Crne Gore, dominantno u Srbiji.

U sistemu visokoškolskog obrazovanja Crne Gore u okvirima obrazovanja tehničkih profila gotovo da nema posebnih predmeta iz oblasti zaštite i zdravlja na radu. Izuzetak je Građevinski fakultet Univerziteta Crne Gore koji osnovnim studijama na smjeru „Menadžment u građevinarstvu“ ima predmet Zaštita na radu. Takođe, isti fakultet na magistarskim studijama smjera „Građevinarstvo“ ima predmet Zaštita na radu u realizaciji građevinskih objekata. Na ostalim tehničkim fakultetima je ova oblast inkorporirana u druge predmete, te se broj časova posvećenih zaštiti i zdravlju na radu ne može sagledati. Treba istaći da se nastava iz oblasti zaštite i zdravlja na radu odvija na Medicinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore u okviru predmeta Higijena i medicina rada koji se izučava na integrisanim akademskim studijama medicine. Takođe, na Medicinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore u okviru Visoke medicinske škole izučava se predmet Higijena s epidemiologijom, a jedan od dvanaest ishoda učenja tog predmeta glasi: „Poznajе osnovne mjere zaštite na radu“.

Imajući u vidu nedostatak formalnih programa edukacije iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, kursevi iz ove oblasti imaju veliki značaj u obrazovanju stručnjaka ovih profila. U organizaciji ovih kurseva posebno je aktivno Udruženje za zaštitu na radu Crne Gore.

► 20. Specijalizovane tehničke, medicinske i naučne institucije povezane s različitim aspektima ZZNR, uključujući istraživačke institute i laboratorije koji se bave ZZNR

Crna Gora nema posebno razvijene tehničke, medicinske i naučne institucije povezane s različitim aspektima ZZNR. Od tehničkih institucija koje se bave ZZNR mogu se pomenuti ovlašćene ustanove za pružanje usluga iz oblasti ZZNR, a od laboratorija ovlašćene ustanove koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine.

Spisak ovlašćenih organizacija za poslove zaštite i zdravlja na radu

1. Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu
2. Institut za crnu metalurgiju AD
3. Centar za ekotoksikološka ispitivanja – CETI
4. Elektroprivreda Crne Gore AD
5. Inginspekt DOO
6. Tehno – Control DOO
7. Montinspekt DOO
8. MMK Control DOO
9. Institut sigurnost DOO
10. JU Srednja elektrotehnička škola „Vaso Aligrudić“
11. JU Srednja stručna škola Rožaje
12. Lučić VM DOO
13. VU-TI Inženjering DOO
14. ING Promicom DOO
15. Rajrad DOO
16. Spinel DOO
17. Elektrocentar Lekić DOO
18. Komunalne usluge DOO
19. Lars fire DOO
20. Pro Inspect DOO
21. JZU Dom zdravlja Podgorica
22. Simes inženjering DOO
23. Liming projekt DOO
24. NCG Inženjering DOO
25. INZA Institut za upravljanje rizicima i naučnoistraživački rad DOO
26. Fimal DOO
27. Bastion DOO
28. Decom Montenegro DOO
29. 3Z Inženjering DOO
30. D&D Ing DOO

31. Hotels Group Montenegro Stras DOO
32. Crnogorski elektrodistributivni sistem – CEDIS Podgorica
33. Montecontrol DOO
34. POP Projekt DOO
35. Bezbjednost DOO
36. ZOPT DOO
37. PAVONIK ENERGY DOO
38. KVADRAT DOO
39. IVKON DOO
40. VOIP
41. MAM-ZAŠTITA NA RADU DOO
42. PORTONOVİ RESORT MENAGEMENT COMPANY DOO
43. CORDINATOR DOO

Spisak organizacija koje pružaju usluge iz oblasti ispitivanja radne sredine u Crnoj Gori

1. Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu
2. Institut za crnu metalurgiju AD Nikšić
3. Centar za ekotoksikološka ispitivanja – CETI
4. Inginspekt DOO
5. Tehno-control DOO
6. Montinspekt DOO
7. MMK Control DOO
8. Institut Sigurnost DOO
9. NCG Inženjering DOO
10. INZA – Institut za upravljanje rizicima i naučnoistraživački rad DOO
11. Crnogorski elektrodistributivni sistem – CEDIS
12. Montecontrol DOO
13. ZOPT DOO
14. D&D ING DOO
15. COORDINATOR DOO

Spisak akademskih institucija povezanih sa ZZNR

Kao što je već istaknuto u poglavlju o edukaciji, u Crnoj Gori nema univerzitetskih programa koji vode sticanju diplome iz oblasti ZZNR. Jedina institucija koja ima jasnu akademsku afilijaciju je Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu. To je jedini institut koji se bavi ovom oblašću u Crnoj Gori. Osnovan je 1969. godine kao Zavod za energetiku, koji je poslovao kao jedinica u sastavu Tehničkog fakulteta u Titogradu (tadašnji naziv za Podgoricu). Poslije nekoliko organizacionih promjena, 2000. godine je formiran pod aktuelnim nazivom od strane Univerziteta Crne Gore i Vlade Republike Crne Gore. Aktivnosti Instituta uglavnom su usmjerene ka pružanju usluga iz oblasti ZZNR poslodavcima. Na internet stranici Instituta (www.institutrz.com) se ne pominje učešće u naučno-istraživačkim projektima ni u procesu edukacije u okvirima Univerziteta Crne Gore.

Spisak nevladinih organizacija za zaštitu na radu

Udruženje za zaštitu na radu Crne Gore koje broji 160 članova (www.uznr.me) je veoma aktivno u oblasti ZZNR. Svojim aktivnostima izborili su se za poziciju glavnog saradnika Ministarstva ekonomskog razvoja za njihove aktivnosti u oblasti ZZNR. Treba istaći da je Udruženje aktivno ne samo u Crnoj Gori, već i u regionu Jugoistočne Evrope. Kako su gotovo svi najeminentniji stručnjaci iz oblasti ZZNR i članovi Udruženja, ovo udruženje ima veliki uticaj na razvoj ZZNR u Crnoj Gori.

Pored Udruženja za zaštitu na radu Crne Gore, povremeno su, u ovoj oblasti, aktivne i druge nevladine organizacije kojima ZZNR nije jedini fokus. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je 2019. godine za projekte u oblasti zaštite i zdravlja na radu izdvojilo 120.000 EUR koje je raspodijelilo na projekte iz oblasti ZZNR koje je podnijelo sedam nevladinih organizacija. Prema podacima Ministarstva rada i socijalnog staranja u okviru njihovog projekta „Gradimo zaštitu i zdravlje na radu za XXI vijek!“, sredstva u iznosu od 199.935,00 EUR su, tokom 2020. godine, investirana u 11 projekata nevladinih organizacija:

1. Multimedijal Montenegro – Bijelo Polje, projekat „Građevina bez povreda“
2. Centar kreativnih vještina – Berane, projekat „Zaštita na radu – dobrobit za sve“
3. Udruženje zaštite na radu Crne Gore – Podgorica, projekat „Gradi znanje – zaštititi sebe“
4. Građanska inicijativa mladih – Rožaje, projekat „Svako ima pravo na radno mjesto zdravo“
5. Za ljudska prava i jednakost – Podgorica, projekat „(Za)štitimo zdravlje na radu“
6. Preventivno-edukativni centar – Podgorica, projekat „Prvo izgradi i zaštititi zdravlje“
7. Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) – Podgorica, projekat „Koliko su bezbjedni radnici na našim gradilištima?“
8. Razvojni centar – Bijelo Polje, projekat „Za dostojanstven i siguran rad u građevinarstvu“
9. Asocijacija za demokratski prosperitet – ZID – Podgorica, projekat „Gradimo zdravo okruženje za građevinare“
10. Siguran put – Podgorica, projekat „Mladi XXI vijeka grade zaštitu i zdravlje na radu“
11. Ženska alijansa za razvoj – Nikšić, projekat „Bezbjednost i sigurnost za sve zaposlene i u svako doba“

► 21. Osoblje kompanije angažovano u oblasti ZZNR

Kao što je već istaknuto, u Crnoj Gori ne postoji obaveza poslodavca da oformi Odbor za zaštitu i zdravlje na radu koji bi koordinirao aktivnosti u ovoj oblasti na nivou preduzeća. Aktuelni Zakon o zaštiti i zdravlju na radu⁶⁵ u članu 38 propisuje da je poslodavac dužan da organizuje i obavlja stručne poslove u oblasti ZZNR tako što će da:

- » Odredi stručno lice,
- » Organizuje stručnu službu za zaštitu i zdravlje na radu,
- » Angažuje pravno lice ili preduzetnika koji ima ovlašćenje za obavljanje stručnih poslova.

Pored toga, Zakon o zaštiti i zdravlju na radu u članu 26 propisuje da zaposleni kod poslodavca imaju pravo da izaberu jednog ili više predstavnika zaposlenih za ZZNR.

U zavisnosti od veličine organizacije, kvalifikacione strukture zaposlenih, ali i kulture ZZNR rukovodilaca, poslodavac se opredjeljuje za jednu od navedenih mogućnosti.

► 22. Statistika povreda na radu i profesionalnih bolesti

Statistika povreda na radu

U slučaju povrede na radu poslodavac je dužan da odmah, a najkasnije u roku od 24 sata od nastanka, pisano prijavi Inspekciji rada svaku smrtnu, kolektivnu, tešku i drugu povredu na radu, koja uzrokuje odsustvo zaposlenog sa rada duže od tri radna dana, kao i opasnu pojavu koja bi mogla da ugrozi zaštitu i zdravlje zaposlenih, shodno članu 51 stav 3 Zakona o zaštiti i zdravlju na radu⁶⁶. Takođe, prema istom članu zakona poslodavac je dužan da izda zaposlenom koji je povrijeđen i zdravstvenoj ustanovi u kojoj je izvršen pregled zaposlenog izvještaj o povredi na radu, u roku i na obrascu koji se propisuje aktom organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja.

Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu⁶⁷ reguliše proces izdavanja Izvještaja o povredi na radu. U članu 2 naveden je sadržaj Izvještaja o povredi na radu, a u članu 3 navedeno je da se Izvještaj izdaje u četiri primjerka. Član 3 ističe da Fond zdravstvenog osiguranja zadržava dva primjerka, a da se ostali primjerci dostavljaju preduzeću koje jedan primjerak dostavlja zaposlenom, odnosno porodici povrijeđenog zaposlenog. Prema dostupnim podacima, jedan primjerak Izvještaja o povredama na radu ostaje u Fondu zdravstvenog osiguranja koji ih koristi za administrativne svrhe koje su u vezi s ostvarivanjem prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja. Drugi primjerak Izvještaja o povredi na radu dostavlja se Ministarstvu ekonomskog razvoja.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore, u sastavu organizacione jedinice Direktorata za rad, formiralo je Direkciju za zaštitu i zdravlje na radu 2013. godine. Među mnogobrojnim zadacima Direkcije za poslove zaštite na radu⁶⁸ nalazi se i prikupljanje i analiziranje podataka o povredama na radu.

Izazov u procesu analize podataka o povredama na radu predstavlja i sama forma izvještaja o povredi na radu. Aktuelna forma izvještaja je zasnovana je na unosu slobodnog teksta u najvećem dijelu bez korišćenja šifarnika što otežava, pa čak i onemogućava analizu⁶⁹. U tri polja zahtijeva se unošenje šifre (uzrok povrede, izvor povrede i spoljni uzrok povrede), ali se ne navodi koji šifarnik se primjenjuje. Navedeni izazovi rezultirali su da Crna Gora ne raspolaže preciznim podacima o uzrocima povreda na radu i drugim determinantama što u velikoj mjeri ograničava planiranje aktivnosti na prevenciji povreda na radu.

Prema podacima Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu u toku 2018. godine broj prijavljenih povreda na radu bio je 1199, u toku 2019. godine 1034 povrede na radu, a prema nepotpunim podacima u 2020. godini bilo je 706 povreda na radu.

66 Službeni list Crne Gore, 34/2014 i 44/2018

67 Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (Službeni list Republike Crne Gore, 18/1993)

68 <https://mrs.gov.me/organizacija/direktoratarad/>

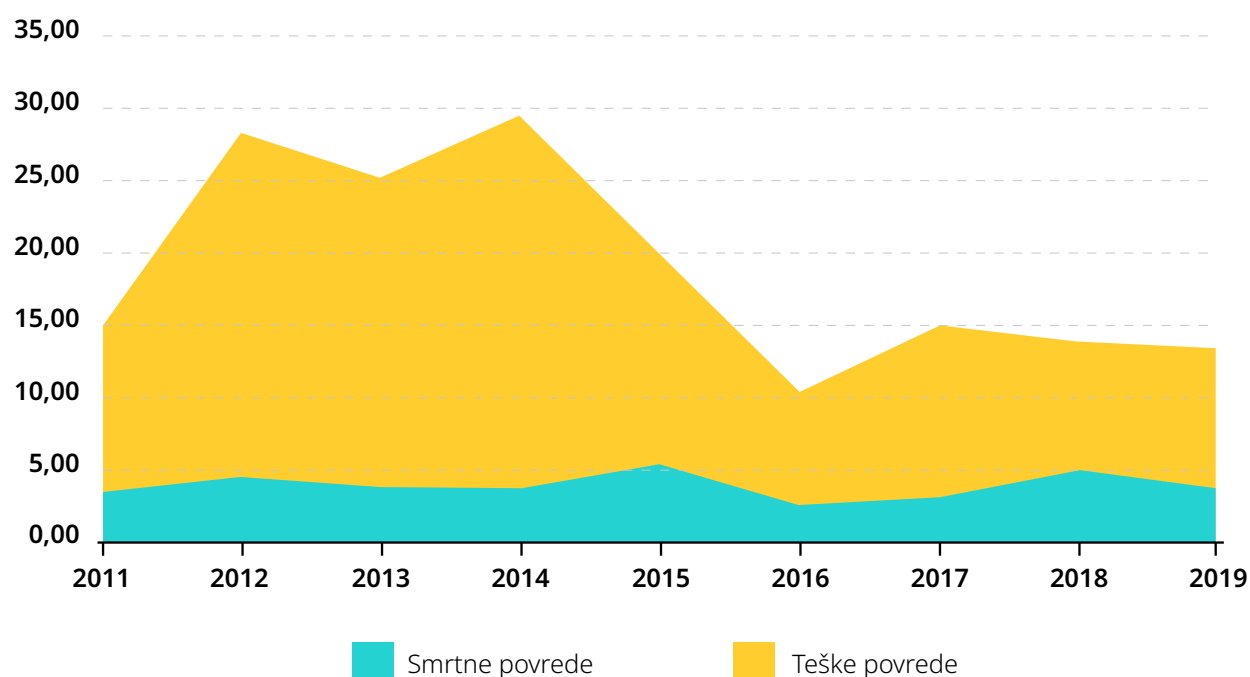
69 Možda je najbolja ilustracija problema slobodnog unosa teksta u izvještaj primjer polja kvalifikacija povrede koje popunjava ljekar. U tom polju se očekuje binarni unos laka ili teška povreda. Međutim, često se nalaze unosi: veoma laka, srednje teška, jako teška i dr.

Inspekcija rada, kojoj se prijavljuju samo smrtno, kolektivne i teške povrede na radu, takođe vodi statistiku povreda na radu. Tabela 22.1. prikazuje podatke o broju smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu u periodu 2011–2019. a grafikon 22.1. prikazuje broj smrtnih i teških povreda na radu izražen na 100.000 zaposlenih za period 2011–2019.

Tabela 22.1. Broj smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu u periodu 2011–2019.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Smrtno povrede	5	7	6	6	9	4	5	9	7
Teške povrede	19	40	37	45	26	14	22	17	20
Kolektivne povrede	1	2	1	2	1	3	0	2	0

Grafikon 22.1. Incidenca smrtnih i teških povreda na radu izražena na 100.000 zaposlenih (2011–2019)

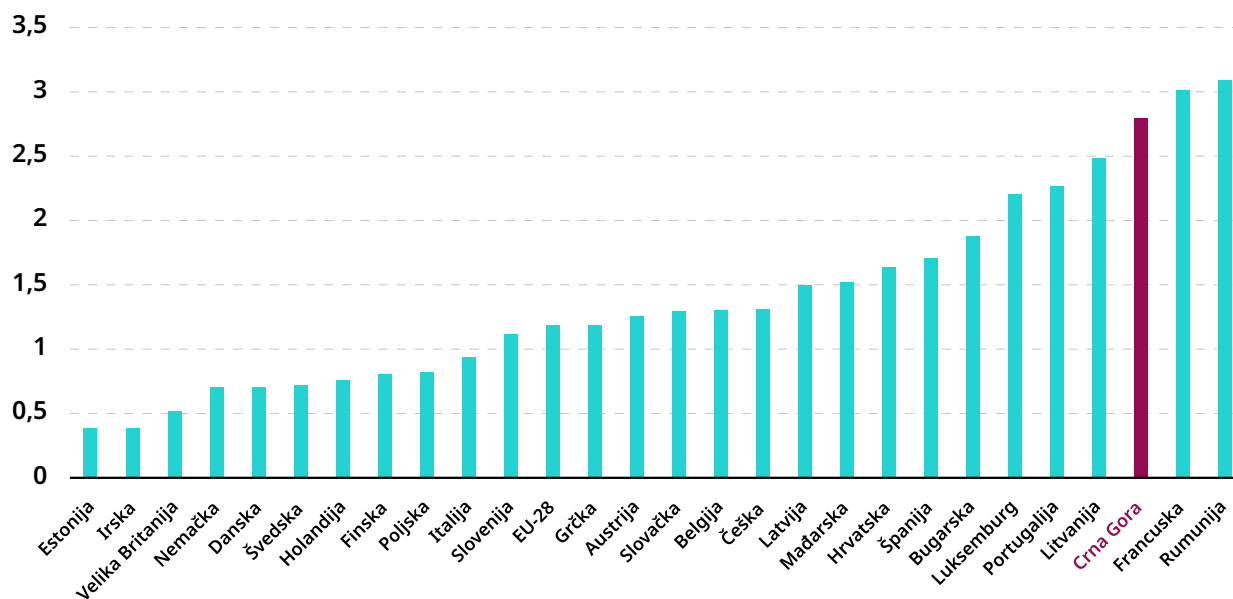
Imajući u vidu limite koji proističu iz različite legislative u oblasti povreda na radu, poređenjem incidence smrtnih povreda na radu u Evropskoj uniji⁷⁰ i Crnoj Gori za 2017. godinu uočava se da Crna Gora ima dosta visoku incidencu (grafikon 22.2. *Incidenca smrtnih povreda na radu izražena na 100.000 zaposlenih (2017) EU+Crna Gora*). Pri ovom poređenju treba imati u vidu da je u 2016. i 2017. registrovana najniža incidenca povreda na radu u Crnoj Gori.

Na osnovu limitiranih podataka o smrtnim povredama, može se zaključiti da je njihova incidenca dosta visoka u poređenju s drugim zemljama Evropske unije. Ako se pođe od etablirane pretpostavke da postoji korelacija između ukupnog broja povreda na radu i broja smrtnih povreda, može se zaključiti da postoji dosta prostora za prevenciju povreda na radu u Crnoj Gori.

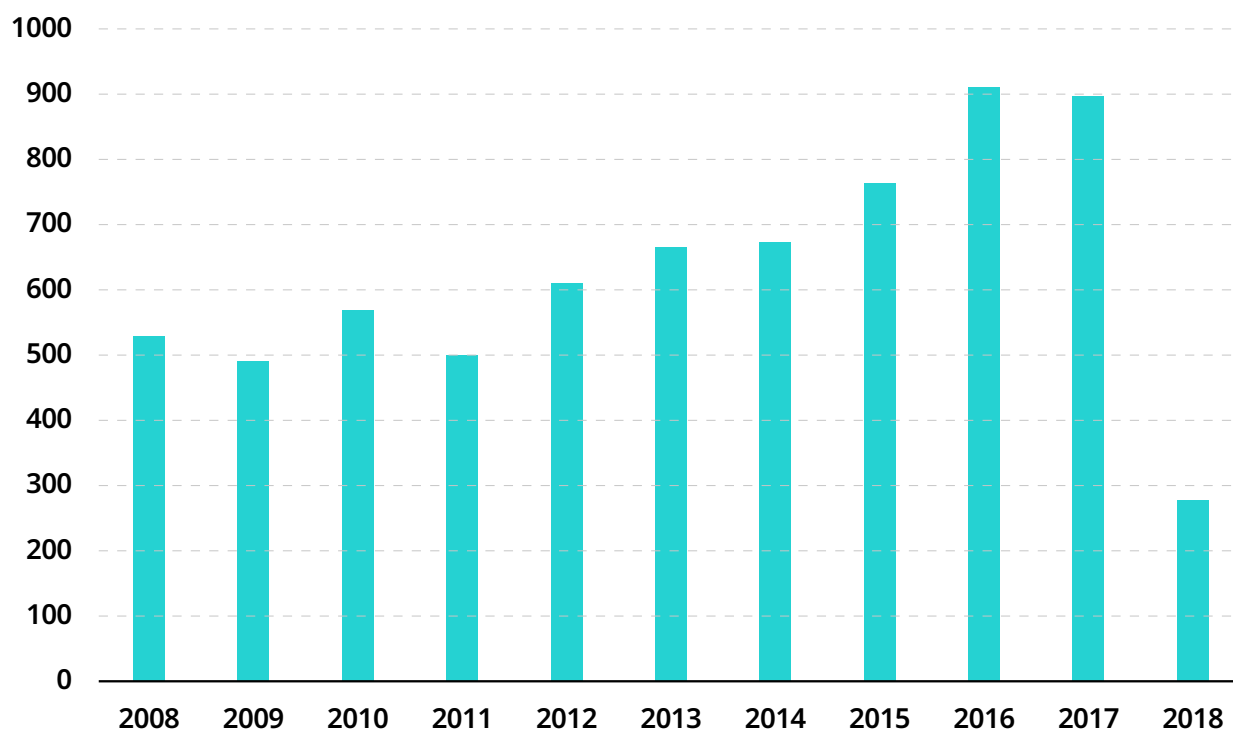
Uzroci povreda na radu se mogu orijentaciono sagledati iz izvještaja o radu Inspekcije rada u kome stoji da su u 2019. najčešći uzroci smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu bili:

- » Neprimjenjivanje mjera zaštite i zdravlja na radu (pad s visine ili u dubinu, udar električne struje, udar/prignječenje trupca),
- » Angažovanje lica koja nijesu osposobljena za bezbjedan rad na poslovima koje obavljaju,
- » Angažovanje lica kod kojih nije izvršena prethodna provjera zdravstvene sposobnosti,
- » Dotrajalost sredstava za rad.

Grafikon 22.2. Incidenca smrtnih povreda na radu izražena na 100.000 zaposlenih (2017) EU+Crna Gora

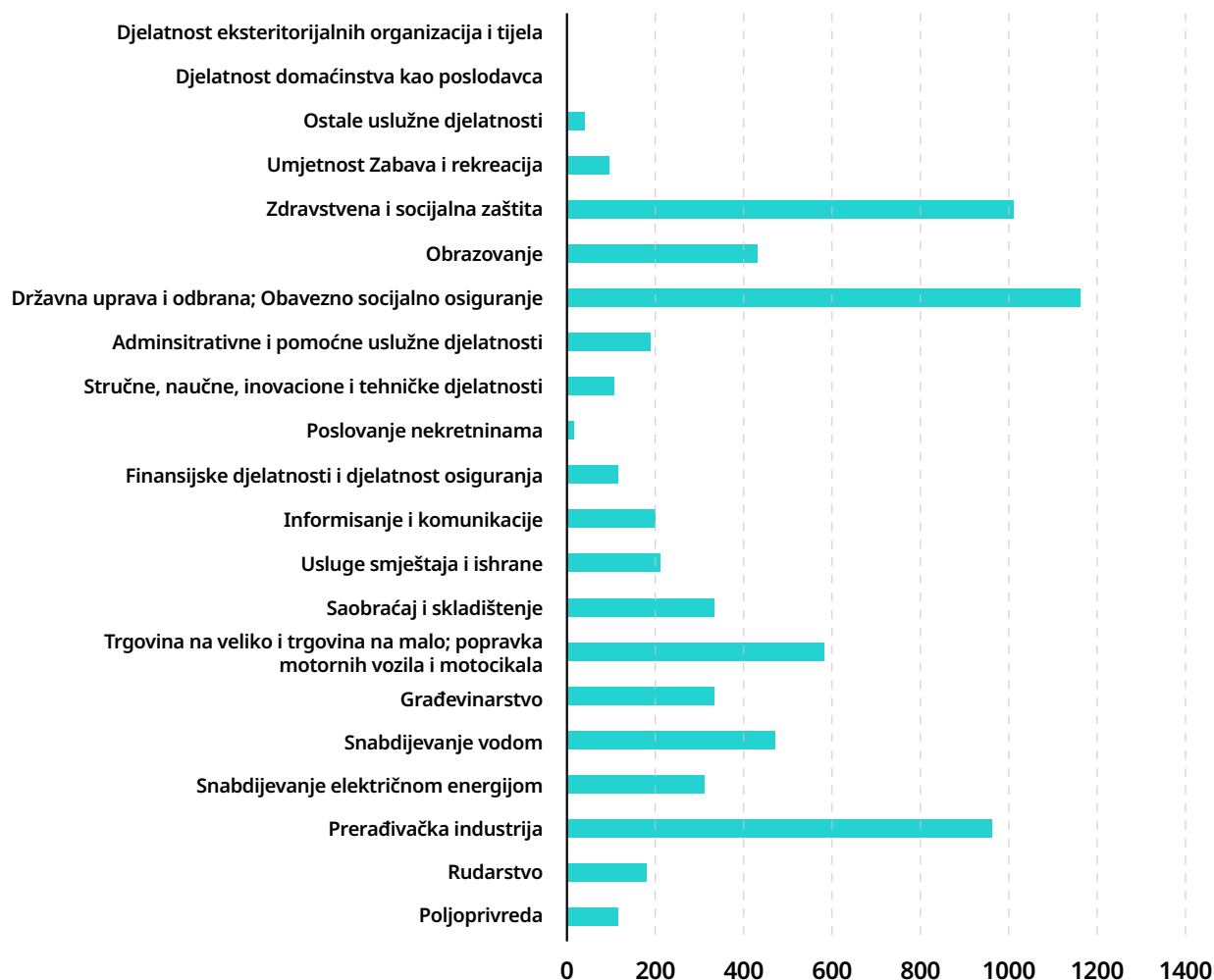

Za sagledavanje situacije u oblasti povreda na radu može da posluži i nezvanična statistika iz specijalističkog rada dr Lejle Refke Dervišević koja je prikupila podatke Fonda zdravstvenog osiguranja o broju povreda koje su uzrokovale odsustvo s posla duže od 15 dana za period od 2008. do 2018. godine. U navedenom periodu, prema podacima Fonda zdravstvenog osiguranja bilo je 6896 povreda (prosječno po 626 godišnje), uz neobjašnjivi pad broja povreda na radu u 2018. godini (grafikon 22.3. *Broj povreda na radu 2008–2018*).

Grafikon 22.3. Broj povreda na radu 2008–2018.

Prema podacima iz Strategije za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2016–2020. sa Akcionim planom implementacije, u Crnoj Gori je u 2011. godini bilo 766 povreda na radu, 2012. godine 907 povreda na radu, 2013. godine 815 povreda na radu, a 2014. godine 897 povreda na radu.

Na osnovu nezvanične statistike iz specijalističkog rada dr Lejle Refke Dervišević u kojoj je prikazan broj povreda na radu u periodu 2008–2018. prema sektoru u kome je zaposlen povrijeđeni, uočava se da je najveći broj povreda na radu registrovan kod zaposlenih u sektoru državne uprave i odmah zatim u sektoru zdravstva. Paradoksalno, iako je u Crnoj Gori u prethodnih deset godina bila izrazito aktivna građevinska industrija, broj povreda na radu u građevinskoj industriji je niži nego u sektoru obrazovanja (grafikon 22.4. *Broj povreda na radu 2008–2018. prema sektorima*).

Grafikon 22.4. Broj povreda na radu 2008–2018. prema sektorima

Statistika profesionalnih bolesti

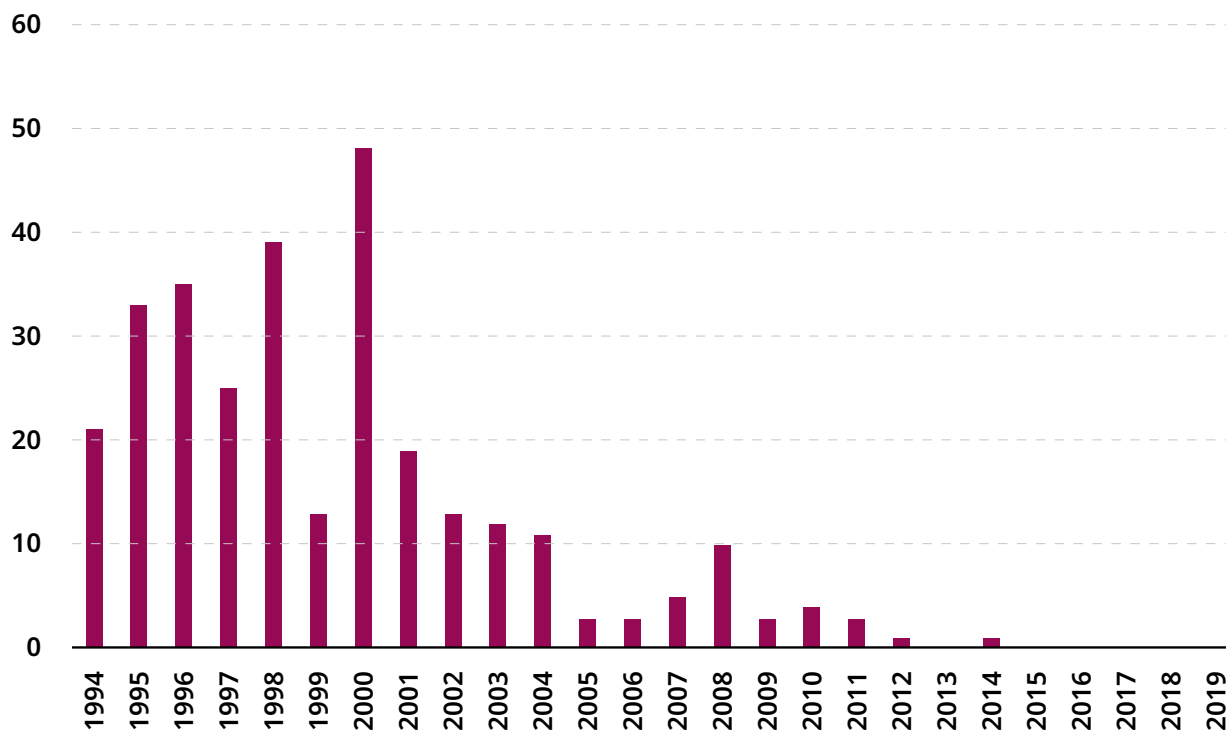
Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju u članu 36 definisano je da su profesionalne bolesti, u smislu ovog zakona, određene bolesti nastale u toku osiguranja, prouzrokovane dužim neposrednim uticajem procesa i uslova rada na radnim mjestima, odnosno poslovima koje je osiguranik obavljao. Bolesti koje se smatraju profesionalnim bolestima definisane su Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti iz 2004. godine⁷¹. Pravilnikom su pored 56 oboljenja definisani i poslovi i radna mjesta na kojima se bolest pojavljuje, kao i uslovi za priznavanje bolesti kao profesionalne. U Pravilniku, ali ni u drugim propisima, se ne navodi procedura utvrđivanja profesionalne bolesti, odnosno ne navode se ustanove koje utvrđuju profesionalno oboljenje. Takođe, u Pravilniku nema obrasca za prijavu profesionalne bolesti. U Pravilniku o vođenju evidencija iz oblasti zaštite na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, 79/2004) u članu 4 stav 2 se navodi da poslodavac vodi evidenciju o profesionalnim bolestima po obrascu 4 Pravilnika. Treba istaći da se ovaj pravilnik odnosi samo na evidenciju koju vodi poslodavac i da se obrazac 4 Pravilnika ne primjenjuje za prijavu profesionalnog oboljenja.

Prema dostupnim informacijama samo utvrđivanje profesionalne bolesti je tokom proteklih godina nezvanično bilo prepušteno Institutu za medicinu rada Srbije, a potvrđivanje se u slučaju postojanja gubitka radne sposobnosti obavljalo u Sektoru za medicinsko vještačenje iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore. Prema podacima iz baze podataka Instituta za medicinu rada Srbije o verifikovanim profesionalnim oboljenjima kod pacijenata iz Crne Gore u periodu 1994–2019. utvrđena su 302 profesionalna oboljenja. U tom periodu najčešće su utvrđivane sljedeće profesionalne bolesti kod pacijenata iz Crne Gore:

- » Profesionalna vibraciona bolest – 150 slučajeva,
- » Profesionalna bronhijalna astma – 61 slučaj,
- » Hronična intoksikacija aluminijumom i fluorom – 29 slučajeva,
- » Profesionalno oštećenje sluha – 23 slučaja,
- » Profesionalni kontakt dermatitis – 15 slučajeva.

U periodu poslije 2012. dolazi do drastičnog pada broja utvrđenih profesionalnih bolesti u Institutu za medicinu rada Srbije i samim tim zanemarivog broja utvrđenih profesionalnih oboljenja kod pacijenata iz Crne Gore (grafikon 22.5. *Broj profesionalnih oboljenja 1994–2019*).

Grafikon 22.5. Broj profesionalnih oboljenja 1994–2019.

Problem neprijavljivanja, uzroci i procjene

Problem neprijavljivanja profesionalnih bolesti i povreda na radu u Crnoj Gori nije moguće sagledati ni procijeniti iz sljedećih razloga:

- » Ne postoje podaci o uzrocima i drugim determinantama povreda na radu, izuzev podataka o smrtnim, teškim i kolektivnim povredama;
- » Ne postoji registar profesionalnih oboljenja, pa je nemoguće utvrditi incidencu profesionalnih oboljenja, a samim tim ni utvrditi da li postoji problem neprijavljivanja profesionalnih bolesti;
- » Nije definisana procedura utvrđivanja profesionalnog oboljenja;
- » Nije definisan obrazac Izvještaja o utvrđenom profesionalnom oboljenju.

► 23. Politike i programi specifični za industrijske grane povezane s opasnim zanimanjima

Građevina

Kako u Crnoj Gori nema preciznih podataka o povredama na radu i profesionalnim bolestima prema sektorima djelatnosti, nema posebnih specifičnih programa kojima bi se zaštitili zaposleni u tim industrijskim granama. Na osnovu poznatih podataka da u većini razvijenih zemalja građevinski sektor predstavlja opasnu djelatnost, kao i na osnovu obaveza u procesu pridruživanja Ministarstvo rada i socijalnog staranja je, prilikom izmjena i dopuna Zakona o zaštiti i zdravlju na radu, posebnu pažnju posvetilo ovom sektoru. Takođe, tokom 2018. i 2019. godine, donijeti su i pravilnici kojima se dodatno uređuje ova oblast.

U Zakonu o zaštiti i zdravlju na radu⁷² u članu 9 istaknuto je da, pri izgradnji, rekonstrukciji ili rušenju objekta, izvođač radova mora da izradi plan mjera zaštite, odnosno elaborat o uređenju gradilišta u skladu s posebnim zakonom. Takođe, u članu 22 propisano je da, kada dva ili više poslodavaca istovremeno izvođe radove na istom, odnosno zajedničkom gradilištu, svaki od njih je dužan da organizuje izvođenje radova tako da zaposleni jednog poslodavca pri izvođenju radova ne ugrožavaju zaštitu i zdravlje zaposlenih kod drugih poslodavaca. Ovim članom su obavezani svi poslodavci koji izvođe radove na zajedničkom gradilištu da prije početka radova, zaključe poseban ugovor o organizovanju i sprovođenju mjera zaštite, kao i o međusobnim pravima, obavezama i odgovornostima.

Pravilnikom o mjerama zaštite na radu na privremenim i pokretnim gradilištima⁷³ propisuju se minimalni zahtjevi koje poslodavac treba da ispuni u obezbjeđivanju mjera zaštite i zdravlja na radu prilikom izvođenja radova na privremenim ili pokretnim gradilištima. Pravilnik definiše mjere zaštite i zdravlja na radu, kao i normative pri izvođenju različitih vrsta građevinskih radova.

Pravilnikom o planu mjera zaštite i zdravlja na radu⁷⁴ propisuje se sadržaj plana mjera zaštite i zdravlja na radu koji se izrađuje prilikom izgradnje, rekonstrukcije ili rušenja objekata. Pravilnikom je definisano da se plan mjera sastoji od: opšteg, tekstualnog i grafičkog dijela (situacioni plan koji se, zavisno od veličine gradilišta, izrađuje u razmjeri 1:100 do 1:1000 i, po potrebi, može da sadrži dodatne crteže ili skice koji mogu da budu u drugim razmjerama).

Pravilnikom o uslovima, programu i načinu polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora u fazi izvođenja radova⁷⁵ utvrđuju se uslovi, program i način polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izvođenja radova, kao i visina troškova za polaganje tih ispita.

⁷² Službeni list Crne Gore br. 34/2014 i 44/2018

⁷³ Službeni list Crne Gore br. 20/19 (Ovim pravilnikom implementirana je Direktiva Savjeta 92/57/EEZ od 24. juna 1992. o primjeni minimalnih sigurnosnih i zdravstvenih uslova na privremenim ili pokretnim gradilištima)

⁷⁴ Službeni list Crne Gore br. 38/19

⁷⁵ Službeni list Crne Gore br. 67/18

Poljoprivreda

U međunarodnim istraživanjima je i sektor poljoprivrede prepoznat kao sektor u kome dolazi često do povreda na radu, često i sa smrtnim ishodom, ali sem Pravilnika o posebnim mjerama zaštite na radu u poljoprivredi⁷⁶ iz 1968. godine nema novije regulative. Ovaj pravilnik, donijet prije više od pedeset godina, nastao je za potrebe regulisanja zaštite na radu u velikim poljoprivrednim sistemima koji uglavnom više ne postoje na teritoriji Crne Gore, te u aktuelnoj situaciji, u kojoj dominiraju individualni poljoprivrednici male poljoprivredne organizacije, ima ograničenu mogućnost primjene.

► 24. Mehanizmi za sprečavanje industrijskih katastrofa, zaštitu životne sredine i promociju javne bezbjednosti

Oblast sprečavanja industrijskih katastrofa regulisana je Zakonom o životnoj sredini⁷⁷. Prema članu 39 Zakona operater Seveso postrojenja, odnosno kompleksa u kojem se obavljaju aktivnosti u kojima je prisutna ili može biti prisutna jedna ili više opasnih materija, dužan je da preduzme sve neophodne mjere za sprečavanje hemijskog udesa i ograničavanja uticaja tog udesa na život i zdravlje ljudi i životnu sredinu u cilju stvaranja uslova za upravljanje rizikom. Operater Seveso postrojenja dužan je da Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine dostavi obavještenje i izradi Plan prevencije udesa i u zavisnosti od količina opasnih materija, odnosno stepena rizika od udesa, izradi Izvještaj o bezbjednosti i Plan zaštite od udesa. U članu 40 definisan je sadržaj Plana prevencije udesa, a u članu 41 sadržaj Izvještaja o bezbjednosti i Plana zaštite od udesa. Takođe, prema članu 41 Zakona, saglasnost na Izvještaj o bezbjednosti i Plan zaštite od udesa daje Agencija za zaštitu prirode i životne sredine. Na osnovu člana 41 Zakona donijet je Pravilnik o bližem sadržaju Plana prevencije i Plana zaštite od udesa⁷⁸ u kome je naveden detaljan sadržaj ovih planova. Članom 42 Zakona definisane su zaštitne zone. Prema tom članu zakona u neposrednoj blizini industrijskih postrojenja koja imaju negativan uticaj na zdravlje ljudi i životnu sredinu, planskim dokumentima se utvrđuju zaštitne zone u kojima nije dozvoljena izgradnja stambenih objekata, škola, bolnica, kao i poljoprivredna proizvodnja, u zavisnosti od stepena zagađenja vazduha, vode, tla ili drugih segmenata životne sredine.

76 Službeni list SFRJ br. 34/68

77 Službeni list Crne Gore br. 52/16

78 Službeni list Crne Gore br. 067/16

► 25. Politike i programi ZZNR organizacija poslodavaca i radnika

Politike, programi i aktivnosti u ZZNR od strane organizacija poslodavaca

Prepoznajući značaj ZZNR, Unija poslodavaca Crne Gore učestvovala je u izradi crnogorskog Zakona o ZZNR. Unija poslodavaca Crne Gore je dala značajan doprinos pri izradi Zakona kako bi imali kvalitetan pravni okvir koji će uzeti u obzir značaj bezbjednosti zaposlenih, direktive EU i međunarodne standarde u ovoj oblasti, kao i interese poslodavaca.

Budući da je Unija poslodavaca Crne Gore imala istoriju saradnje i niz realizovanih aktivnosti s UZNRCG, zaključili su Memorandum o razumijevanju. Njihova saradnja se prije svega odnosi na razmjenu stručnih mišljenja u vezi s primjenom propisa u oblasti ZZNR, pružanje stručne pomoći poslodavcima, podsticanje i unapređivanje obrazovanja i razvijanje kulture rada u oblasti ZZNR, obrazovanje poslodavaca i zaposlenih. Kroz zajedničke aktivnosti poput javnih događaja, treninga, konferencija, takođe su poboljšali nivo informisanosti laičke javnosti u Crnoj Gori.

Treba napomenuti da Služba za pravne poslove i socijalni dijalog u Uniji poslodavaca Crne Gore kontinuirano informiše članstvo o pitanjima ZZNR, pružajući pravne savjete poslodavcima u cilju pravilne i adekvatne primjene zakonskih normi Zakona o ZZNR poslodavaca i zaposlenih.

Na veb stranici Unije poslodavaca Crne Gore nalazi se mnoštvo materijala u vezi sa ZZNR, posebno o organizovanju poslovanja u uslovima pandemije Covid-19. Na veb stranici Unije poslodavaca Crne Gore, među publikacijama iz oblasti ZZNR nalaze se:

- » Vodič za poslodavce o upravljanju radnim okruženjem u uslovima epidemije Covid-19, publikovano 2020;
- » Vodič za poslodavce: Rad od kuće kao odgovor na pandemiju Covid-19, publikovano 2020;
- » Plan za održanje kontinuiteta poslovanja u malim i srednjim preduzećima u uslovima pandemije Covid-19, publikovano 2020;
- » Jači socijalni dijalog u zemljama Zapadnog Balkana – u fokusu zaštita, bezbjednost i zdravlje na radnom mjestu, publikovano 2016;
- » Promocija jednakosti i prevencija diskriminacije na radu – Vodič za poslodavce, publikovano 2014;
- » Inspekcijski nadzor – priručnik za poslodavce, publikovano 2011. u saradnji sa MOR-om;
- » Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje lica sa invaliditetom prema međunarodnim standardima i propisima u Crnoj Gori, publikovano 2011;
- » Vodič kroz Zakon o radu – obaveze poslodavaca, publikovano 2010. u saradnji sa MOR-om.

Privredna komora Crne Gore nije na svojim internet stranicama posvetila posebnu pažnju ZZNR u uslovima Covid-19 pandemije. Treba istaći da je Odbor Udruženja građevinarstva i industrije građevinskih materijala na sjednici 26. novembra 2019. godine razmatrao Zakon o zaštiti i zdravlju na radu i zauzeo se za podizanje zaštite na viši nivo. Takođe, Privredna komora Crne Gore organizovala je početkom februara 2020. seminar „Kontrolisanje stresa na radnom mjestu“.

Politike, programi i aktivnosti u ZZNR koje organizuju sindikati

U oblasti ZZNR u Crnoj Gori posebno su aktivna dva sindikata, Savez sindikata Crne Gore i Unija slobodnih sindikata Crne Gore. Obje organizacije učestvovala su u donošenju Zakona o zaštiti i zdravlju na radu. U procesu donošenja Zakona kao posebno dostignuće obje sindikalne organizacije ističu da su se izborile za obavezu poslodavca da imenuje predstavnika zaposlenih za zaštitu i zdravlje na radu. Takođe, sagledavajući integralno njihove aktivnosti, oba sindikata su zabrinuta zbog izloženosti stresu zaposlenih. SSCG ističe da novi oblici zapošljavanja prijete da će radnici morati biti dostupni u svako doba i na svakome mjestu jer nove tehnologije zamagljuju ili brišu tradicionalne granice radnog vremena i prostora. Prema njihovom mišljenju, takav „rad bez granica“ vjerovatno će proizvesti stres i dovesti do izgaranja na radu. Posebno ih brine mogućnost izmještanja tradicionalne odgovornosti poslodavca i prebacivanje odgovornosti za ZZNR na radnike. USSCG se takođe bavila problemima stresa na radu. Predstavnici ove sindikalne organizacije su insistirali da se stres, odnosno sindrom sagorijevanja na poslu, uvrsti u listu profesionalnih bolesti.

Samostalne aktivnosti Saveza sindikata Crne Gore

Prema izjavi nadležnih u SSCG i pored navedenih aktivnosti, oni smatraju da ZZNR do 2018. godine nije imala odgovarajuće mjesto u prioritetnim aktivnostima tog sindikata. Od 2018. ZZNR se nalazi u vrhu agende djelovanja ove centrale, a jedan od prvih zadataka bio je rad na podizanju svijesti i praktičnoj edukaciji članova. U okviru ove aktivnosti SSCG ističe da imaju dva stalna člana mreže Međunarodne konferencije sindikata – Pan Evropskog regionalnog savjeta sa sjedištem u Sarajevu. U saradnji s njima kroz Projekat „Sindikat sindikatu“ (UNION to UNION) i pomoć švedskih sindikata realizovan je prvi u nizu seminara na temu zdravlja i zaštite na radu. Seminar pod nazivom „Znanje o zdravlju i zaštiti na radu kao osnova za bezbjedan rad“ je održan u decembru 2019. godine i bio je posvećen opštim temama iz ove oblasti.

Predstavnici SSCG ističu da je u okviru intenziviranja njihove aktivnosti u oblasti ZZNR potpisan i Memorandum o saradnji s Udruženjem zaštite na radu Crne Gore.

Samostalne aktivnosti Unije slobodnih sindikata Crne Gore

Osim navedenih aktivnosti, USSCG se bori za rješavanje problema nedostatka statističkih podataka o povredama na radu i profesionalnim bolestima. Bez tih podataka, po mišljenju USSCG, imamo pogrešnu predstavu o tome koliko zapravo postoji problema u vezi s povredama na radu i profesionalnim bolestima.

USSCG ističe da se jako zalažu i za osavremenjavanje Pravilnika o utvrđivanju profesionalnih bolesti. Kako aktuelni pravilnik potiče iz 2004. godine i kako u osnovi definiše zatvorenu listu profesionalnih bolesti koja onemogućava lako osavremenjavanje, oni predlažu uvođenje otvorenih ili poluotvorenih listi profesionalnih oboljenja. Navode da, za sada, nijesu naišli na podršku za ovaj predlog kod nadležnih organa.

Ovaj sindikat vidi i problem u neadekvatno riješenom pitanju medicine rada u Crnoj Gori. Navode da, i pored strateških dokumenata koji obavezuju formiranje Zavoda za medicinu rada, Zavod nije osnovan.

Kao i SSCG, i USSCG posebnu pažnju posvećuje edukaciji zaposlenih u oblasti ZZNR.

► 26. Redovne ili tekuće aktivnosti povezane sa ZZNR, uključujući međunarodnu saradnju

U okviru procesa pristupanja EU, Crna Gora je fokusirana na primjenu standarda EU u svim oblastima, uključujući i oblast ZZNR. Potpuna primjena Zakona o radu i Zakona o zaštiti i zdravlju na radu jedan je od uslova za zatvaranje pregovaračkog poglavlja 19 *Socijalna politika i zapošljavanje*. Sinhronizovano s ovom aktivnošću na nacionalnom nivou, sprovodi se Strategija za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2016–2020. s Akcionim planom sprovođenja.

Ove godine, zbog pandemije Covid-19, mnoge planirane obrazovne aktivnosti preusmjerene su na onlajn platforme. Paradoksalno, zbog pandemije, područje ZZNR bilo je u fokusu javnog mnjenja, te je tokom 2020. godine održano mnogo više onlajn seminara i radionica iz oblasti ZZNR nego u prethodnom periodu.

U okviru međunarodne saradnje Ministarstva ekonomskog razvoja, sprovode se redovne aktivnosti s međunarodnim organizacijama EU OSHA, ILO i ESAP (Platforma za zapošljavanje i socijalna pitanja koju finansira Evropska komisija, a sprovodi MOR).

Pored toga, UZNRCG u okviru projekta BalcanOSH održava regionalnu saradnju s udruženjima u regionu.

► 27. Finansijski i budžetski resursi u vezi sa ZZNR (centralni i lokalni nivo)

Na osnovu dostupnih podataka nije bilo moguće cjelovito sagledati finansijske resurse za ZZNR na nacionalnom i nivou lokalnih zajednica. Jedini pouzdani podatak je da je Ministarstvo rada i socijalnog staranja za 2019. godinu izdvojilo 120.000 EUR za programe iz oblasti ZZNR sedam nevladinih organizacija, kao i da je za 2020. godinu izdvojilo sredstva u iznosu od 199.935,00 EUR za projekat „Gradimo zaštitu i zdravlje na radu za XXI vijek!“, kojim su, u sklopu programa promocije ZZNR, investirali u 11 projekata nevladinih organizacija.

► 28. Analiza nedostataka u postojećem nacionalnom sistemu ZZNR i preporuke za oblasti koje bi trebalo uključiti u Nacionalni program ZZNR

Oblast propisa

Zakonodavni okvir ZZNR Crne Gore, Zakon o ZZNR i Zakon o radu, je zasnovan na Konvencijama MOR-a, Međunarodnim standardima, EU direktivama i potrebama Crne Gore u ovoj oblasti. Ipak, budući da zakonodavstvo iz oblasti ZZNR nije u potpunosti harmonizovano s EU direktivama, ima prostora za dalje unapređenje ove legislative. Na primjer, treba razmisliti o terminu radnih mjesta s posebnim uslovima na radu (član 21). U Zakonu su ova radna mjesta definisana kao radna mjesta na koja mogu biti raspoređeni i obavljati poslove tih radnih mjesta samo zaposleni koji, pored opštih uslova za zasnivanje radnog odnosa, ispunjavaju i posebne uslove u pogledu pola, godina života, školske spreme, stručne osposobljenosti, zdravstvenog stanja i psihičkih sposobnosti. U osnovi, definisanje radnih mjesta s posebnim uslovima rada je dobro rješenje jer savremeni koncept radnih mjesta s povećanim rizikom ne uključuje posebne zahtjeve. Međutim, sagledavajući i Pravilnik o poslovima s posebnim uslovima rada i uslovima koje treba da ispuni zaposleni za rad na tim poslovima, stiče se utisak da u regulativi postoji preklapanje pojmova radnih mjesta s povećanim rizikom i radnih mjesta s posebnim uslovima na radu. Takođe, treba istaći da bi nekome član 21 Zakona mogao djelovati diskriminatorno jer sadrži ograničenja za zapošljavanje na radnim mjestima s posebnim uslovima na radu koja su u vezi s polom, godinama života, zdravstvenim stanjem i psihičkim sposobnostima. Međutim, već pomenuti pravilnik o poslovima s posebnim uslovima rada, na nediskriminatoran način reguliše ova ograničenja. Član 21 Zakona bi uz minimalnu korekciju mogao biti u skladu sa standardima MOR-a i EU.

Podzakonski akti, donijeti poslije 2014, su takođe u skladu sa EU standardima. Međutim, u primjeni ima 17 pravilnika koji potiču iz bivše Jugoslavije, starih i po 70 godina, čija je promjenljivost upitna (njihova lista je prikazana u prvom poglavlju Profila „Pravilnici koji se odnose na sektore porijeklom iz SFRJ i SRCG koji su još u upotrebi“). Takođe, trebalo bi razmotriti dalju primjenu i potrebu za njihovim osavremenjavanjem, sljedeća tri pravilnika:

1. Pravilnik o zaštiti na radu pri utovaru i istovaru tereta (*Službeni list SRCG*, br. 13/88);
2. Pravilnik o obezbjeđenju sredstava, ishrane i prevoza radnika od mjesta smještaja do mjesta rada i nazad (*Službeni list SRCG*, br. 5/86);
3. Pravilnik o opštim mjerama zaštite na radu od opasnog dejstva električne struje u objektima namijenjenim za rad u radnim prostorijama i na radilištima (*Službeni list SRCG*, br. 6/86).

U grupi pravilnika kojima je potrebna modernizacija su i sljedeći pravilnici koji regulišu dio koji se odnosi na rad medicine rada:

1. Pravilnik o opremi i postupku za pružanje prve pomoći i organizovanju službe spašavanja u slučaju nezgode na radu (*Službeni list SFRJ*, br. 21/71);
2. Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 18/93);
3. Pravilnik o utvrđivanju profesionalnih bolesti (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 66/04).

Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu bi trebalo usaglasiti s preporukama European Statistics of Accident at Work i urediti izvještaj na način koji omogućava statističko praćenje povreda na radu. Pravilnik o utvrđivanju profesionalnih bolesti bi trebalo temeljno preraditi. Naime, Pravilnik, sem liste profesionalnih bolesti, ne sadrži postupak utvrđivanja profesionalnih bolesti, niti je to uređeno na drugom mjestu. Ne određuje ko ima pravo da utvrdi profesionalnu bolest, postupak prijave profesionalne bolesti. Pravilnik ne sadrži ni mogućnost žalbe strane koja smatra da je oštećena. Takođe, lista profesionalnih bolesti je zatvorena, a preporuke EU⁷⁹ su da je potrebno omogućiti i utvrđivanje kao profesionalne bolesti i bolest koja se ne nalazi na listi kroz, takozvani, „otvoreni dio liste“.

Nacionalno tripartitno savetodavno tijelo za ZZNR

Kako u Crnoj Gori ne postoji nacionalni savjet za zaštitu i zdravlje na radu kao zasebno tijelo, potrebno je razmisliti o mogućnosti formiranja takvog tijela. Preporučuje se da ono bude zasnovano na načelima tripartitnosti uz uključivanje eksperata iz oblasti ZZNR. Takvo tijelo bi moglo da značajno utiče na unapređenje ZZNR u Crnoj Gori.

Informacije i savjetodavne usluge o ZZNR

Informacije iz oblasti ZZNR su, tradicionalno, nedovoljno zastupljene u društvu. Na državnom nivou, u Crnoj Gori, informisanje i savjetovanje iz oblasti ZZNR je zadatak Direktorata za rad i zapošljavanje – Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu. Na internet stranici Ministarstva rada i socijalnog staranja, a sada i Ministarstva ekonomskog razvoja u dijelu koji se odnosi na aktivnosti Direktorata postoje informacije o radu Direkcije, ali su sadržaji u vezi sa stručnim dijelom oblasti ZZNR limitirani.

Edukacija iz oblasti zaštite i zdravlja na radu

Edukacija zaposlenih iz oblasti ZZNR je dobro definisana u propisima Crne Gore. Međutim, u obrazovnom sistemu Crne Gore nedostaje edukacija iz ove oblasti na svim nivoima. U srednjim stručnim školama, ne posvećuje se dovoljno pažnje edukaciji iz oblasti ZZNR. Na univerzitetima u Crnoj Gori ne postoji niti jedan specifični program koji bi vodio sticanju zvanja iz oblasti ZZNR. Predlaže se uvođenje samostalnog predmeta iz oblasti ZZNR u nastavu u srednjim stručnim školama. Imajući u vidu limitirane potrebe za visokoobrazovanim kadrom u oblasti ZZNR, trebalo bi razmisliti o pokretanju specijalističkih akademskih programa ili master programa iz oblasti ZZNR.

Medicina rada

Na osnovu analize situacije u oblasti medicine rada uočen je problem da jedan dio specijalista medicine rada radi kao porodični ljekar tokom dijela dana, a da drugi dio dana rade kao specijalisti medicine rada. Djelokrug rada specijaliste medicine rada u Crnoj Gori je prilično sužen u odnosu na njihove kolege u EU. Naime, u Crnoj Gori, ljekar medicine rada gotovo da ne posjećuje radno mjesto. Najveći dio svog radnog vremena provodi u ordinaciji. Sem pregleda zaposlenih, drugi aspekti preventivne djelatnosti su zanemareni. Jedan dio propisa po kojima se obavlja rad specijaliste medicine rada je zastario. Planirano osnivanje Zavoda za medicinu rada Crne Gore kasni tako da ne postoji stručno tijelo koje bi bilo nadležno da radi na unapređenju aktivnosti specijaliste medicine rada, definisanju modernih pravilnika koji bi unaprijedili rad specijaliste medicine rada u Crnoj Gori. Takođe, registrovana je nepovoljna starosna struktura specijalista medicine rada koja zahtijeva hitno podmlađivanje ove službe.

Istraživački rad

U Crnoj Gori nema posebnih fondova koji bi stimulisali istraživački rad u oblasti ZZNR. U odsustvu finansiranja naučnoistraživačkih aktivnosti u oblasti ZZNR Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu je svoje aktivnosti preusmjerio na pružanje komercijalnih usluga poslodavcima. Bilo bi poželjno da Ministarstvo ekonomskog razvoja planira u svom budžetu makar minimalna sredstva kako bi se pokrenula istraživanja u ovoj oblasti.

Mehanizmi za prikupljanje i analizu podataka o povredama na radu, profesionalnim bolestima

Možda je najslabiji dio sistema ZZNR u Crnoj Gori prikupljanje i analiza podataka o povredama na radu i profesionalnim bolestima. Prikupljanje podataka zasnovano je na zastarjelim pravilnicima. Ne postoji definisana ustanova koja bi trebalo da utvrdi profesionalno oboljenje u Crnoj Gori, kao ni obrazac za prijavu profesionalnog oboljenja. Uređivanje ove oblasti je prioritetno u procesu pristupanja Crne Gore EU.

Podrška za radnike zaposlene kod manjih poslodavaca

U narednom periodu bi trebalo razmisliti o uvođenju podrške za poslodavce i zaposlene u mikro, malim i srednjim preduzećima, kao i samozaposlenima kako bi im se obezbijedili što bezbjedniji i zdraviji uslovi rada. Ova podrška ne mora da bude materijalna, značajno bi bilo i publikovanje uputstava i informatora kako bi se unaprijedila svijest o ZZNR.

Akcije na obrazovanju i podizanju svijesti o unapređenju preventivne kulture zaštite i zdravlja, uključujući promotivne inicijative

Imajući u vidu nedovoljnu zastupljenost oblasti ZZNR u medijima Crne Gore, uvođenje Nacionalnog dana zaštite i zdravlja na radu, kao i pokretanje nacionalne nagrade za izuzetne rezultate u oblasti zaštite i zdravlja na radu bi u velikoj mjeri doprinijelo vidljivosti ove oblasti. Po uspostavljanju sistema registracije povreda na radu u Crnoj Gori trebalo bi razmotriti mogućnost dnevnog informisanja medija o broju povreda na radu tokom prethodnog dana kako bi se dodatno skrenula pažnja na značaj preventive u oblasti ZZNR.

Zaključak o prioritetima

Na osnovu iznijetih, uočenih nedostataka svakako je najurgentnije urediti oblast povreda na radu i profesionalnih bolesti. Uređivanje ove oblasti povezano je i s uređivanjem medicine rada jer bez unapređenja i osavremenjavanja rada službi medicine rada neće biti moguće urediti oblast profesionalnih bolesti. Među prioritetima svakako bi trebalo da se nađe i uvođenje edukacije iz oblasti ZZNR u srednje stručne škole jer taj proces zahtijeva dosta vremena.

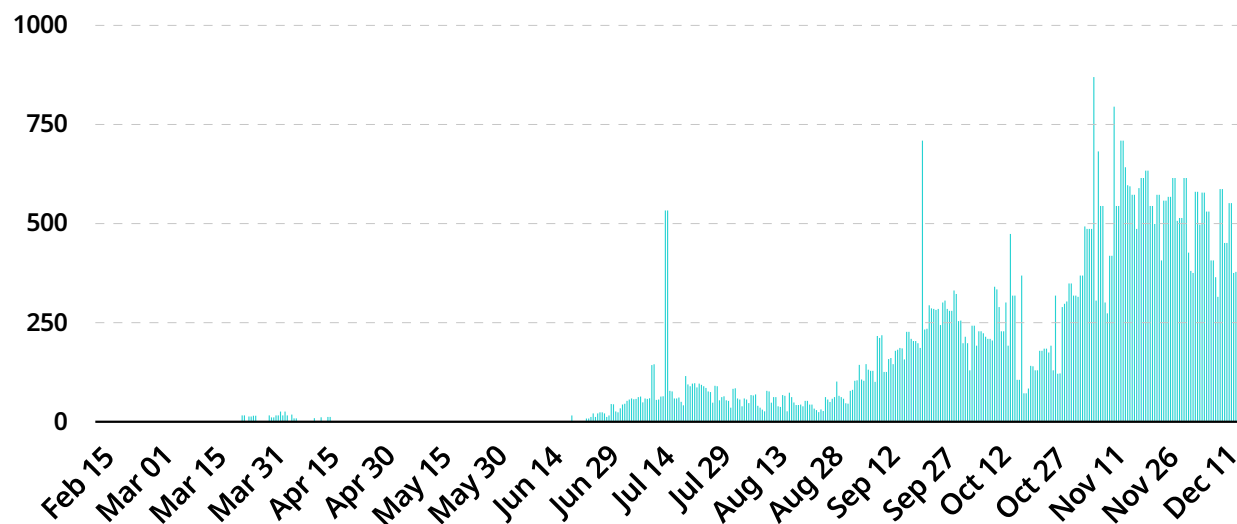
► 29. Posebni dio o Covid-19

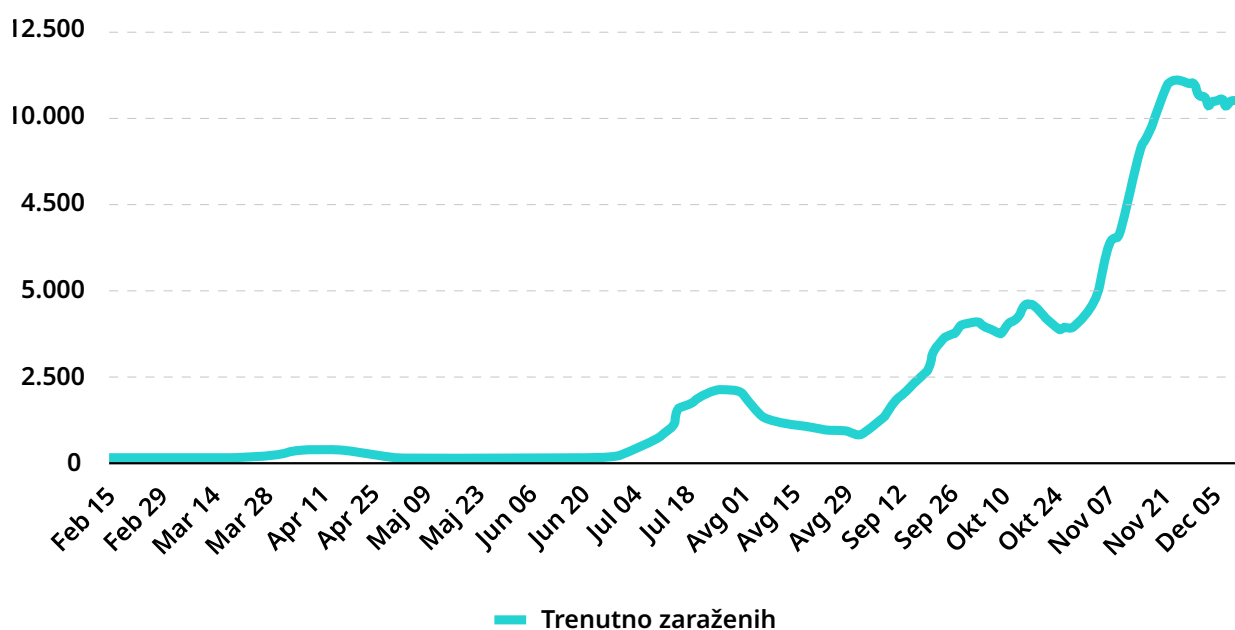
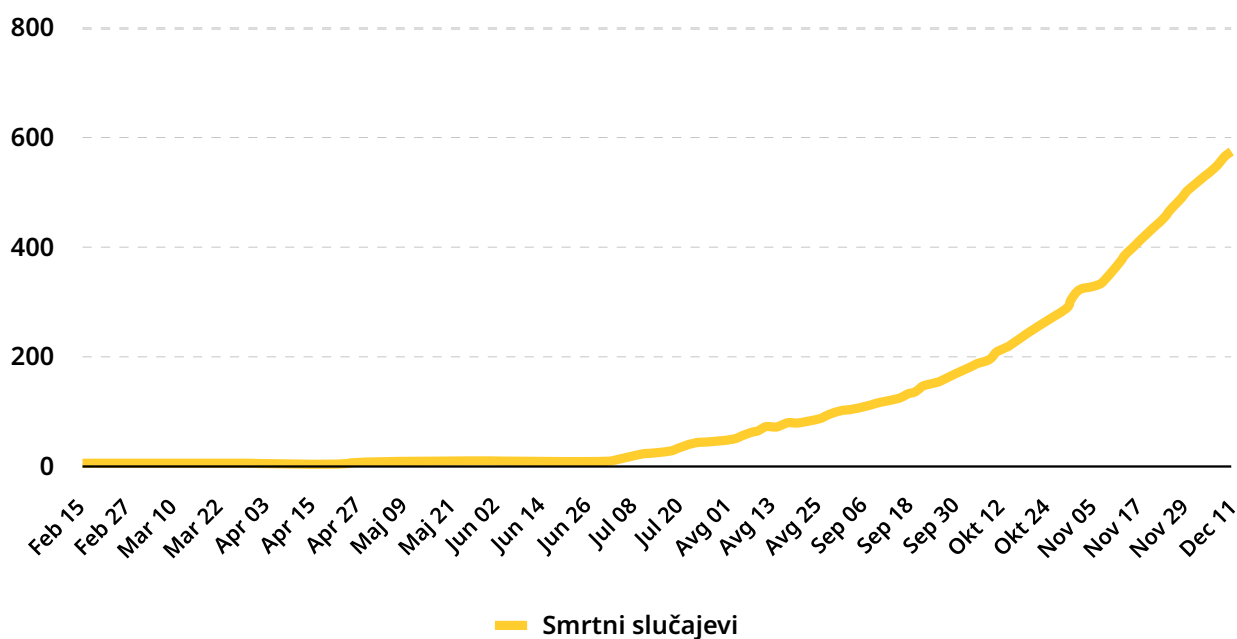
Kratak rezime situacije

Crna Gora je borbu protiv Covid-19 započela na početku pandemije. Formirano je Nacionalno koordinaciono tijelo za zarazne bolesti koje je borbu započelo primjenom radikalnih mjera. Zatvorene su granice Crne Gore, ograničeno je kretanje između gradova i preduzet je čitav niz mjera kako bi se spriječilo širenje Covid-19 infekcije. Navedene mjere rezultirale su da je epidemija koja je počela 17. 3. 2020. registrovanjem dva slučaja već krajem aprila zaustavljena. U periodu od kraja aprila do gotovo sredine juna nijesu registrovani novi slučajevi. Međutim, postepenim otvaranjem Crne Gore zbog turističke sezone i ublažavanjem mjera tokom jula i avgusta dolazi do umjerenog porasta broja zaraženih i oboljelih, da bi sredinom septembra došlo do naglog porasta broja zaraženih koji se održava do sredine decembra. Do 13. 12. 2020. registrovano je 41.426 oboljelih i 582 preminula.

Na grafikonu 29.1. prikazano je kretanje incidence slučajeva Covid-19 u Crnoj Gori, na grafikonu 29.2. kretanje broja oboljelih, a na grafikonu 29.3. broj smrtnih slučajeva.

Grafikon 29.1. Kretanje incidence slučajeva Covid-19 u Crnoj Gori

Grafikon 29.2. Kretanje broja oboljelih od Covid-19 u Crnoj Gori**Grafikon 29.3. Kretanje broja smrtnih slučajeva kod oboljelih od Covid-19 u Crnoj Gori**

Preduzete zdravstvene mjere (zaključavanje, radni aranžman, socijalno udaljšavanje), aranžman za sumnjive i potvrđene slućajeve Covid-19)

Kao što je već istaknuto u rezimeu, Nacionalno koordinaciono tijelo za zarazne bolesti je u saradnji s Vladom Crne Gore preduzelo veliki broj mjera u prevenciji Covid-19. Zatvorene su granice Crne Gore, ogranićeno je kretanje između gradova, ogranićen rad ugostiteljskih objekata, uvođen je policijski čas. Policijski čas je radnim danima bio od 19 časova, kasnije pomjeren na 23 časa, do jutra u 5 časova. Policijski čas je postojao i vikendom, petkom od 19 časova do ponedjeljka u 5. Tokom prvog talasa Covid-19 za građane Crne Gore koji su dolazili iz inostranstva uvedene su posebne mjere u zavisnosti od države iz koje dolaze i Covid-19 stanja te države. Mjere su varirale od negativnog PCR testa, kućne izolacije do petnaestodnevnog karantina. Paralelno s tim mjerama uvedena je obaveza nošenja maski, prvo u zatvorenom prostoru, a u posljednjem talasu i na otvorenom. Uvedena su različita ogranićenja u vezi s proslavama i drugim porodićnim manifestacijama uključujući i ogranićenje broja prisutnih na sahranama.

U slućaju potvrđenih Covid-19 slućajeva u zavisnosti od klinićke slike, pacijenti su ili hospitalizovani ili im je nalogana samoizolacija uz nadzor. Izolacija je u početku trajala 28 dana, a s porastom broja informacija o koroni taj period je skraćivan i/ili povezivan s negativnim testovima na Covid-19.

U slućaju sumnje na postojanje Covid-19 (obolio ćlan porodice, kontakt s oboljelim i drugim slićnim situacijama), naložene su mjere samoizolacije. Treba istaći da je epidemiološka slućba bila veoma aktivna u praćenju kontakata oboljelih i nalaganju mjera samoizolacije. Osobe kojima je naložena samoizolacija su kontrolisane.

U radnim organizacijama je uveden rad od kuće na svim mjestima na kojima je to moguće. Kako bi se sprijećilo zaražavanje zaposlenih i oćuvalo funkcionisanje vitalnih sistema, Nacionalno koordinaciono tijelo je propisalo niz preventivnih mjera. U saradnji s Unijom poslodavaca i Udruženjem za zaštitu na radu napravljeno je više uputstava za primjenu preventivnih mjera kod poslodavaca. Mjere su uključivale obavezu:

- » Distance od najmanje dva metra;
- » Nošenja maski;
- » Postavljanja dezinfekcionih sredstava na ulaze;
- » Dezinfikovanja ruku pri ulasku;
- » Provjetravanja prostorija prije i poslije rada;
- » Dezinfekcija radnih površina;
- » Dezinfekcija kvaka i ostalih elemenata mobilijara;
- » Postavljanja pregrada (na kojima je to moguće);
- » Beskontaknog plaćanja gde god je to moguće.

U trgovinama uvedena je maksimalna gustina potrošaća (1 potrošać na 10 m²), obavezna fizićka udaljenost od minimalno 2 m, obaveza dostupnosti sredstva za dezinfekciju na ulazu u objekat i obaveza dezinfekcije ruku pri ulasku u trgovinu.

Uvedena su ograničenja u gradskom saobraćaju pored dezinfekcije pri ulasku u prevozno sredstvo i obaveze nošenja maski, uvedena je restrikcija da je moguće prevoziti samo putnike koji sjede, naloženo je postavljanje paravana kojim bi se vozač izolovao od putnika i naložena je dezinfekcija svih djelova koje putnici dodiruju.

Mjere prevencije i ublažavanja od strane različitih vrsta radnika, uključujući zdravstvene radnike i drugih neophodnih radnika

Zdravstveni radnici, naročito oni koji su angažovani na liječenju oboljelih od Covid-19, su posebno zaštićeni. Pored skafandera, rukavica i maski imaju i obavezu nošenja vizira. Treba istaći da su iste mjere primijenjene i na zdravstvene saradnike koji na bilo koji način dolaze u kontakt s oboljelima od Covid-19 (vozači, čistačice, majstori).

Komunikacija

Nacionalno koordinaciono tijelo je izuzetnu pažnju posvetilo komunikaciji s javnošću, pravovremenom i transparentnom informisanju. Na internet stranici Instituta za javno zdravlje Crne Gore nalazi se dosta materijala o mjerama prevencije, o broju oboljelih i preminulih, kao i postupci za slučaj sumnje i/ili obolijevanja od Covid-19.

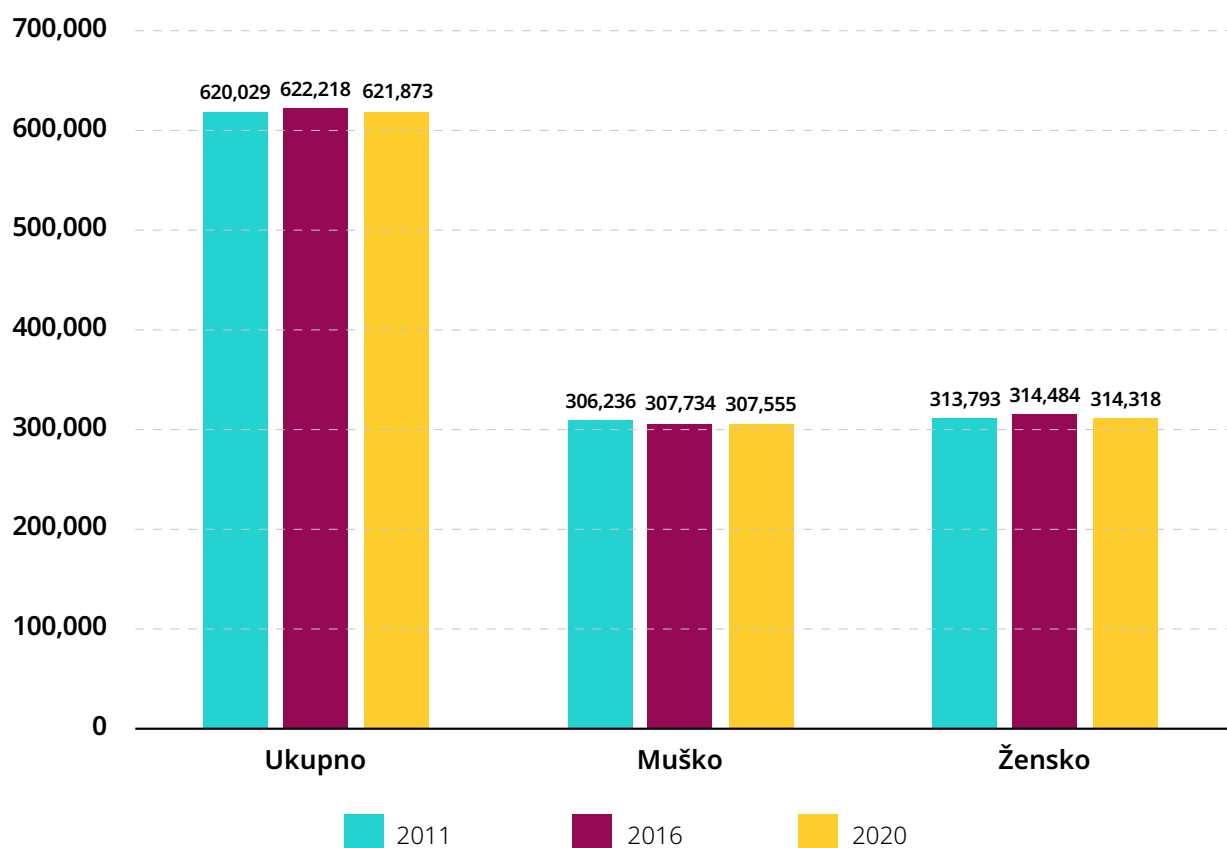
Treba istaći da su i druge ustanove, preduzeća i nevladine organizacije na vidnim mjestima i internet stranicama istakle uputstva za prevenciju Covid-19.

► 30. Aneks 1: Podaci o demografiji, pismenosti, ekonomiji i zaposlenosti

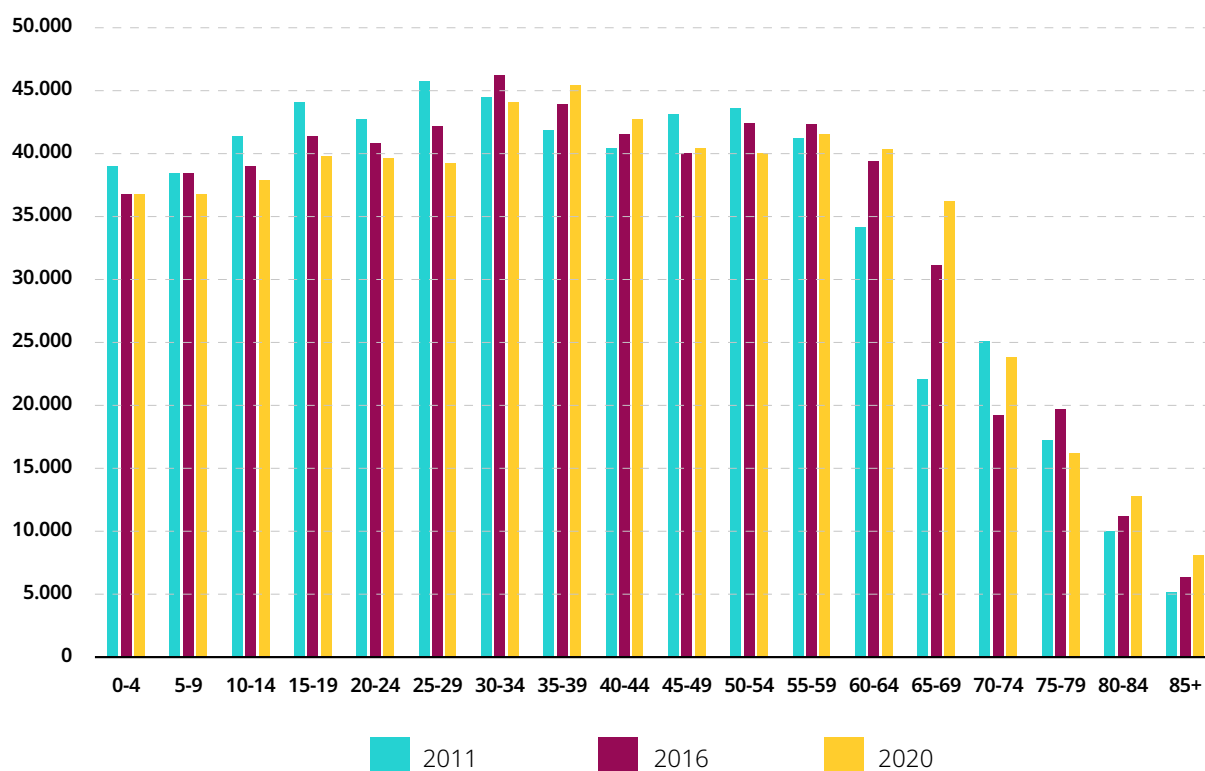
Crna Gora se nalazi u središtu jugoistočne Evrope, okružena zemljama bivše Jugoslavije. Jugoistočno se graniči s Albanijom, a preko Jadranskog mora graniči se s Italijom. Glavni, a ujedno i najveći grad je Podgorica, dok Cetinje ima status prijestonice. Teritorija Crne Gore zauzima približno 13.812 km²

Prema podacima iz popisa 2011. godine Crna Gora je imala 620.029 stanovnika (313.793 osoba ženskog pola i 306.236 muškog pola). Prema procjenama Monstata za 2016. i 2020. godinu broj stanovnika je blago porastao u odnosu na rezultate popisa. Odnos broja stanovnika ženskog i muškog pola se nije izmijenio (grafikon 30.1).

Grafikon 30.1. Ukupan broj stanovnika i distribucija po polu u 2011, 2016. i 2020. godini

Analizirajući starosnu distribuciju stanovnika u 2011, 2016. i 2020. godini uočava se blagi porast učešća starijih kategorija stanovništva. Broj djece (0 do 17 godina) u Crnoj Gori sredinom 2019. godine je 135.533 ili 21,8% od ukupnog broja stanovnika. Radno sposobno stanovništvo ili stanovništvo staro od 15 do 64 godine čini 66,7% od ukupnog broja stanovnika što je 414.768 stanovnika. Stanovništvo starosti 65 i više godina čini 15,4% od ukupnog broja stanovnika što je 95.643 stanovnika (grafikon 30.2).

Grafikon 30.2. Starosna distribucija stanovnika 2011, 2016. i 2020. godine

Na osnovu podataka MONSTAT-a, osnovne demografske karakteristike stanovništva ukazuju da postoji blagi pad nataliteta, porast mortaliteta i sljedstveni pad prirodnog priraštaja. Takođe, nepovoljan je podatak u porastu broja razvoda. Iako je u 2019. došlo do blagog porasta smrti odojčadi, generalno postoji trend pada ove stope, kao i stope smrtnosti djece ispod 5 godina. Očekivana dužina života je 76,7 godina i, kao u većini populacija, očekivana dužina života žena je duža nego muškaraca (tabela 30.1).

Prema podacima iz popisa 2011. godine 8.149 (1,4%) stanovnika Crne Gore je nepismeno. Najveći broj nepismenih je u grupaciji starijih od 70 godina, njih 4.385. Podaci o obrazovanju iz popisa 2011. godine ukazuju da je 11.324 stanovnika starijih od 15 godina bez obrazovanja. Ako tom broju dodamo još 36.783 stanovnika s nepotpunom osnovnom školom, proizilazi da 48.107 stanovnika nema završenu osnovnu školu. Najveći broj stanovnika ima završenu srednju školu 260.277, a skoro 12% stanovnika starijih od 15 godina ima stečen stepen univerzitetskog obrazovanja. Treba istaći da kod stanovnika sa stečenim stepenom univerzitetskog obrazovanja ne postoji disproporcija prema polu koja je veoma izražena kod stanovnika s nepotpunom osnovnom školom. U ovoj grupi od 48.107 stanovnika njih 35.993 su ženskog pola (tabela 30.2).

Prema podacima iz ankete radne snage 2020. godine došlo je do drastičnog pada broja osoba bez završene osnovne škole u odnosu na popis iz 2011. godine. U 2020. godini u ovoj kategoriji bilo je 18.700 stanovnika, a 2011. bilo preko 48.000. Takođe, porastao je i broj osoba s nekim stepenom visokoškolskog obrazovanja, te je 2020. preko 88.000 (18%) stanovnika Crne Gore imalo ovaj stepen obrazovanja naspram 59.773 (12%) u 2011. Treba istaći da, prema podacima MONSTAT-a za 2020. godinu, više osoba ženskog pola ima ovaj stepen edukacije nego osoba muškog pola (tabela 30.3).

Tabela 30.1. Osnovne demografske karakteristike stanovništva 2014–2019. godina

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Stopa						
<i>Nataliteta</i>	12,1	11,9	12,2	11,9	11,7	11,6
<i>Mortaliteta</i>	9,7	10,2	10,4	10,5	10,5	10,6
<i>Prirodnog priraštaja</i>	2,4	1,7	1,8	1,4	1,2	1,0
<i>Razvoda</i>	0,9	0,9	1,1	1,2	1,4	1,4
Smrti odojčadi na 1000 živorođenih	4,9	2,2	3,4	1,3	1,7	2,4
Smrtnosti djece ispod 5 godina	5,7	3,1	3,8	2,7	2,9	3,6
Vitalni indeks živorođenih na 100 umrlih	125,2	116,7	117,1	113,9	111,7	109,5
Očekivana dužina života						
<i>Ukupno</i>	76,4	76,5	76,6	76,7	77,0	76,7
<i>Muško</i>	73,9	74,7	74,2	74,1	75,3	74,0
<i>Žensko</i>	78,9	78,6	79,0	79,4	80,6	79,5
Ukupna stopa fertiliteta	1,8	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8

Tabela 30.2. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po polu (Popis 2011)

		Ukupno	Muško	Žensko
		501.278	244.470	256.808
Bez odgovora		2.536	1.329	1.207
Bez škole		11.324	2.171	9.153
Osnovna škola	Nepotpuna osnovna škola	36.783	9.943	26.840
	Osnovna škola	104.415	46.973	57.442
Srednja škola		260.277	139.389	120.888
Visoko obrazovanje prema starom sistemu obrazovanja	Viša škola i prvi stepen fakulteta	26.170	15.035	11.135
	Visoka škola, fakultet/akademija	49.469	24.748	24.721
	Postdiplomske magistarske studije	3.000	1.571	1.429
	Doktorat	964	710	254
Visoko obrazovanje prema novom sistemu obrazovanja – Bolonjska deklaracija	Osnovne akademske studije	2.756	1.174	1.582
	Osnovne primijenjene studije	1.343	649	694
	Postdiplomske specijalističke studije	1.528	504	1.024
	Postdiplomske magistarske studije	713	274	439

Tabela 30.3. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po polu (2020)

	Ukupno (u hiljadama)	Muško (u hiljad- ama)	Žensko (u hiljadama)
	500,9	246,2	254,6
Bez škole i nepotpuna osnovna škola	18,7	4,6	14,2
Osnovna škola	88,2	37,9	50,3
Stručno obrazovanje nakon osnovne škole	62,6	39,1	23,5
Srednje opšte obrazovanje	39,2	15,6	23,6
Srednje stručne škole	187,4	102,4	85,0
Više i visoko stručno obrazovanje	104,7	46,6	58,1
od toga			
Više stručno obrazovanje	16,1	(6.9)	9,1
Fakultet, akademija ili visoka škola, doktori i magistri nauka	88,7	39,7	49,0

Najveći broj zaposlenih u Crnoj Gori angažovan je u sektoru trgovine, zatim u državnoj upravi i turizmu. Poređenjem zastupljenosti polova u različitim sektorima, pored očekivane dominacije muškog pola u sektoru građevine i rudarstva, treba istaći da u sektoru stručne, naučne i tehničke djelatnosti dominiraju osobe ženskog pola. Tabela 30.4. prikazuje distribuciju zaposlenih u Crnoj Gori prema sektoru djelatnosti i polu (podaci MONSTAT-a za 2020). Nezaposlenost je dugi niz godina predstavljala značajan problem u Crnoj Gori. Osamostaljivanjem Crne Gore i napretkom u EU integracijama došlo je do značajnog pada nezaposlenosti. U 2005. godini stopa nezaposlenosti iznosila je 30,3 da bi u 2018, 2019. i 2020. pala na 15,1–15,2%. Treba istaći da je stopa nezaposlenih žena u 2005. godini bila značajno veća nego stopa nezaposlenih muškaraca. U 2018. i 2020. godini stope nezaposlenosti kod muškaraca i žena su izjednačene. (tabela 30.5)

Tabela 30.4. Zaposleni prema sektoru djelatnosti i polu (2020)

	1000		
	Ukupno	Muškarci	Žene
Ukupno	226,6	125,2	101,4
Poljoprivredna djelatnost ⁸⁰	18,8	12,0	6,8
Nepoljoprivredna djelatnost	40,1	33,2	6,9
Vađenje ruda i kamena	1,7	1,7	.
Prerađivačka djelatnost	13,0	8,6	4,5
Snabdijevanje el. energijom, gasom, parom i klimatizacija	2,5	2,0	.
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama	4,5	4,1	.

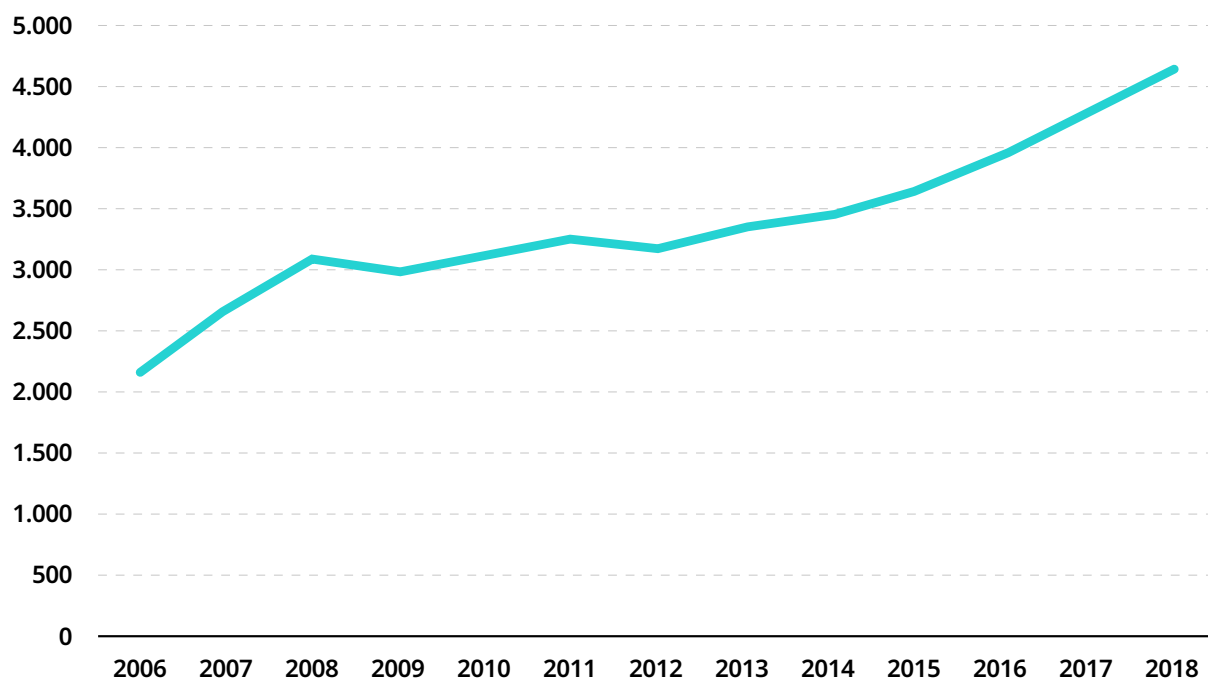
Građevinarstvo	18,3	16,8	.
Uslužne djelatnosti	167,7	80,0	87,7
Trgovina na veliko i malo, opravka	43,3	19,8	23,4
Saobraćaj, skladištenje i veze	12,5	9,8	2,7
Usluge smještaja i ishrane	16,5	9,0	7,5
Informisanje i komunikacije	5,1	2,4	2,7
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	3,7	1,8	1,9
Poslovi s nekretninama	.	.	.
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	13,8	4,0	9,8
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	10,9	7,9	3,0
Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje	19,9	11,5	8,4
Obrazovanje	14,3	3,6	10,7
Zdravstvena i socijalna zaštita	13,0	4,0	9,0
Umjetnost, zabava i rekreacija	6,2	3,2	3,0
Ostale uslužne djelatnosti ⁸¹	7,3	3,0	4,3

Tabela 30.5. Broj i stopa nezaposlenih prema polu 2005–2020.

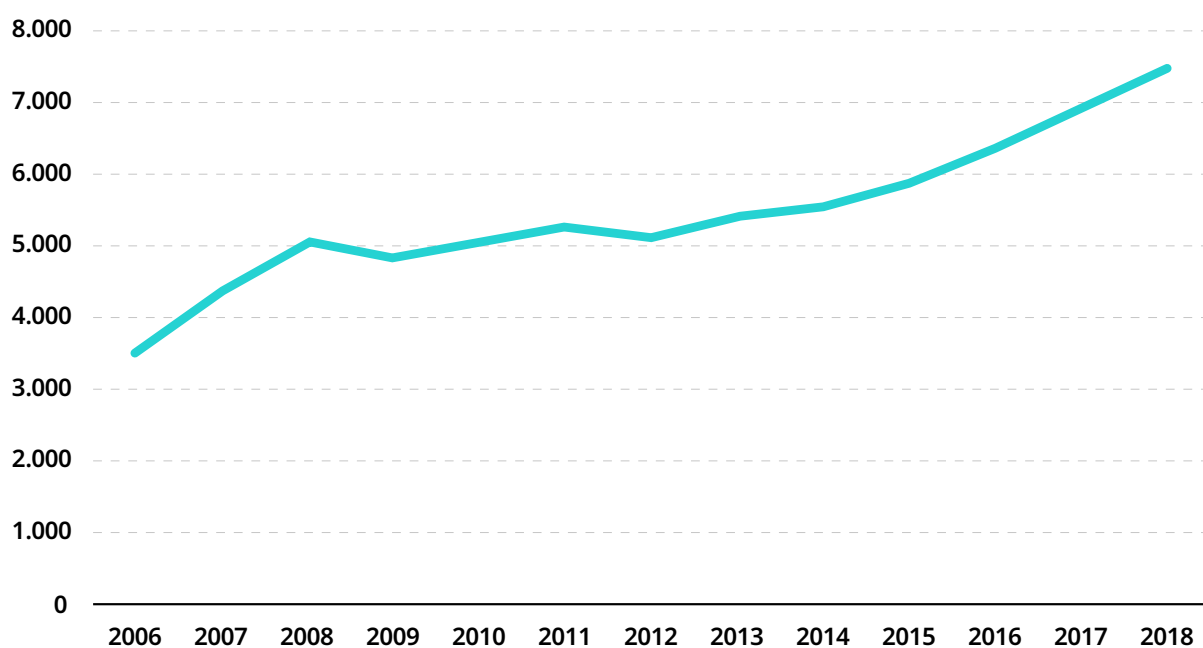
Godina, kvartal	Nezaposleni			Stopa nezaposlenosti		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
	u hiljadama			u %		
2005.	77,8	37,4	40,3	30,3	26,2	35,5
2006.	74,8	41,2	33,6	29,6	29,1	30,1
2007.	51,1	27,0	24,0	19,4	18,1	20,9
2008.	44,8	24,0	20,8	16,8	15,9	17,9
2009.	50,4	26,9	23,5	19,1	18,0	20,4
2010.	51,3	27,8	23,5	19,7	18,9	20,7
2011.	48,1	26,5	21,6	19,7	19,5	20,0
2012.	49,4	26,8	22,6	19,7	19,3	20,3
2013.	48,9	27,8	21,1	19,5	20,0	18,8
2014.	47,5	25,9	21,6	18,0	17,8	18,2
2015.	47,2	26,0	21,1	17,6	17,7	17,3
2016.	48,3	27,5	20,8	17,7	18,2	17,1
2017.	43,9	23,4	20,6	16,1	15,4	17,0
2018.	42,5	23,9	18,5	15,2	15,2	15,1
2019.	43,4	23,5	20,0	15,1	14,7	15,7
II kvartal 2020.	40,7	22,4	18,4	15,2	15,2	15,4

Kao što je već istaknuto, kod nezaposlenosti, osamostaljivanjem Crne Gore i napretkom u EU integracijama došlo je do značajnog porasta ekonomskih aktivnosti i to je rezultovalo gotovo kontinuiranim rastom BDP-a. Da, izuzetkom perioda svjetske ekonomske krize 2008. i 2009. godine, Crna Gora bilježi gotovo kontinuirani rast BDP-a, vidi se na grafikonu 30.3. Rast BDP-a prati rast BDP-a izražen po glavi stanovnika. (grafikon 30.4)

Grafikon 30.3. Bruto domaći proizvod u milionima EUR

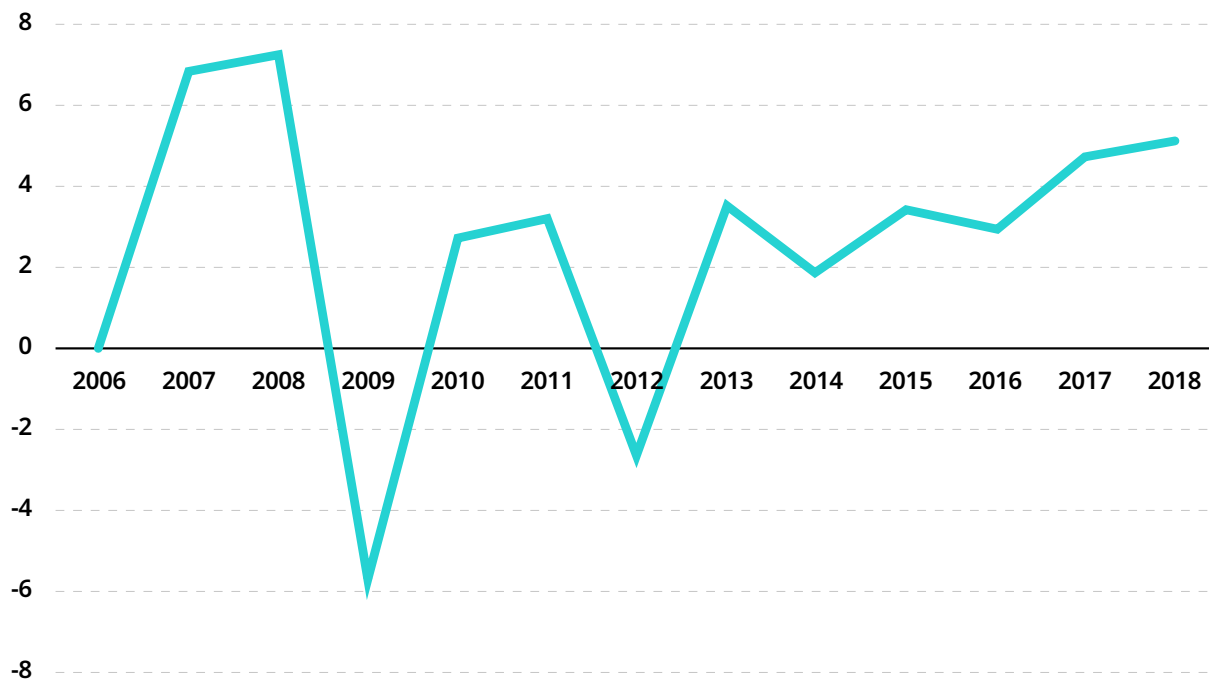

Grafikon 30.4. Bruto domaći proizvod po stanovniku (EUR)

Na grafikonu 30.5. prikazan je realni rast BDP-a u procentima i iz njega se sagledava da Crna Gora, izuzev u periodu svjetske ekonomske krize i 2012. godine, svake godine ostvaruje impresivne ekonomske rezultate. U pojedinim godinama realni rast BDP-a dostizao je i premašivao 7%.

Grafikon 30.5. Realni rast BDP-a (%)

Analizirajući strukturu bruto dodate vrijednosti za period 2006–2018. uočava se kontinuirani pad učešća sektora poljoprivrede, ribarstva i šumarstva, kao i sektora vađenja rude i kamena. Nasuprot tom trendu je trend rasta učešća sektora smještaja i ishrane koji je od 3% u 2006. dostigao 7,5% (2017) i 7,3% (2018). Rast se biljeleži u sektoru trgovine i uslužnih djelatnosti (tabela 30.6. i tabela 30.7).

Tabela 30.6. Struktura bruto dodate vrijednosti u % 2006–2012.

KD	Klasifikacija djelatnosti	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8,2	7,2	7,4	8,3	7,7	8,1	7,5
B	Vađenje rude i kamena	1,3	1,2	1,2	0,7	1,2	1,1	1,1
C	Prerađivačka industrija	7,8	5,1	5,1	4,5	4,6	5,0	4,1
D	Snabdijevanje električnom energijom	3,6	3,7	3,2	4,9	4,6	2,0	2,9
E	Snabdijevanje vodom	1,5	1,2	1,8	1,7	1,8	2,1	2,2
F	Građevinarstvo	3,5	5,8	6,4	5,5	4,9	4,9	4,6
G	Trgovina na veliko i malo	10,8	13,1	12,2	11,9	11,2	12,0	12,2
H	Saobraćaj i skladištenje	4,6	4,2	4,0	4,5	4,6	4,6	4,1
I	Usluge smještaja	3,0	4,4	4,3	5,1	5,1	6,6	6,8
J	Informisanje i komunikacija	5,8	5,3	5,8	5,4	5,7	5,1	4,9
K	Finansijske djelatnosti i osiguranje	3,0	3,8	3,8	3,9	4,4	4,4	4,1

[illegible]

Tabela 30.7. Struktura bruto dodate vrijednosti u % 2013–2018.

KD	Klasifikacija djelatnosti	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8,0	8,1	8,1	7,5	6,9	6,7
B	Vađenje rude i kamena	1,1	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1
C	Prerađivačka industrija	4,0	3,9	4,1	3,7	3,8	4,0
D	Snabdijevanje električnom energijom	4,7	4,0	3,5	3,6	2,3	3,5
E	Snabdijevanje vodom	2,0	1,8	1,9	1,8	1,8	1,6
F	Građevinarstvo	3,7	3,4	3,8	5,5	5,6	5,7
G	Trgovina na veliko i malo	11,5	11,5	12,3	12,1	13,0	12,6
H	Saobraćaj i skladištenje	3,8	3,6	3,7	4,0	4,2	4,2
I	Usluge smještaja	6,5	6,6	7,5	7,1	7,5	7,3
J	Informisanje i komunikacija	4,5	4,2	4,2	3,9	3,7	3,7
K	Finansijske djelatnosti i osiguranje	4,4	4,7	4,6	4,4	4,1	4,0
L	Poslovanje nekretnina	6,5	6,5	6,3	5,9	5,7	5,4
M	Stručne djelatnosti	2,4	2,8	2,6	2,4	2,6	3,0
N	Administrativne	1,1	1,1	1,1	1,8	2,1	2,1
O	Državna uprava	7,4	7,3	7,4	7,4	7,1	6,7
P	Obrazovanje	4,6	4,4	4,3	4,3	4,0	3,8
Q	Zdravstvo i socijala	3,9	3,8	3,8	3,8	3,7	3,5
R	Umjetničke i zabavne djelatnosti	1,4	1,3	1,5	1,5	1,4	1,8
S+T	Ostale uslužne djelatnosti	0,7	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0
	Ukupno	82,1	81,0	82,7	82,7	81,8	81,8
	Porezi minus subvencije	17,9	19,0	17,3	17,3	18,2	18,2
	BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

► 31. Aneks 2: Spisak osoba konsultovanih tokom izrade Nacionalnog profila

Ministarstvo rada i socijalnog staranja

- Gospodin Zoran Ratković, generalni direktor, Direktorat za rad
- Gospođa Maja Mijović, samostalni savjetnik, Direktorat za rad – Direkcija za zaštitu i zdravlje na radu

Ministarstvo prosvjete

- Gospodin Mirza Gargović, samostalni savjetnik

Ministarstvo zdravlja

- Gospođa Nataša Žugić, samostalni savjetnik

Uprava za inspekcijske poslove

- Gospodin Zlatko Popović, inspektor rada i koordinator grupe poslova za zaštitu i zdravlje na radu

Institut za javno zdravlje Crne Gore

- Dr. Boban Mugoša, direktor Instituta za javno zdravlje Crne Gore

Institut za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu

- Gospođa Slavica Grgurević, ekspert ZZNR

Unija slobodnih sindikata Crne Gore

- Gospođa Ivana Mihajlović, samostalni savjetnik

Savez sindikata Crne Gore

- Gospodin Vladimir Krsmanovic, službenik Odjeljenja za međunarodnu saradnju

Unija poslodavaca Crne Gore

Gospodin Filip Lazović, savjetnik za pravne poslove i socijalni dijalog

Udruženje za zaštitu na radu Crne Gore

- Gospođa Đina Janković, koordinator

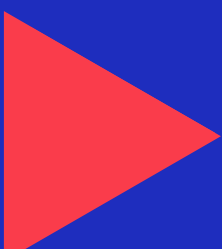
► 32. Reference

1. Ustav Crne Gore (*Službeni list Crne Gore* br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI)
2. Zakon o zaštiti zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 34/2014 i 44/2018)
3. Zakon o zaštiti na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, broj 79/04 i *Službeni list Crne Gore*, broj 26/10)
4. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07 i 47/07 i *Službeni list Crne Gore*, br. 12/07, 13/07, 79/08, 14/10, 73/10, 78/10, 34/11, 39/11, 40/11, 66/12, 36/13, 38/13, 61/13, 06/14, 60/14, 10/15, 44/15, 42/16, 55/16 i 80/20).
5. Zakon o radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 74/2019)
6. Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju (*Službeni list Crne Gore*, br. 06/16, 02/17, 22/17, 13/18 i 67/19).
7. Zakon o zdravstvenoj zaštiti (*Službeni list Crne Gore*, br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 i 82/2020).
8. Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti (*Službeni list Crne Gore*, br. 56/09, 58/09, 40/11 i 55/16)
9. Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza (*Službeni list Crne Gore*, br. 1/14)
10. Zakon o osiguranju (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 78/06 i 19/07 i *Službeni list Crne Gore*, br. 53/09, 73/10, 40/11, 45/12, 6/13 i 55/16)
11. Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima (*Službeni list Crne Gore* br. 33/2012, 58/2014, 14/2017 – odluka US i 66/2019)
12. Zakon o zabrani zlostavljanja na radu (*Službeni list Crne Gore* br. 30/2012 i 54/2016).
13. Zakon o inspekciji rada (*Službeni list Crne Gore* br. 79/2008 i 40/2011)
14. Zakon o upravljanju otpadom (*Službeni list Crne Gore* br. 64/2011 i 39/2016).
15. Zakon o rudarstvu (*Službeni list Crne Gore*, br. 65/08, 74/10)
16. Zakon o životnoj sredini (*Službeni list Crne Gore* br. 52/2016, 73/2019)
17. Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu u radnoj sredini i radnoj okolini (*Službeni list Crne Gore*, br. 104/20)
18. Pravilnik o mjerama zaštite prilikom upotrebe sredstava za rad (*Službeni list Crne Gore*, br. 27/15)
19. Pravilnik o mjerama zaštite prilikom ručnog prenošenja tereta (*Službeni list Crne Gore*, br. 29/15)
20. Pravilnik o znakovima za zaštitu i zdravlje na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 24/15)
21. Pravilnik o vođenju evidencija iz oblasti zaštite na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05)

22. Pravilnik o upotrebi sredstava i opreme lične zaštite na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 40/15)
23. Pravilnik o pitanjima iz zaštite na radu koja treba urediti ugovorom o radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05)
24. Pravilnik o mjerama i normativima zaštite na radu na oruđima za rad (*Službeni list SFRJ*, br. 18/91)
25. Pravilnik o zaštiti na radu pri utovaru i istovaru tereta (*Službeni list SRCG*, br. 13/88)
26. Pravilnik o obezbjeđenju sredstava, ishrane i prevoza radnika od mjesta smještaja do mjesta rada i nazad (*Službeni list SRCG*, br. 5/86)
27. Pravilnik o opštim mjerama zaštite na radu od opasnog dejstva električne struje u objektima namijenjenim za rad u radnim prostorijama i na radilištima (*Službeni list SRCG*, br. 6/86)
28. Pravilnik o načinu i postupku procjene rizika na radnom mjestu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 43/07)
29. Pravilnik o poslovima s posebnim uslovima rada i uslovima koje treba da ispuni zaposleni za rad na tim poslovima (*Službeni list Crne Gore*, br. 70/16)
30. Pravilnik o načinu i postupku osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 57/06)
31. Pravilnik o polaganju stručnog ispita za lica koja se bave poslovima zaštite na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05)
32. Pravilnik o postupku i rokovima za vršenje periodičnih pregleda i ispitivanja sredstava za rad, sredstava i opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 71/05)
33. Pravilnik o uslovima koje mora da ispunjava pravno ili fizičko lice za obavljanje stručnih poslova iz zaštite na radu i o postupku za utvrđivanje ispunjenosti tih uslova (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 67/05)
34. Pravilnik o načinu upisa i brisanju iz registra ovlašćenih organizacija za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 70/15)
35. Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim i mutagenim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 60/16)
36. Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti buci (*Službeni list Crne Gore*, br. 37/16)
37. Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti vibracijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 24/16)
38. Pravilnik o mjerama zaštite i zdravlja na radu pri korišćenju opreme s ekranima (*Službeni list Crne Gore*, br. 16/16)
39. Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti biološkim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 62/17)

40. Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti hemijskim materijama (*Službeni list Crne Gore*, br. 81/16)
41. Pravilnik o mjerama zaštite od rizika izloženosti eksplozivnoj atmosferi (*Službeni list Crne Gore*, br. 027/17)
42. Pravilnik o mjerama zaštite na radu od rizika izloženosti azbestu (*Službeni list Crne Gore*, br. 014/17)
43. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjava pravno lice za obavljanje zdravstvene zaštite zaposlenih (*Službeni list Crne Gore*, br. 59/17)
44. Pravilnik o načinu i postupku prethodnih i periodičnih specijalističkih ljekarskih pregleda radnika (*Službeni list SRCG*, br. 25/80 i 1/81)
45. Pravilnik o opremi i postupku za pružanje prve pomoći i organizovanju službe spašavanja u slučaju nezgode na radu (*Službeni list SFRJ*, br. 21/71)
46. Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 18/93)
47. Pravilnik o utvrđivanju profesionalnih bolesti (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 66/04)
48. Pravilnik o mjerama zaštite na radu na privremenim i pokretnim gradilištima (*Službeni list Crne Gore*, br. 20/19)
49. Pravilnik o planu mjera zaštite i zdravlja na radu (*Službeni list Crne Gore*, br. 38/19)
50. Pravilnik o uslovima, programu i načinu polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova koordinatora za zaštitu i zdravlje na radu u fazi izrade projekta i koordinatora u fazi izvođenja radova (*Službeni list Crne Gore*, br. 67/18)
51. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu, o tehničkim mjerama za razvijanje acetilena i acetilenske stanice (*Službeni list SFRJ*, br. 6/67, 29/67, 27/69 i 52/90)
52. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u željeznicama (*Službeni list SRCG*, br. 11/88)
53. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri mehaničkoj preradi i obradi drveta i sličnih materijala (*Službeni list SRCG*, br. 9/88)
54. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u crnoj metalurgiji (*Službeni list SRCG*, br. 16/87)
55. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri proizvodnji i preradi obojenih metala (*Službeni list SRCG*, br. 31/86)
56. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u šumarstvu (*Službeni list SRCG*, br. 16/86)
57. Pravilnik o mjerama zaštite pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu (*Službeni list SFRJ*, br. 9/67, 35/67 i 35/72)
58. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri preradi i obradi kože, krzna i otpadaka od kože (*Službeni list SFRJ*, br. 17/70)
59. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri izradi eksploziva i baruta i manipulanju eksplozivima i barutima (*Službeni list SFRJ*, br. 55/69)

60. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu u poljoprivredi (*Službeni list SFRJ*, br. 34/68)
61. Pravilnik o posebnim mjerama zaštite na radu pri termičkom obrađivanju legura lakih metala u kupatilima s nitratnim solima (*Službeni list SFRJ*, br. 48/65)
62. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri ronilačkim radovima (*Službeni list FNRJ*, br. 36/58)
63. Pravilnik o tehničkim i zdravstveno-tehničkim zaštitnim mjerama na radovima pri hemijsko-tehnološkim procesima (*Službeni list FNRJ*, br. 55/50 prilog br. 9)
64. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u kudeljarama (*Službeni list FNRJ*, br. 56/47 i 36/50)
65. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u kamenolomima i ciglanama, kao i kod vađenja gline, pijeska i šljunka (*Službeni list FNRJ*, br. 69/48)
66. Pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama pri radu u grafičkim preduzećima (*Službeni list FNRJ*, br. 56/47)
67. Naredba o zabrani upotrebe motornih benzina za odmašćivanje, pranje i čišćenje metalnih djelova predmeta od drugog materijala (*Službeni list SFRJ*, br. 23/67)
68. Pravilnik o sadržini i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu (*Službeni list Republike Crne Gore*, 18/1993)
69. Zakon o državnim službenicima i namještenicima (*Službeni list Republike Crne Gore* br. 2/2018, 34/2019 i 8/2021)
70. Uredba o organizaciji i načinu rada Državne uprave (*Službeni list Crne Gore* br. 118/2012, 121/2020, 001/2021, 002/2021, 029/2021, 034/2021)
71. Izvještaj o organizacionim i institucionalnim kapacitetima Nacionalnih savjeta za bezbjednost i zdravlje na radu u zemljama IPA, projekt finansiran od strane EU
72. Organizaciona struktura Uprave za inspeksijske poslove <https://uip.gov.me/uprava?alphabet=lat>
73. Strategija za unapređenje medicine rada u Crnoj Gori za period 2015– 2020. http://www.uznr.me/images/2018/regulativa/Strategija_ZZNR.pdf
74. Recommendation of the Commission of 22/05/1990 concerning the adoption of a European schedule of occupational diseases
75. Zadaci Direkcije za poslove zaštite na radu <https://mrs.gov.me/organizacija/direktoratarad/>
76. Figures and Statistics on Labour Inspection Systems http://www.oit.org/labadmin/info/WCMS_141079/lang--en/index.htm
77. Performance of labour inspection systems, selected countries http://www.oit.org/labadmin/info/WCMS_160321/lang--en/index.htm
78. Statistika povreda na radu u EU 34/68 <https://www.hse.gov.uk/statistics/european/>
79. Uprava za inspeksijske poslove Crne Gore – Izvještaj o radu uprave za inspeksijske poslove za 2019. godinu, mart 2020. godine

ilo.org/budapest

ILO Office for Central and Eastern Europe
14 Mozsár utca
Budapest H-1066, Hungary

